

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

REGIONALNY OŚRODEK POLITYKI SPOŁECZNEJ

Wojewódzki Program poszerzania, różnicowania
i unowocześniania pomocy
i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi
w zakresie pomocy, bytowej, mieszkaniowej, samopomocy
środowiskowej na lata 2012-2015

RAPORT Z MONITORINGU Z REALIZACJI PROGRAMU

Kielce, Wrzesień 2016 r.

SPIS TREŚCI

I.	Wprowadzenie	4
II.	Założenia metodologiczne	7
III.	Analiza wybranych danych statystycznych	9
IV.	Infrastruktura wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w regionie świętokrzyskim stan na koniec realizacji Programu.....	17
V.	Zadania podejmowane przez samorządy gmin regionu świętokrzyskiego	29
VI.	Działania podejmowane przez świętokrzyskie samorządy powiatowe.....	49
VII.	Działania realizowane przez środowiskowe domy samopomocy funkcjonujące w regionie świętokrzyskim	64
VIII.	Działania podejmowane przez Samorząd Województwa Świętokrzyskiego	82
IX.	Działania Świętokrzyskiego Centrum Psychiatrii w Morawicy	86
X.	Podsumowanie	88
XI.	Spis tabel, map i wykresów	90

I. WPROWADZENIE

„Wojewódzki Program poszerzania, zróżnicowania i unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej na lata 2012-2015” został zatwierdzony Uchwałą Nr 1090/12 z dnia 09.05.2012 r. Zarządu Województwa Świętokrzyskiego.

W Polsce sferę działań na rzecz ochrony i promocji zdrowia psychicznego w tym oparcia społecznego reguluje szereg dokumentów. Strategicznym aktem prawnym jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Dla samorządów województw podstawą do podjęcia systemowych działań w zakresie ochrony zdrowia psychicznego i oparcia społecznego są: ustawa o *ochronie zdrowia psychicznego* z dnia 19.08.1994 roku oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28.12.2010 roku w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego i opracowanie Wojewódzkiego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego. Za część dotyczącą oparcia społecznego osób z zaburzeniami psychicznymi odpowiedzialny był Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej dla którego jest to zadanie fakultatywne.

Istota pomocy i oparcia społecznego osób z zaburzeniami psychicznymi wynika z faktu zagrożenia tej grupy zjawiskiem wykluczenia społecznego. Osoby z zaburzeniami psychicznymi niejednokrotnie mają trudności w samodzielnym funkcjonowaniu społecznym. Istotne znaczenie dla osób z zaburzeniami psychicznymi ma zapewnienie im wielowymiarowej pomocy i oparcia społecznego niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania w środowisku rodzinnym i społecznym. Głównym celem Programu było ukształtowanie zintegrowanego i efektywnego systemu pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy: bytowej, mieszkaniowej, stacjonarnej oraz samopomocy środowiskowej.

Program określał działania w zakresie: profilaktyki, zapobiegania piętnowania i dyskryminacji osób z zaburzeniami psychicznymi, informowanie i upowszechnianie wiedzy na temat zdrowia psychicznego oraz chorób psychicznych. Decydujące znaczenie miały działania w obszarach:

- doskonalenia umiejętności wychowawczych rodziców i pomocy w wypełnianiu ról,
- wsparcia pracodawców w tworzeniu miejsc pracy,
- rozwoju i wspierania działalności „sieci socjalnych”,
- promowania integracji społecznej,
- poszanowania godności ludzkiej.

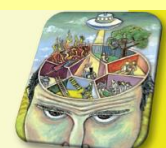
Wykres 1. Cel główny i cele szczegółowe Programu.

Źródło: *Kierunki rozwoju samorządowej polityki społecznej, Przewodnik po dokumentach strategicznych i programowych polityki społecznej w regionie świętokrzyskim.*

Zorganizowanie sprawnie działającego lokalnego systemu oparcia społecznego osób z zaburzeniami psychicznymi to wyzwanie dla wielu jednostek organizacyjnych, współpracujących w tej sferze. Oparcie społeczne jest bardzo istotnym „ogniwem” w systemie opieki nad osobami z zaburzeniami psychicznymi. Tendencja ta wiąże się z wprowadzeniem modelu opieki środowiskowej w psychiatrii i odchodzeniem od instytucjonalnego modelu opieki. Model środowiskowy wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi jest rozwijany w Polsce w oparciu o Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego. Instytucjonalna opieka psychiatryczna stanowi relikw przeszłości. Placówki koordynujące leczenie tj. centra zdrowia psychicznego (CZP), psychiatria środowiskowa w strategicznych założeniach mają odgrywać główną rolę, przejmując procesy leczenia szpitali psychiatrycznych.

W ramach systemu pomocy społecznej organizowane są formy wsparcia takie, jak:

- środowiskowy dom samopomocy,
- warsztaty terapii zajęciowej,
- usługi opiekuńcze.

Objęcie lokalnym wsparciem wszystkich potrzebujących pomocy nie jest łatwe. Aby skutecznie pomagać w środowisku winno powstać zaplecze finansowe gwarantujące środki finansowe choćby dla służb społecznych realizujących środowiskową pracę socjalną dla osób cierpiących na choroby psychiczne.

Raport z monitoringu „Wojewódzkiego Programu poszerzania, zróżnicowania i unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej na lata 2012-2015” ma za zadanie odpowiedzieć na zasadnicze pytania:

- Czy w regionie udało się w okresie realizacji Programu stworzyć sieć powiązań pomiędzy ochroną zdrowia, a pomocą społeczną oraz innymi podmiotami?
- Czy zapewniono pomoc bytową oraz mieszkaniową dla osób z zaburzeniami psychicznymi?
- Czy wypracowano zintegrowany model wsparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi?

II. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Na potrzeby realizacji monitoringu „Wojewódzkiego Programu poszerzania, zróżnicowania oraz unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej na lata 2012-2015”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej opracował kwestionariusze ankiet skierowane do ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie oraz środowiskowych domów samopomocy regionu świętokrzyskiego. Analizie poddane zostały także dane zastane pochodzące z Centralnej Aplikacji Statystycznej, które są źródłem informacji z jednostek organizacyjnych funkcjonujących w ramach systemu pomocy i integracji społecznej, informacji pozyskanych ze Świętokrzyskiego Centrum Psychiatrii w Morawicy, Sądu Okręgowego w Kielcach, Departamentu Ochrony Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego oraz dane własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej.

Celem badania ankietowego był monitoring realizacji celów wyznaczonych w ww. Programie tj.: stopień rozwoju form wsparcia w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie świętokrzyskim realizowany przez jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej oraz zebranie danych dotyczących realizacji działań w tym zakresie.

Ankieta monitorująca „Wojewódzki Program” skierowana została do 102 świętokrzyskich ośrodków pomocy społecznej i zawierała pytania dotyczące:

- działań realizowanych przez jednostki na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi na poziomie samorządów gminnych w tym w partnerstwie z instytucjami ochrony zdrowia, oświaty, rynku pracy oraz organizacjami pozarządowymi,
- kampanii informacyjnych i projektów (MRPiPS, EFS i innych),
- podnoszenia kompetencji osób z zaburzeniami psychicznymi (aktywizacja społeczna, psychiczna oraz fizyczna),
- działań prezentujących twórczość osób z zaburzeniami psychicznymi,
- wsparcia rodzin osób z zaburzeniami psychicznymi (np.: grupy wsparcia, grupy samopomocowe, spotkania terapeutyczne, kursy, szkolenia etc.),
- infrastruktury wsparcia w tym: mieszkań chronionych, aktywizujących, treningowych, wspomaganych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi.

Badaniem ankietowym objętych zostało również 13 powiatowych centrów pomocy rodzinie (PCPR). Pytania ankietowe do pcpr-ów uwzględniały specyfikę zadań na szczeblu powiatu. W przypadku Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Kielcach (miasto na prawach powiatu) łączącego zadania gminy i powiatu dane ankietowe, które pokrywały się zagregowane zostały do części zadań realizowanych przez ops-y, natomiast pozostałe przypisane zostały do działań realizowanych przez pcpr-y.

Kwestionariusze ankiet skierowane zostały także do 35 środowiskowych domów samopomocy regionu, do zadań których należy budowanie sieci oparcia społecznego, przygotowanie do życia w społeczeństwie i funkcjonowania w środowisku osób z zaburzeniami psychicznymi. W ten sposób w monitoringu udało się zebrać dane z poziomu różnych instytucji i samorządów.

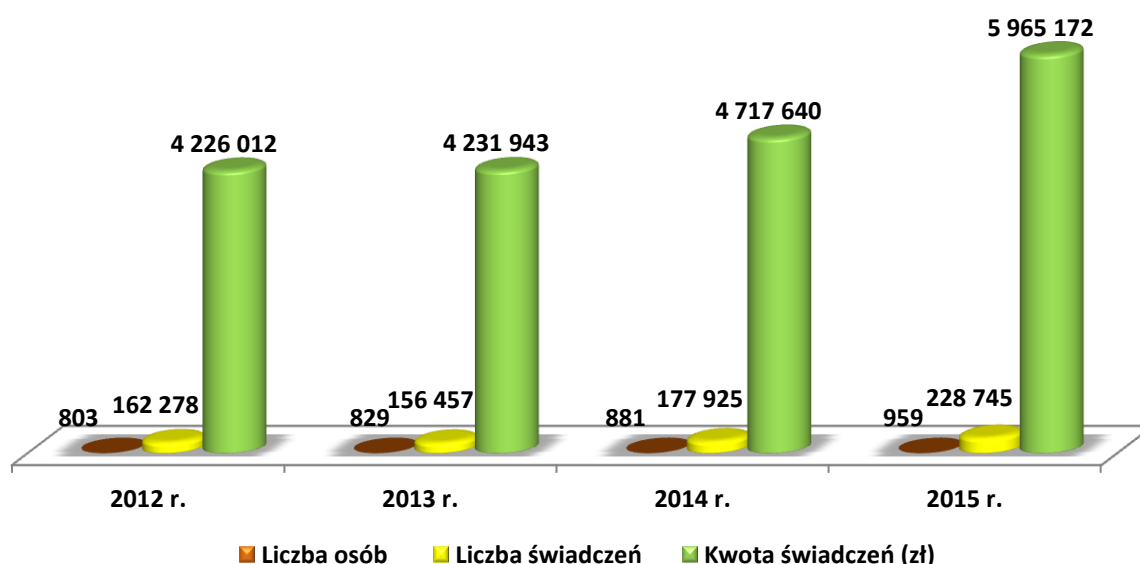
III. ANALIZA WYBRANYCH DANYCH STATYSTYCZNYCH

W ramach monitoringu Programu dokonano analizy wybranych danych statystycznych. Celem niniejszej analizy jest próba uchwycenia skali zjawiska występowania problemów związanych z zaburzeniami psychicznymi w regionie. Wykorzystane dane pochodzą z zasobów oficjalnej statystyki tj. Centralnej Aplikacji Statystycznej obejmującej obszar pomocy społecznej oraz danych pochodzących z jednostek regionu świętokrzyskiego.

Specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi

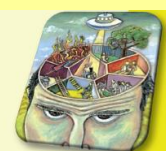
Specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi są szczególnym rodzajem usług specjalistycznych. Pomoc udzielana jest określonej grupie osób, realizowana w miejscu ich zamieszkania w ramach zadań zleconych gminie. Zasady jej przyznawania i odpłatności określa rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, a nie tak jak w przypadku pozostałych usług opiekuńczych regulacje gminne.

Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego wskazuje, iż ośrodki pomocy społecznej w porozumieniu z poradniami zdrowia psychicznego, czy innymi specjalistycznymi placówkami terapeutycznymi organizują oparcie społeczne dla osób, które z powodów choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego mają poważne trudności w życiu codziennym, zwłaszcza w relacjach z otoczeniem, w zakresie edukacji, zatrudnienia oraz w sprawach bytowych.

Wykres 2. Liczba osób, liczba świadczeń, kwota świadczeń specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi na przestrzeni lat 2012-2015

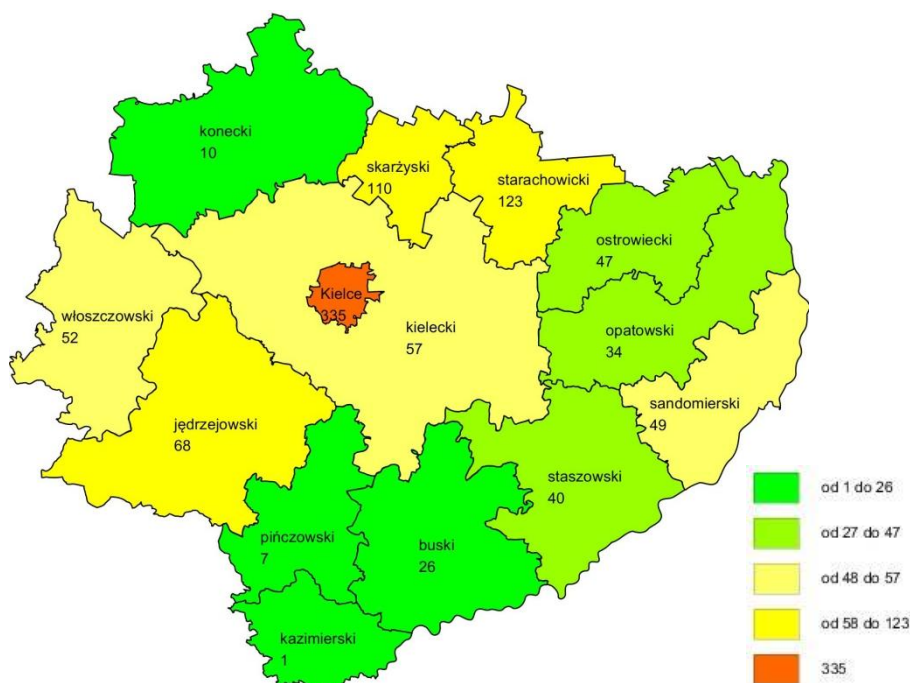
Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie OZPS.

Jak wynika z danych Oceny Zasobów Pomocy Społecznej Województwa Świętokrzyskiego, na przestrzeni lat 2012-2015 obserwujemy wzrost liczby osób korzystających ze specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi, liczby świadczeń, a także wzrost wolumenu kwoty świadczeń przeznaczonych na realizację tego typu usług.

W 2015 roku odnotowano wzrost liczby osób korzystających ze specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi o 17%, jak również wzrost liczby świadczeń o 29% w odniesieniu do 2012 roku. Wzrost kwoty świadczeń w 2015 roku wyniósł 30% w odniesieniu do pierwszego roku realizacji Programu.

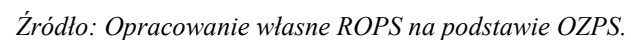
Mapa 1. Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi, objętych specjalistycznymi usługami w 2015 roku w powiatach regionu świętokrzyskiego.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie OZPS.

Mapa 1 prezentuje liczbę osób z zaburzeniami psychicznymi, objętych specjalistycznymi usługami w 2015 roku w powiatach regionu świętokrzyskiego. Największa liczba osób (335), korzystająca z ww. usług odnotowana została w Kielcach. Najmniejsza liczba osób objętych ww. usługami odnotowana została w powiecie: kazimierskim (1), pińczowskim (7), koneckim (10) oraz buskim (26).

Gminny regionu świętokrzyskiego realizujące specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi w 2015 r.

Gminy, które nie realizują specjalistycznych usług

Gminy, które realizują specjalistyczne usługi

Największa liczba świadczeń specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi na koniec 2015 roku odnotowana została w mieście Kielce (126 495), następnie w Skarżysku Kamiennej (19 566) oraz Starachowicach (10 972). Najmniejsza liczba ww. świadczeń odnotowana została w Pierzchnicy (26), Klimontowie (72) oraz Sobkowie (77).

Tabela 1. Liczba osób korzystających z usług specjalistycznych skierowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi w gminach regionu świętokrzyskiego na przestrzeni lat 2012-2015.

Lp.	Gmina	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
powiat buski					
1	Busko-Zdrój	42	14	14	7
2	Pacanów	17	18	18	19
powiat jędrzejowski					
3	Imielno	0	0	1	1
4	Jędrzejów	64	60	63	58
5	Małogoszcz	1	1	0	0
6	Sędziszów	8	7	7	8
7	Sobków	1	1	1	1
powiat kazimierski					
8	Kazimierza Wielka	-	0	1	1
m. Kielce					
9	Kielce	210	248	268	335
powiat kielecki					
10	Bodzentyn	0	0	0	2
11	Chmielnik	0	1	1	3
12	Miedziana Góra	0	0	0	1
13	Mniów	0	0	3	3
14	Morawica	29	41	34	15
15	Nowa Słupia	0	0	2	2
16	Piekoszów	13	11	11	14
17	Pierzchnica	0	0	0	1
18	Raków	0	0	10	11
19	Sitkówka-Nowiny	1	1	1	1
20	Zagnańsk	4	5	4	4
powiat konecki					
21	Końskie	5	9	9	10
powiat opatowski					
22	Opatów	16	15	17	15
23	Ożarów	9	11	12	10
24	Sadowie	1	1	1	1
25	Tarłów	8	6	6	8
26	Wojciechowice	1	0	0	0
powiat ostrowiecki					
27	Bałtów	1	1	0	0
28	Ćmielów	11	11	10	11
29	Ostrowiec Świętokrzyski	38	35	34	36

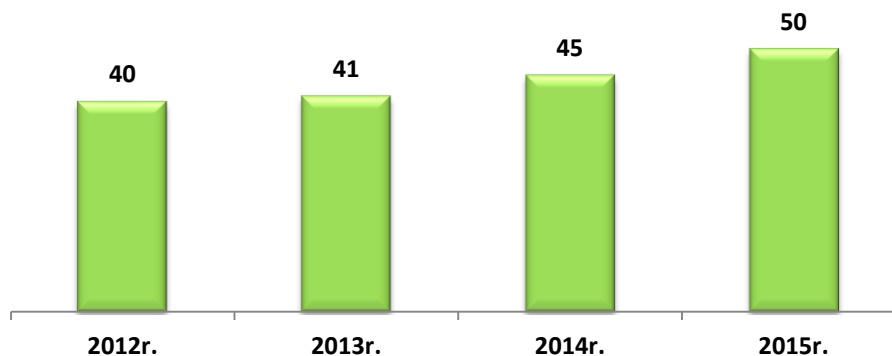
powiat pińczowski					
30	Pińczów	10	8	8	7
powiat sandomierski					
31	Dwikozy	2	2	3	3
32	Klimontów	0	0	0	2
33	Koprzywnica	4	5	5	7
34	Łoniów	3	3	4	6
35	Obrazów	5	6	7	3
36	Samorzec	7	7	8	9
37	Sandomierz	8	8	8	10
38	Zawichost	10	9	8	9
powiat skarżyski					
39	Bliżyn	0	0	0	4
40	Skarżysko-Kamienna	88	96	97	105
41	Suchedniów	0	0	1	1
powiat starachowicki					
42	Starachowice	105	106	120	121
43	Wąchock	1	1	2	2
powiat staszowski					
44	Bogoria	4	3	3	5
45	Osiek	6	6	7	6
46	Połaniec	7	7	7	8
47	Rytwiany	6	6	5	4
48	Staszów	16	14	14	17
powiat włoszczowski					
49	Krasocin	0	1	1	1
50	Moskorzew	6	5	7	7
51	Radków	10	13	11	15
52	Secemin	3	4	3	4
53	Włoszczowa	22	22	24	25
	Razem	803	829	881	959

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie OZPS.

W regionie świętokrzyskim na koniec 2015 roku liczba osób korzystających ze specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi wzrosła o 156 osób w odniesieniu do 2012 roku.

W latach 2012-2015 liczba samorządów gminnych, które realizowały specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi systematycznie rosła. W ostatnim roku realizacji Wojewódzkiego Programu 50 samorządów gminnych realizowało specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi tj. więcej o 10 jednostek w odniesieniu do pierwszego roku w którym Program został wdrożony. Wzrost realizowanych usług specjalistycznych przez gminy regionu świętokrzyskiego prezentuje wykres 2.

Wykres 3. Liczba gmin realizujących specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie OZPS.

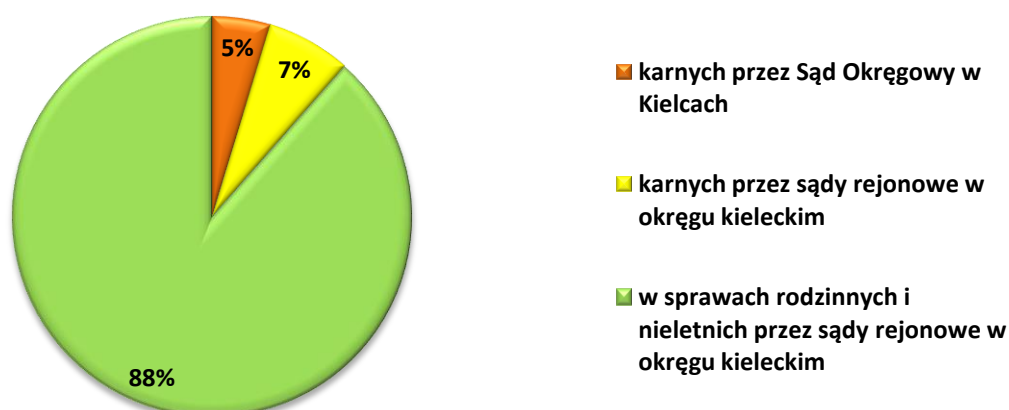
Orzeczenia Sądu

Na podstawie danych Sądu Okręgowego w Kielcach przeanalizowano liczbę wydanych orzeczeń karnych oraz orzeczeń w sprawach rodzinnych i nieletnich dotyczących umieszczenia osób z zaburzeniami psychicznymi w szpitalach psychiatrycznych regionu świętokrzyskiego (tabela 2).

Tabela 2. Liczba wydanych orzeczeń Sądu dotyczących umieszczenia osób z zaburzeniami psychicznymi z terenu województwa świętokrzyskiego w szpitalach psychiatrycznych.

Wykonywanie orzeczeń:	Liczba wydanych orzeczeń Sądu			
	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
karnych przez Sąd Okręgowy w Kielcach	24	25	27	26
karnych przez sądy rejonowe w okręgu kieleckim	31	29	38	38
w sprawach rodzinnych i nieletnich przez sądy rejonowe w okręgu kieleckim	428	446	441	492
Razem	483	500	506	556

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie danych Sądu Okręgowego w Kielcach.

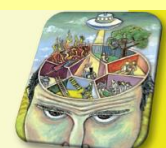
Wykres 4. Stosunek procentowy wykonywanych orzeczeń Sądu dotyczących umieszczenia osób z zaburzeniami psychicznymi z terenu województwa świętokrzyskiego w szpitalach.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie danych Sądu Okręgowego w Kielcach.

W analizowanym okresie (2012-2015) zdecydowana większość orzeczeń Sądów dotyczących przymusowego leczenia w szpitalach psychiatrycznych wydawana była w sprawach rodzinnych i nieletnich (w 2015 r. było to 88% orzeczeń). Na przestrzeni lat 2012-2015 obserwujemy systematyczny wzrost liczby tego typu orzeczeń wydawanych. Liczba orzeczeń wydanych w sprawach karnych przez Sąd Okręgowy w Kielcach na przestrzeni ww. okresu utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Liczba orzeczeń wydawanych na poziomie Sądów Rejonowych w okręgu kieleckim w monitorowanym okresie charakteryzuje się tendencją wzrostową. Dane Sądu Okręgowego wskazują na wzrost skali problemu osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi, a co za tym idzie konsekwencjami, których efektem są analizowane orzeczenia dotyczące umieszczania osób z regionu świętokrzyskiego w szpitalach psychiatrycznych.

Stosowanie przymusu bezpośredniego wobec mieszkańców domów pomocy społecznej

Osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz upośledzone umysłowo umieszczone w domach pomocy społecznej, stanowią grupy zwiększonego ryzyka związanego z występowaniem zaburzeń zachowania wymagającego stosowania środków przymusu bezpośredniego. Celem stosowania przymusu bezpośredniego jest zabezpieczenie osoby przed wyrządzeniem szkody sobie lub innym osobom. Przymus bezpośredni ma zatem charakter prewencyjny, nie zaś represyjny. Podstawę prawną regulującą przymus bezpośredni określa ustawa z dnia 19.08.1994 roku, o ochronie zdrowia psychicznego oraz akt wykonawczy do ustawy tj. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 28 czerwca 2012 roku w sprawie stosowania przymusu bezpośredniego oraz dokonywanej oceny zasadności jego zastosowania.

Ilekoć przepisy ustawy o *ochronie zdrowia psychicznego* stanowią o osobie z zaburzeniami psychicznymi, odnosi się to do osoby:

- chorej psychicznie (wskazującej na zaburzenia psychotyczne),
- upośledzonej umysłowo,
- wykazującej inne zakłócenia czynności psychicznych, które zgodnie ze stanem wiedzy medycznej zaliczane są do zaburzeń psychicznych, a osoba ta wymaga świadczeń zdrowotnych lub innych form pomocy i opieki niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym lub społecznym.

W regionie świętokrzyskim przez marszałka województwa upoważnionych zostało 4 lekarzy psychiatrów, do dokonywania oceny zasadności zastosowania przymusu bezpośredniego uwzględniając stan zdrowia oraz wszelkie zaistniałe okoliczności względem osoby z zaburzeniami psychicznymi.

Tabela 3.   **Liczba dokonanych ocen zasadności zastosowania przymusu bezpośredniego w DPS w województwie świętokrzyskim w latach 2012-2015.**

Rok	Liczba dokonanych ocen zasadności zastosowania przymusu bezpośredniego
2012	16
2013	32
2014	22
2015	21
Razem	91

Źródło: Opracowanie własne ROPS, na podstawie danych z Departamentu Ochrony Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego.

W latach 2012-2015 odnotowano, iż upoważnieni lekarze psychiatrzy w sumie 91 razy dokonywali oceny zastosowania przymusu bezpośredniego w domach pomocy społecznej wobec osób chorych psychicznie. W pierwszym roku realizacji Wojewódzkiego Programu było to 16 ocen. W roku kolejnym odnotowano największą liczbę ocen zasadności zastosowania przymusu bezpośredniego dokonanych przez lekarzy upoważnionych przez marszałka województwa (32). W latach 2014 - 2015 odnotowano spadek wydawania przez lekarzy ocen zasadności zastosowania przymusu bezpośredniego blisko o 35% w odniesieniu do 2013 roku, o najwyższej liczbie dokonanych ocen zasadności zastosowania przymusu bezpośredniego.

W tej części raportu opisane zostały zasoby instytucjonalne pomocy oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej zlokalizowane na terenie regionu świętokrzyskiego. Zasoby instytucjonalne pomocy społecznej obejmują: domy pomocy społecznej, środowiskowe domy samopomocy, mieszkania chronione oraz podmioty reintegracyjne (warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej, kluby integracji społecznej, centra integracji społecznej).

Legenda:

- Domy pomocy społecznej dla osób przewlekle psychicznie chorych oraz niepełnosprawnych intelektualnie
- Środowiskowe domy samopomocy
- Mieszkania chronione dla osób psychicznie chorych

17

Mapa 4. Zasoby instytucjonalne - podmioty reintegracyjne (CIS, KIS, ZAZ, WTZ) w regionie świętokrzyskim stan na 2015 rok.

Źródło: Opracowanie własne ROPS.

Domy pomocy społecznej

Domy pomocy społecznej są tradycyjną formą instytucjonalnej pomocy społecznej w postaci opieki całodobowej nad osobami niezdolnymi do samodzielnej egzystencji, których mimo zastosowania wszystkich form pomocy, nie można przystosować w pełni do samodzielnego życia w miejscu ich zamieszkania z uwagi na wiek, schorzenia, sytuację życiową oraz warunki rodzinne, mieszkaniowe oraz materialne. Domy pomocy społecznej stanowią również formę ośrodków aktywizacji i rozwoju swoich mieszkańców.

Tabela 4. Domy pomocy społecznej w regionie świętokrzyskim stan na koniec 2015 roku.

Lp.	Placówka	Typ
powiat buski		
1	DPS w Słupi Pacanowskiej	dla osób przewlekle psychicznie chorych
2	DPS w Świniarach	dla osób przewlekle psychicznie chorych
3	DPS w Gnojnie	dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
4	DPS w Zborowie	dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
powiat jędrzejowski		
5	DPS w Mnichowie	dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
powiat kazimierski		
6	DPS w Bejskach	dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
miasto Kielce		
7	DPS w Kielcach	dla osób przewlekle psychicznie chorych
8	DPS w Kielcach	dla osób przewlekle psychicznie chorych
powiat kielecki		
9	DPS w Łagiewnikach	dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
10	DPS w Zgórsku	dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
powiat konecki		
11	DPS w Końskich	dla osób przewlekle psychicznie chorych
12	DPS w Słupi (koneckiej)	dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
powiat opatowski		
13	DPS w Czachowie	dla osób przewlekle psychicznie chorych
14	DPS w Zochcinku	dla osób przewlekle psychicznie chorych
15	DPS w Sobowie	dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
powiat ostrowiecki		
16	DPS w Ostrowcu Świętokrzyskim	dla osób przewlekle psychicznie chorych
powiat pińczowski		
17	DPS w Pińczowie	dla osób przewlekle psychicznie chorych

powiat skarżyski		
18	DPS w Skarżysku - Kamiennej	dla osób przewlekłe psychicznie chorych
powiat staszowski		
19	DPS w Rudkach	dla osób przewlekłe psychicznie chorych
powiat włoszczowski		
20	DPS we Włoszczowie	dla osób przewlekłe psychicznie chorych

Źródło: Opracowanie własne ROPS.

Na koniec 2015 roku w regionie świętokrzyskim funkcjonowało 20 domów pomocy społecznej świadczących usługi dla osób przewlekłe psychicznie chorych oraz osób niepełnosprawnych intelektualnie. Liczba domów pomocy społecznej w okresie realizacji programu nie uległa zmianie. Domy pomocy społecznej w zależności od profilu, dzielą się na: domy dla przewlekłe psychicznie chorych (12) oraz domy dla osób niepełnosprawnych intelektualnie (8).

Środowiskowe domy samopomocy

Środowiskowy dom samopomocy jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej działającą na zasadach zadania zleconego samorządom lub organizacjom pozarządowym. Świadczone przez środowiskowe domy samopomocy usługi, to przede wszystkim: praca socjalna, psychoterapia, rehabilitacja lecznicza, społeczna i zawodowa, usprawnianie oraz organizacja czasu wolnego.

Do zadań środowiskowych domów samopomocy należy przygotowanie osób z zaburzeniami psychicznymi oraz osób niepełnosprawnych intelektualnie do funkcjonowania w społeczeństwie. Środowiskowe domy samopomocy zapewniają formy pomocy pół – stacjonarnej takie jak:

- trening umiejętności życia codziennego,
- trening umiejętności społecznych i interpersonalnych,
- terapie zajęciową.

Rozróżnia się trzy typy środowiskowych domów samopomocy:

Typ A - dom dla osób psychicznie chorych, przeznaczony dla osób z przewlekłymi zaburzeniami psychotycznymi, takimi jak np. schizofrenia, zaburzenia schizotypowe, urojeniowe lub schizoafektywne,

Typ B - dom dla osób niepełnosprawnych intelektualnie – upośledzonych umysłowo, przeznaczony dla osób niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu głębokim, umiarkowanym i lekkim,

Typ C - dom przeznaczony dla osób wykazujących inne przewlekłe zaburzenia czynności psychicznych.

Tabela 5. Środowiskowe domy samopomocy w regionie świętokrzyskim w 2015 roku.

Lp.	Placówka	Typ Domu	Organ prowadzący
powiat buski			
1	ŚDS w Busku-Zdroju	AB	gmina
2	ŚDS w Świniarach	AB	Caritas Diecezji Kieleckiej
powiat jędrzejowski			
3	ŚDS w Jędrzejowie	A	gmina
4	ŚDS w Sędziszowie	AB	Caritas Diecezji Kieleckiej
powiat kazimierski			
5	ŚDS w Kazimierzy Wielkiej	AB	powiat
miasto Kielce			
6	ŚDS w Kielcach	C	stowarzyszenie
7	ŚDS w Kielcach	B	gmina
8	ŚDS w Kielcach	A	gmina
9	ŚDS w Kielcach	B	gmina
10	ŚDS w Kielcach	C	gmina
11	ŚDS w Kielcach	B	gmina
12	ŚDS w Kielcach	C	Caritas Diecezji Kieleckiej
powiat kielecki			
13	ŚDS w Chmielniku	AB	gmina
14	ŚDS w Woli Jachowej	AB	gmina
15	ŚDS w Józefinie	C	Fundacja
16	ŚDS w Mniowie	AB	Caritas Diecezji Kieleckiej
17	ŚDS w Brudzowie	AB	gmina
18	ŚDS w Piekoszowie	AB	gmina

powiat konecki			
19	ŚDS w Stąporkowie	AB	Powiat
powiat opatowski			
20	ŚDS w Opatowie	AB	gmina
21	ŚDS w Ożarowie	AB	gmina
22	ŚDS w Tarłowie	AB	gmina
powiat ostrowiecki			
23	ŚDS w Ostrowcu Świętokrzyskim	A	gmina
24	ŚDS w Ostrowcu Świętokrzyskim	BC	gmina
25	ŚDS w Ostrowcu Świętokrzyskim	B	powiat
powiat pińczowski			
26	ŚDS w Pińczowie	AB	powiat
powiat sandomierski			
27	ŚDS w Krzcinie	AB	fundacja
28	ŚDS w Kleczanowie	AB	stowarzyszenie
29	ŚDS w Sandomierzu	AB	gmina
30	ŚDS w Zawichoście	AB	gmina
powiat skarżyski			
31	ŚDS w Skarżysku Kamiennej	A	gmina
32	ŚDS w Skarżysku Kamiennej	B	powiat
powiat starachowicki			
33	ŚDS w Starachowicach	AB	gmina
powiat staszowski			
34	ŚDS w Staszowie	AB	gmina
35	ŚDS w Połańcu	C	gmina
powiat włoszczowski			
36	ŚDS we Włoszczowie	AB	gmina

Źródło: Opracowanie własne ROPS.

W roku 2015 w regionie liczba środowiskowych domów samopomocy wzrosła o 5, w odniesieniu do 2012 roku. W regionie funkcjonuje najwięcej środowiskowych domów samopomocy typu mieszanego AB (21) i BC (1), po 5 domów typu B i C oraz 4 typu A.

Liczba miejsc ww. placówkach w roku 2015 ukształtowała się na poziomie 952, w 2012 roku liczba ta była mniejsza o 20% i wynosiła 761 miejsc w placówkach. W ostatnim roku realizacji Programu liczba osób korzystających wyniosła: 1 065 i wzrosła o 14% w odniesieniu do roku 2012, gdzie liczba osób korzystających wynosiła 917. Według stanu na dzień 31 grudnia 2015 roku, 90 osób oczekiwało na przyjęcie do placówki tj. ponad czterokrotnie więcej niż w 2012 roku (20 osób). Kadra tego typu placówek w regionie w 2015 roku liczyła 326 pracowników i wzrosła o 17% w stosunku do 2012 roku, gdzie liczba pracowników wyniosła 272.

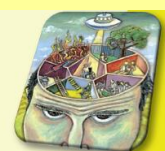
Mieszkania chronione

Mieszkanie chronione jest świadczeniem niepieniężnym z pomocy społecznej. Pobyt w takim mieszkaniu może być przyznany osobie, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność albo chorobę, potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonej przez jednostkę całodobowej opieki. Zgodnie z przepisami ustawy z 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, mieszkania chronione stanowią jedną z form pomocy społecznej dla osób z zaburzeniami psychicznymi, mającą na celu przygotowanie osoby z zaburzeniami psychicznymi pod opieką specjalistów do prowadzenia samodzielnego życia. Na potrzeby różnego rodzaju projektów mieszkania chronione ze względu na swoją specyfikę określane są również jako mieszkania: aktywizujące, treningowe, wspomagane jednakże w świetle polskiego ustawodawstwa są one mieszkaniami chronionymi.

Jak wynika z danych przekazanych przez samorządy gminne, w 2015 roku w regionie funkcjonowało 12 mieszkań chronionych i skorzystało z nich 98 osób, natomiast w 2012 roku funkcjonowało zaledwie 1 mieszkanie chronione z którego skorzystało 6 osób.

Warsztaty Terapii Zajęciowej

Warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) to placówki wyodrębnione organizacyjnie i finansowo, które mają na celu stwarzanie osobom z niepełnosprawnościami możliwości uczestniczenia w rehabilitacji społecznej i zawodowej. Terapia realizowana jest poprzez terapię zajęciową. Ponadto osoby przyjmowane na warsztaty muszą posiadać w swoim orzeczeniu o niepełnosprawności wskazanie do uczestnictwa w terapii zajęciowej.

W 2015 roku w regionie funkcjonowało 26 warsztatów terapii zajęciowej o 1 więcej niż w 2012 roku. Kadra placówek według stanu na koniec 2015 roku wyniosła 501 pracowników, liczba uczestników zajęć oferowanych przez warsztaty to: 1 608 osoby.

Tabela 6. Warsztaty terapii zajęciowej w regionie świętokrzyskim stan na 2015 rok.

Lp.	Placówka	Instytucja prowadząca
powiat buski		
1	WTZ w Busku Zdroju	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
2	WTZ w Gnojnie	Dom Pomocy Społecznej w Gnojnie
powiat jędrzejowski		
3	WTZ w Jędrzejowie	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Jędrzejowie
4	WTZ w Mnichowie	Dom Pomocy Społecznej
powiat kazimierski		
5	WTZ w Kazimierzy Wielkiej	Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych "Promyk Nadziei"
miasto Kielce		
6	WTZ w Kielcach	Domu Pomocy Społecznej im. Św. Brata Alberta
7	WTZ w Kielcach	DPS Jana Pawła II w Kielcach
powiat kielecki		
8	WTZ w Zgórsku	Dom Pomocy Społecznej Zgórsko
9	WTZ w Osinach	Stowarzyszenie Pomocy Niepełnosprawnym
10	WTZ w Belnie	Stowarzyszenie „Braterskie Serca”
11	WTZ w Fanisławicach	Wiejskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Intelaktnie i Ruchowo
powiat konecki		
12	WTZ w Końskich	TWRP Wszechnica Konecka
powiat opatowski		
13	WTZ w Zochcinku	powiat
powiat ostrowiecki		
14	WTZ w Ostrowcu Świętokrzyskim	Stowarzyszenie "RAZEM" Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Umysłowo
15	WTZ w Ostrowcu Świętokrzyskim	Stowarzyszenie "Szansa"

powiat pińczowski		
16	WTZ w Pińczowie	Stowarzyszeniu Rozwoju Kulturalno-Gospodarczego Powiatu Pińczowskiego
powiat sandomierski		
17	WTZ w Śmiechowicach	gmina
18	WTZ w Sandomierzu	Stowarzyszenie "Tratwa"
19	WTZ w Sandomierzu	Stowarzyszeniu Pomocy Osobom Niepełnosprawnym w Zatrudnieniu, Rehabilitacji i Rewalidacji oraz bezrobotnym i Poszukującym Pracy w Uaktywnieniu Zawodowym "Integracja"
20	WTZ w Piotrowicach	gmina
powiat skarżyski		
21	WTZ w Skarżysku Kamiennej	Stowarzyszenie Na Rzecz Warsztatów Terapii Zajęciowej "Tęcza"
22	WTZ w Skarżysku Kamiennej	Stowarzyszenie Rodzin i Przyjaciół Osób Niepełnosprawnych
powiat starachowicki		
23	WTZ w Starachowicach	Parafia Rzymskokatolicka p.w. Św. Judy Tadeusza
24	WTZ w Kałkowie Godowie	Parafia Rzymsko-Katolicka w Kałkowie-Godowie
powiat staszowski		
25	WTZ w Połańcu	powiat
powiat włoszczowski		
26	WTZ w Ostrowie	Caritas Kielecka

Źródło: Dane własne ROPS.

Zakłady Aktywności Zawodowej

Celem funkcjonowania zakładu aktywności zawodowej (ZAZ) jest zatrudnianie osób niepełnosprawnych ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Zajęcia charakteryzują się prowadzeniem rehabilitacji zawodowej i społecznej, przygotowywaniem uczestników ZAZ do samodzielnego i niezależnego życia, adekwatnego do ich możliwości psychomotorycznych oraz znalezienie odpowiedniego zatrudnienia na otwartym rynku pracy.

W regionie funkcjonują 4 zakłady aktywności zawodowej o 2 więcej niż w 2012 roku. W okresie realizacji Programu nowe 2 zakłady powstały w Kielcach. W 2015 roku w zajęciach oferowanych przez placówki uczestniczyło 170 osób, a zatrudnienie

w placówkach wzrosło blisko o 30% w odniesieniu do 2012 roku w którym wyniosło 121 osób.

Tabela 7. Zakłady aktywności zawodowej w regionie świętokrzyskim stan na 2015 rok.

Lp.	Placówka	Instytucja prowadząca
powiat starachowicki		
1	ZAZ w Stykowie	jednostka organizacyjna Starostwa Powiatu Starachowickiego
powiat konecki		
2	ZAZ w Końskich	Polski Związek Niewidomych – Okręg Świętokrzyski w Kielcach
miasto Kielce		
3	ZAZ w Kielcach	Stowarzyszenie Nadzieja Rodzinie
4	ZAZ w Kielcach	Caritas Diecezji Kieleckiej

Źródło: Dane własne ROPS.

Centrum Integracji Społecznej

Centrum integracji społecznej (CIS) to jednostka organizacyjna tworzona przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizację pozarządową, realizująca reintegrację zawodową i społeczną poprzez prowadzenie dla osób zagrożonych wykluczeniem (w tym z zaburzeniami psychicznymi) społecznych programów edukacyjnych, obejmujących m.in.: nabywanie umiejętności zawodowych, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych oraz nabywanie innych umiejętności niezbędnych do codziennego życia. CIS nie jest samodzielnym podmiotem prawnym lecz formą prawną adresowaną do instytucji oraz organizacji pozarządowych.

W regionie świętokrzyskim funkcjonuje 6 centrów integracji społecznej o 2 więcej w stosunku do 2012 roku. W okresie realizacji Programu nowe placówki powstały w Jędrzejowie oraz Chmielniku.

Tabela 8. Centra integracji społecznej w regionie świętokrzyskim stan na 2015 rok.

Lp.	Placówka	Instytucja prowadząca
powiat jędrzejowski		
1	CIS w Jędrzejowie	Fundacja Miśka Zdziśka "Błękitny Promyk Nadziei"
miasto Kielce		
2	CIS w Kielcach	Caritas Diecezji Kieleckiej
powiat kielecki		
3	CIS w Chmielniku	Fundacja „Nadzieja Rodzinie”

powiat ostrowiecki		
4	CIS w Ostrowcu Świętokrzyskim	Fundacja „Pomocna Dłoń”
powiat skarżyski		
5	CIS w Skarżysku-Kamiennej	Urząd Miasta Skarżysko-Kamienna
powiat staszowski		
6	CIS w Staszowie	gmina

Źródło: Dane własne ROPS.

Kluby Integracji Społecznej

Klub integracji społecznej (KIS) to jednostka, której celem jest udzielanie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych jako wartości na rynku pracy. Klub działa na rzecz integrowania się osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych. To jednostka pomagająca samoorganizować się ludziom w grupy, podejmować wspólne inicjatywy i przedsięwzięcia w zakresie aktywizacji zawodowej, w tym zmierzające do tworzenia własnych miejsc pracy. Klub integracji społecznej zostaje powołany przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizację pozarządową.

Tabela 9. Kluby integracji społecznej w regionie świętokrzyskim stan na 2015 rok.

Lp.	Placówka	Instytucja prowadząca
powiat buski		
1	KIS w Busku-Zdroju	Caritas Diecezji Kieleckiej
powiat jędrzejowski		
2	KIS w Jędrzejowie	Caritas Diecezji Kieleckiej
3	KIS w Sędziszowie	Caritas Diecezji Kieleckiej
miasto Kielce		
4	KIS w Kielcach	MOPR
5	KIS w Kielcach	Świętokrzyski Klub Abstynentów „Raj”
6	KIS w Kielcach	Caritas Diecezji Kieleckiej
powiat kielecki		
7	KIS w Morawicy	Stowarzyszenie „Arka Nadziei”
powiat konecki		
8	KIS w Końskich	M-GOPS

powiat ostrowiecki		
9	KIS w Ostrowcu Świętokrzyskim	Fundacja „Pomocna Dłoń”
powiat skarżyski		
10	KIS w Skarżysku-Kamiennej	MOPS w Skarżysku Kamiennej
11	KIS w Bliżynie	GOPS w Bliżynie
powiat starachowicki		
12	KIS w Starachowicach	MOPS w Starachowicach
powiat włoszczowski		
13	KIS we Włoszczowie	OPS we Włoszczowie

Źródło: Dane własne ROPS.

W 2015 roku liczba klubów integracji społecznej wzrosła o 54 % w stosunku do 2012 roku (z 6 do 13 placówek). W latach 2012-2015 zostało utworzonych 7 klubów w regionie, nowopowstałe placówki prowadzone są w: Kielcach, Morawicy, Końskich, Ostrowcu Świętokrzyskim, Bliżynie, Starachowicach i we Włoszczowie.

IV. ZADANIA PODEJMOWANE PRZEZ SAMORZĄDY GMIN REGIONU ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

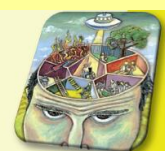
Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 roku określa zadania samorządów oraz jednostek organizacyjnych i innych podmiotów działających na jej podstawie. Zadania zlecone gminie w tym obszarze to: organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz prowadzenie i rozwój infrastruktury środowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy: organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz prowadzenie i rozwój infrastruktury ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Gmina w ramach zadań własnych prowadzi i zapewnia miejsca w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia oraz kieruje do nich osoby wymagające opieki. W ramach zadań zleconych gmina realizuje zadania: organizowania i świadczenia usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz prowadzenia i rozwoju środowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Jednym z głównych założeń Programu było pobudzanie współpracy międzysektorowej w działaniach realizowanych na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w środowisku lokalnym oparcia społecznego polegającym na:

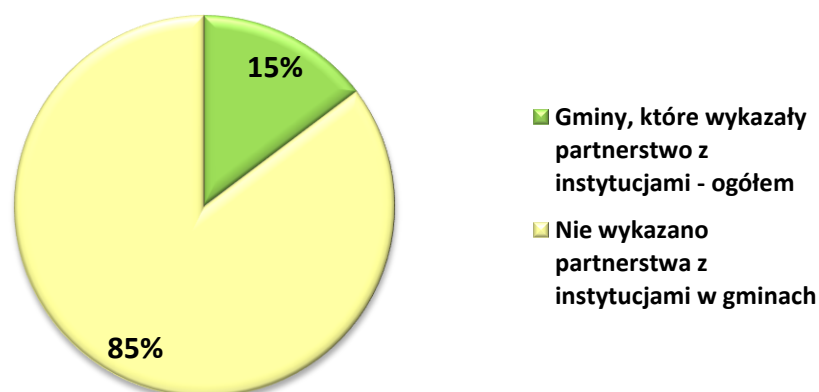
- podtrzymywaniu i rozwiązywaniu umiejętności niezbędnych do samodzielnego aktywnego życia;
- organizowaniu w środowisku pomocy ze strony rodziny, innych osób, grup organizacji społecznych i instytucji;
- udzielaniu pomocy finansowej, rzeczowej oraz innych świadczeń na zasadach określonych w ustawie o pomocy społecznej.

Partnerstwo samorządów gminnych

Wieloaspektowość i złożoność problemu osób z zaburzeniami psychicznymi wymaga współpracy wielu podmiotów. Dla osiągnięcia założonych celów Programu, niezbędna jest aktywna współpraca różnych podmiotów zaangażowanych na rzecz oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Jednym z głównych założeń Programu było pobudzanie współpracy międzysektorowej w działaniach realizowanych na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w środowisku lokalnym.

W regionie 15% gmin podjęło działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z innymi podmiotami (15 gmin). 85% gmin nie wykazało partnerstwa z organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami tj.: ochroną zdrowia, oświatą oraz instytucjami rynku pracy (87 gmin).

Wykres 5. Samorządy gmin realizujące działania na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami ogółem w latach 2012-2015.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Tabela 10. Wykaz gmin na terenie których podejmowano działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami i organizacjami pozarządowymi.

Lp.	Powiat	Partnerstwo z instytucjami/organizacjami			
		Ochrona zdrowia	Oświata	Rynek pracy	NGO
1	buski	-	-	-	-
2	jędrzejowski	Jędrzejów	Jędrzejów	Jędrzejów	Jędrzejów
		Sędziszów			Sędziszów
3	kazimierski	-	Kazimierza Wielka	-	Kazimierza Wielka
4	kielecki	Łopuszno	-	-	Bieliny
					Łopuszno
5	konecki	-	Końskie	-	-
6	opatowski	Opatów	Opatów	-	-
		Ożarów	Ożarów	Ożarów	
7	ostrowiecki	Ostrowiec Św.	Ostrowiec Św.	-	-
			Kunów		Kunów

8	pińczowski	Pińczów	-	-	-
9	sandomierski	-	Dwikozy	-	Dwikozy
					Sandomierz
10	skarżyski	-	-	Skarżysko- Kam	Skarżysko-Kam.
11	starachowicki	Starachowice	Starachowice	Starachowice	-
12	staszowski	Połaniec	-	-	Połaniec
13	włoszczowski	-	Włoszczowa	-	-
14	miasto Kielce	-	-	-	Kielce
	Razem	9	10	4	11

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

10 gmin regionu realizowało działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami oświaty, 9 gmin z instytucjami ochrony zdrowia, natomiast jedynie 4 gminy podjęły działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami rynku pracy. Jest to bardzo mała liczba, a tym samym małe zaangażowanie w inicjatywy podjęte w partnerstwie.

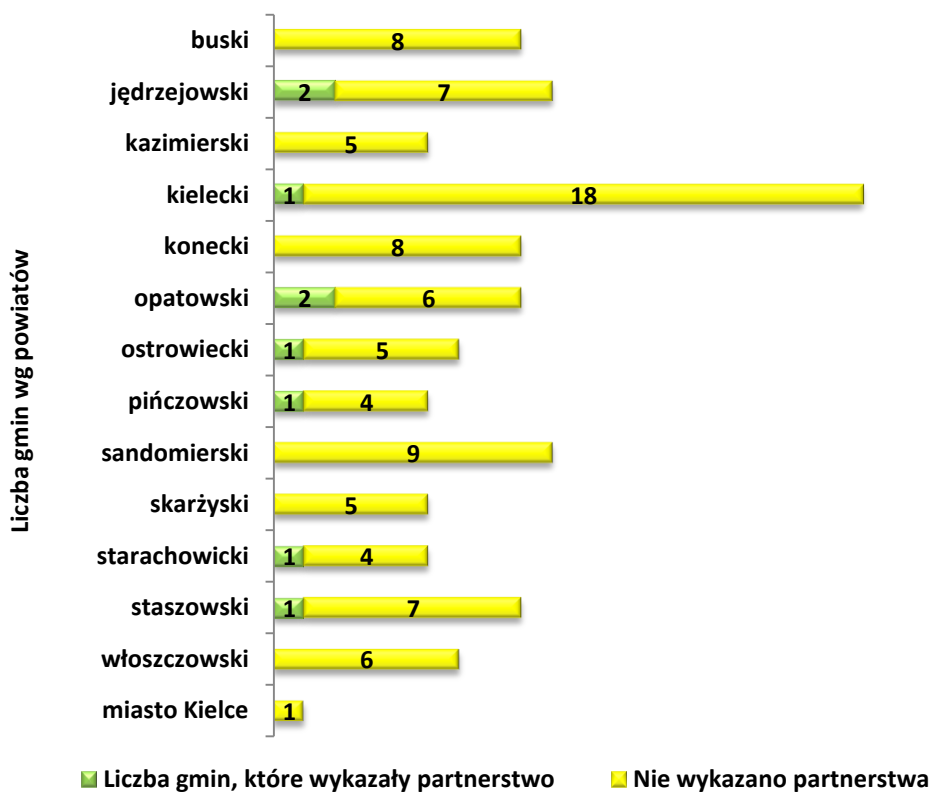
Najczęściej występującą formą partnerstwa w zakresie działań na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi była współpraca partnerska z organizacjami pozarządowymi, którą wykazało 11 gmin z regionu.

Instytucje ochrony zdrowia

W regionie działania w partnerstwie z instytucjami ochrony zdrowia w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi realizowane były przez gminy z 7 powiatów: jędrzejowskiego, kieleckiego, opatowskiego, ostrowieckiego, pińczowskiego, starachowickiego i staszowskiego. Partnerstwa zaprezentowane zostały na wykresie 6.

9 gmin, które w analizowanym okresie podejmowały działania w partnerstwie z instytucjami ochrony zdrowia to: Jędrzejów, Sędziszów, Łopuszno, Opatów, Ożarów, Ostrowiec Świętokrzyski, Pińczów, Starachowice oraz Połaniec.

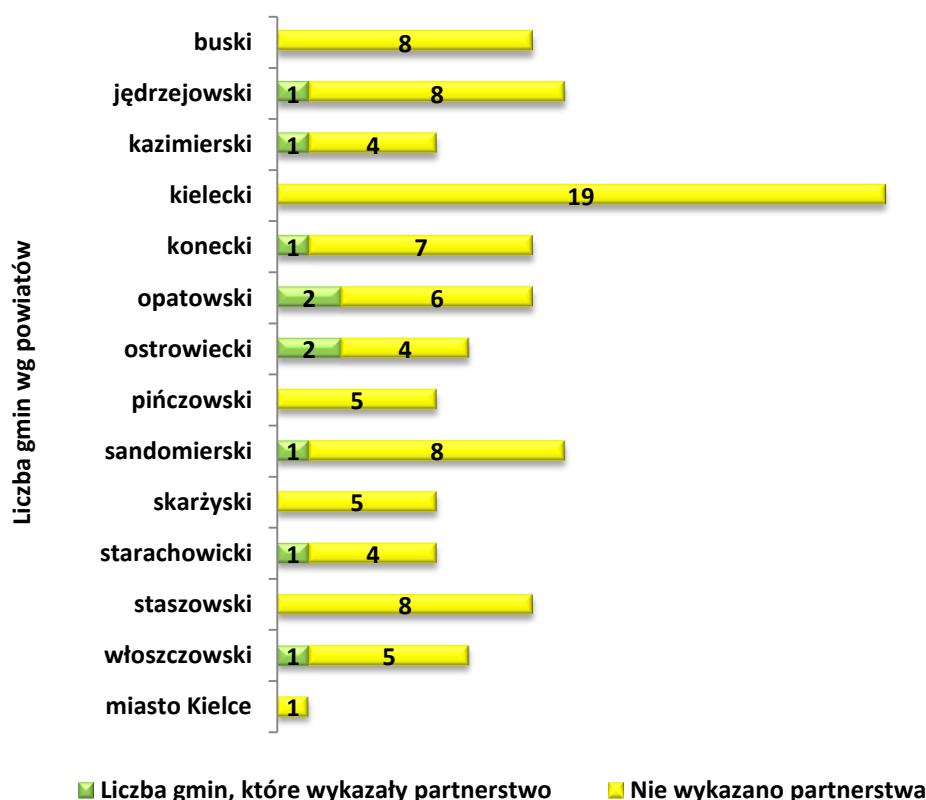

Wykres 6. Partnerstwo gmin z instytucjami ochrony zdrowia w latach 2012-2015.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Instytucje oświaty

W regionie działania w partnerstwie z instytucjami oświaty w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi realizowane były przez gminy 8 powiatów: jędrzejowskiego, kazimierskiego, koneckiego, opatowskiego, ostrowieckiego, sandomierskiego, starachowickiego i włoszczowskiego.

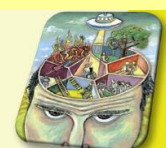
Wykres 7. Partnerstwo gmin z instytucjami oświaty w latach 2012-2015.

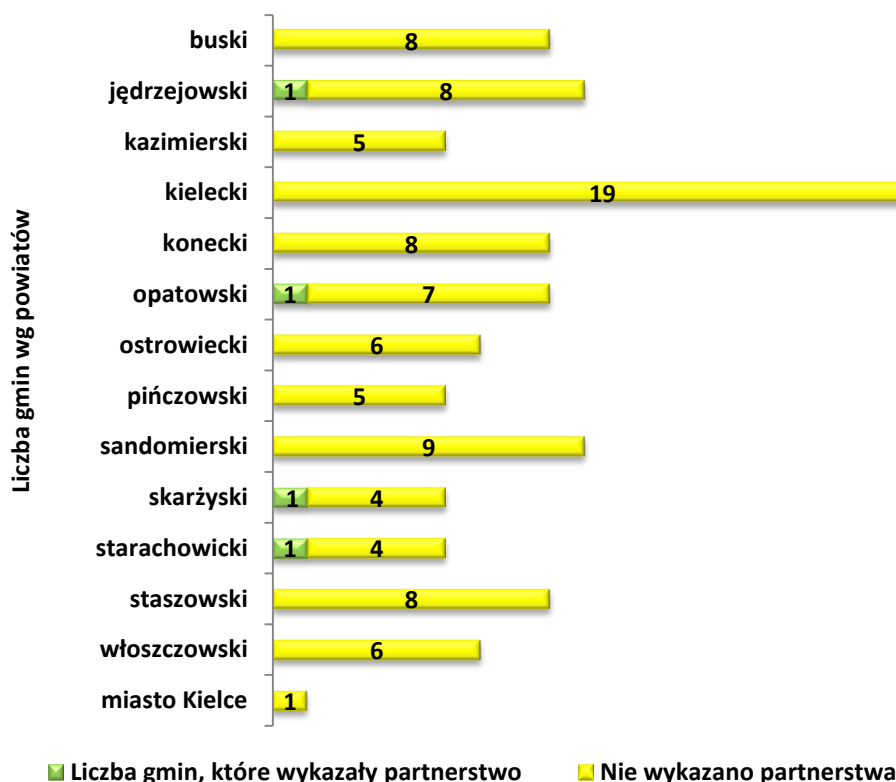
Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Partnerstwa instytucji pomocy i integracji społecznej, które podejmowały działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami oświaty wykazały ośrodki pomocy społecznej z 10 gmin: Jędrzejów, Kazimierza Wielka, Końskie, Opatów, Ożarów, Ostrowiec Świętokrzyski, Kunów, Dwikozy, Starachowice oraz Włoszczowa.

Instytucje rynku pracy

W regionie działania w partnerstwie z instytucjami rynku pracy w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi realizowane były przez gminy 4 powiatów: jędrzejowskiego, opatowskiego, skarżyskiego i starachowickiego.

Wykres 8. Partnerstwo gmin z instytucjami rynku pracy.

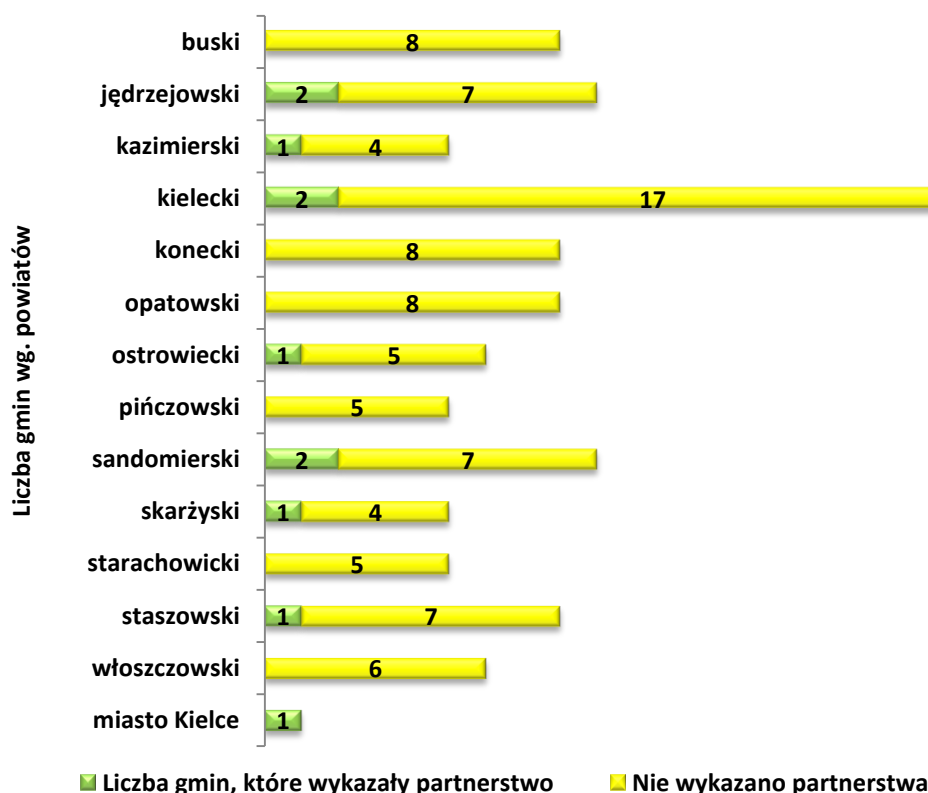
Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Zaledwie 4 samorządy gminne zadeklarowały realizację działań na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami rynku pracy są to: Jędrzejów, Ożarów, Skarżysko Kamienna i Starachowice. Tym samym w okresie realizacji Programu odnotowujemy, iż współpraca pomiędzy samorządami gmin i instytucjami rynku pracy w analizowanym obszarze charakteryzowała się najniższą częstotliwością.

Partnerstwo z organizacjami pozarządowymi

W regionie działania w partnerstwie z organizacjami pozarządowymi w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi realizowane były przez gminy 8 powiatów: jędrzejowskiego, kazimierskiego, kieleckiego, koneckiego ostrowieckiego, sandomierskiego, skarżyskiego oraz staszowskiego.

Partnerstwo instytucji pomocy i integracji społecznej z organizacjami pozarządowymi, które podejmowały działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi wykazało 11 gmin: Jędrzejów, Sędziszów, Kazimierza Wielka, Bieliny, Łopuszno, Kunów, Dwikozy, Sandomierz, Skarżysko-Kamienna, Połaniec oraz Kielce.

Wykres 9. Partnerstwo gmin z organizacjami pozarządowymi.

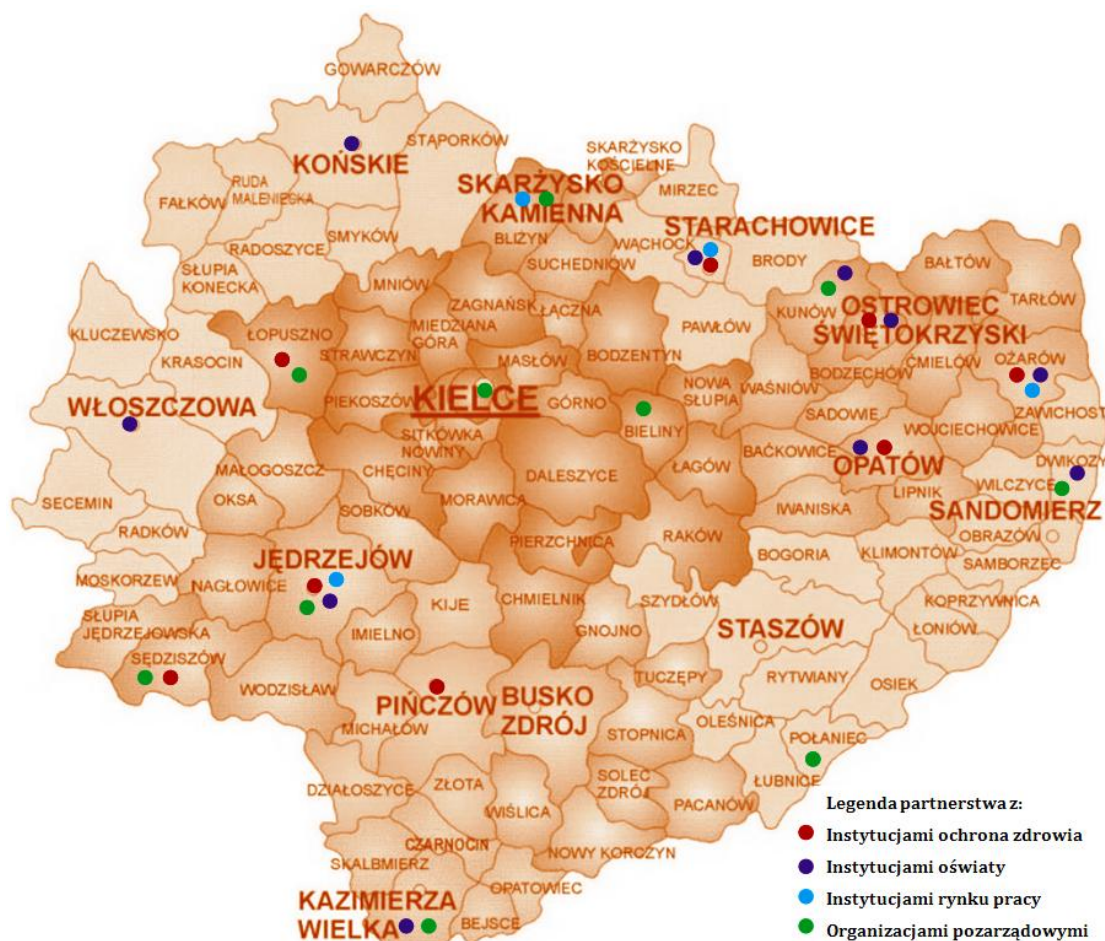
Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

17 świętokrzyskich gmin wykazało w ankietach brak danych nt. partnerstwa między organizacjami pozarządowymi a instytucjami pomocy i integracji społecznej, które podejmowały działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi. Brak danych w tym zakresie wykazały gminy z powiatu:

- buskiego (Busko-Zdrój, Nowy Korczyn, Stopnica),
- jędrzejowskiego (Oksa),
- kazimierskiego (Czarnocin),
- kieleckiego (Górno, Masłów, Miedziana Góra, Pierzchnica, Strawczyn),
- opatowskiego (Sadowie),
- ostrowieckiego (Waśniów),
- sandomierskiego (Koprzywnica, Łoniów),
- skarżyskiego (Suchedniów),
- starachowickiego (Wąchock)
- włoszczowskiego (Secemin).

Mapa 5. Partnerstwo gmin z instytucjami i organizacjami pozarządowymi w latach 2012-2015.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Działania podejmowane przez gminy w partnerstwie z instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi w monitorowanym obszarze realizowane w okresie 2012-2015 w skali regionu miały charakter incydentalny. Największą aktywność odnotowano w zakresie współpracy z organizacjami pozarządowymi, a najmniejszą z instytucjami rynku pracy. Należy stwierdzić, iż **pomimo rekomendacji wynikających z założeń programu, partnerstwa nie zostały wykorzystane w zakresie rozwoju form oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi.**

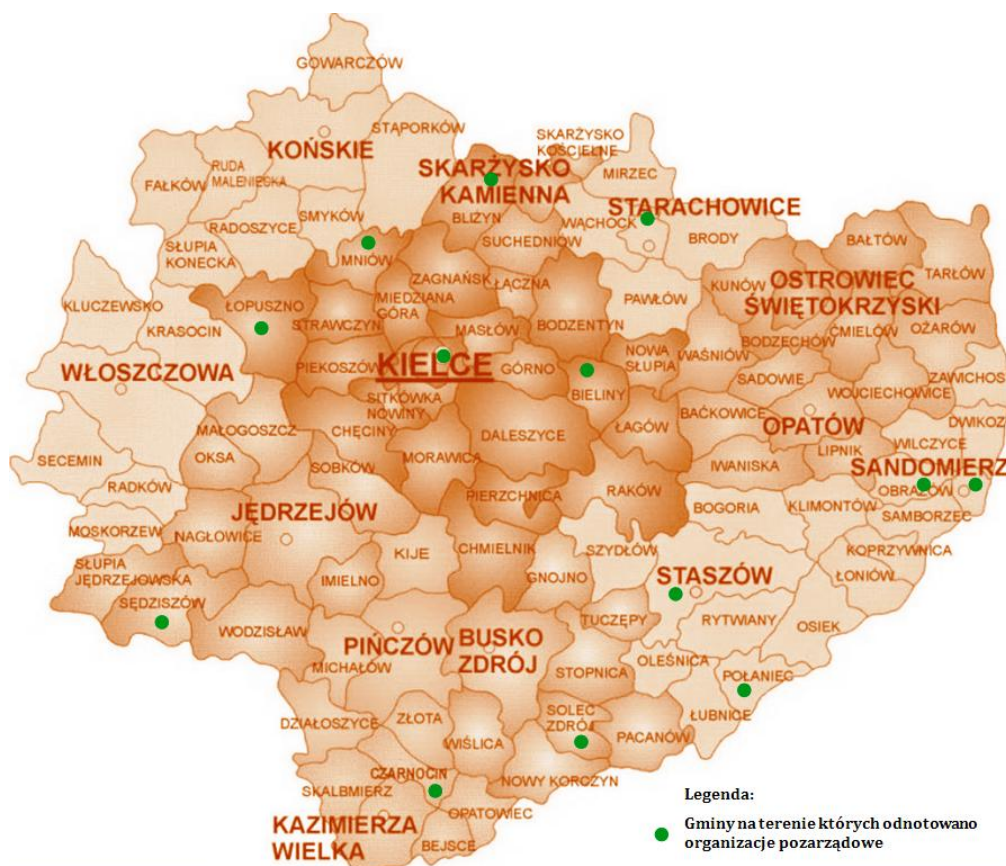
Rola organizacji pozarządowych w systemie oparcia społecznego osób z zaburzeniami psychicznymi

Jedynie 13 gmin wskazało na swoim terenie funkcjonujące organizacje pozarządowe działające na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi. Organizacje pozarządowe wspierające osoby z zaburzeniami psychicznymi wykazały gminy w powiatach:

- buskim (Solec-Zdrój),
- jędrzejowski (Sędziszów),

- kazimierskim (Czarnocin),
- kieleckim (Bieliny, Łopuszno i Mniów),
- sandomierskim (Obrazów, Sandomierz),
- skarżyskim (Skarżysko-Kamienna),
- starachowickim (Starachowice),
- staszowskim (Połaniec, Staszów),
- Miasto Kielce.

Mapa 6. Gminy regionu świętokrzyskiego na terenie których działają organizacje pozarządowe zajmujące się wsparciem osób z zaburzeniami psychicznymi.

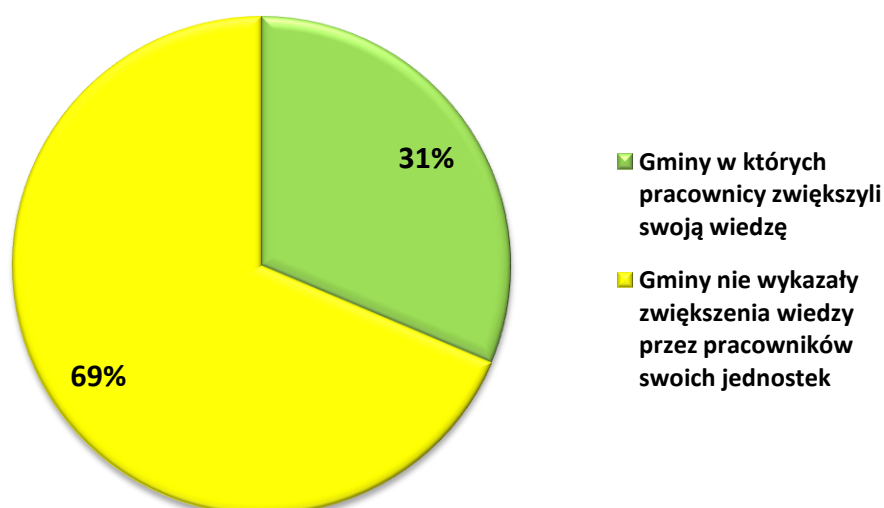

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Wzrost kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej

W procesie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi, niezbędnym jest zaangażowanie wysoko wykwalifikowanej kadry. Osoby dotknięte zaburzeniami psychicznymi oraz ich rodziny wymagają szczególnej formy wsparcia mającej interdyscyplinarny charakter. Wysoko wykwalifikowana kadra daje gwarancję realizacji usług wsparcia spełniających wysokie standardy.

Wykres 10. Podnoszenia kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej w pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi na poziomie samorządów gminy.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

31% świętokrzyskich gmin wykazało, iż pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej uczestniczyli w podnoszeniu swoich kwalifikacji poprzez udział w szkoleniach w zakresie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi. Z zebranych informacji wynika, iż 173 pracowników jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej regionu podniosło swoje kwalifikacje w zakresie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi.

Podniesienie kwalifikacji pracowników jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej, uczestniczących w szkoleniach w zakresie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi na swoim terenie wykazały 32 gminy.

Tabela 11. Podniesienie kwalifikacji pracowników w zakresie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi na terenie gmin regionu świętokrzyskiego.

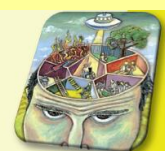
Lp.	Gminy w których pracownicy zostali objęci szkoleniami	Liczba osób objętych szkoleniami
powiat buski		
1	Busko-Zdrój	2
2	Solec Zdrój	2
powiat jędrzejowski		
3	Jędrzejów	23
4	Nagłowice	3
5	Sędziszów	2
powiat kazimierski		
6	Kazimierza Wielka	2

	powiat kielecki	
7	Chmielnik	2
8	Łagów	2
9	Łopuszno	4
10	Mniów	1
	powiat konecki	
11	Radoszyce	2
12	Smyków	1
13	Stąporków	9
	powiat opatowski	
14	Opatów	6
15	Ożarów	8
	powiat ostrowiecki	
16	Ćmielów	1
17	Kunów	3
18	Ostrowiec Świętokrzyski	21
	powiat sandomierski	
19	Koprzywnica	3
20	Łoniów	2
21	Obrazów	1
22	Sandomierz	10
23	Wilczyce	1
	powiat skarżyski	
24	Skarżysko-Kamienna	7
	powiat starachowicki	
25	Starachowice	3
	powiat staszowski	
26	Osiek	1
27	Połaniec	8
28	Staszów	9
	powiat włoszczowski	
29	Krasocin	1
30	Radków	1
31	Włoszczowa	9
	miasto Kielce	
32	Kielce	23
	Razem:	173

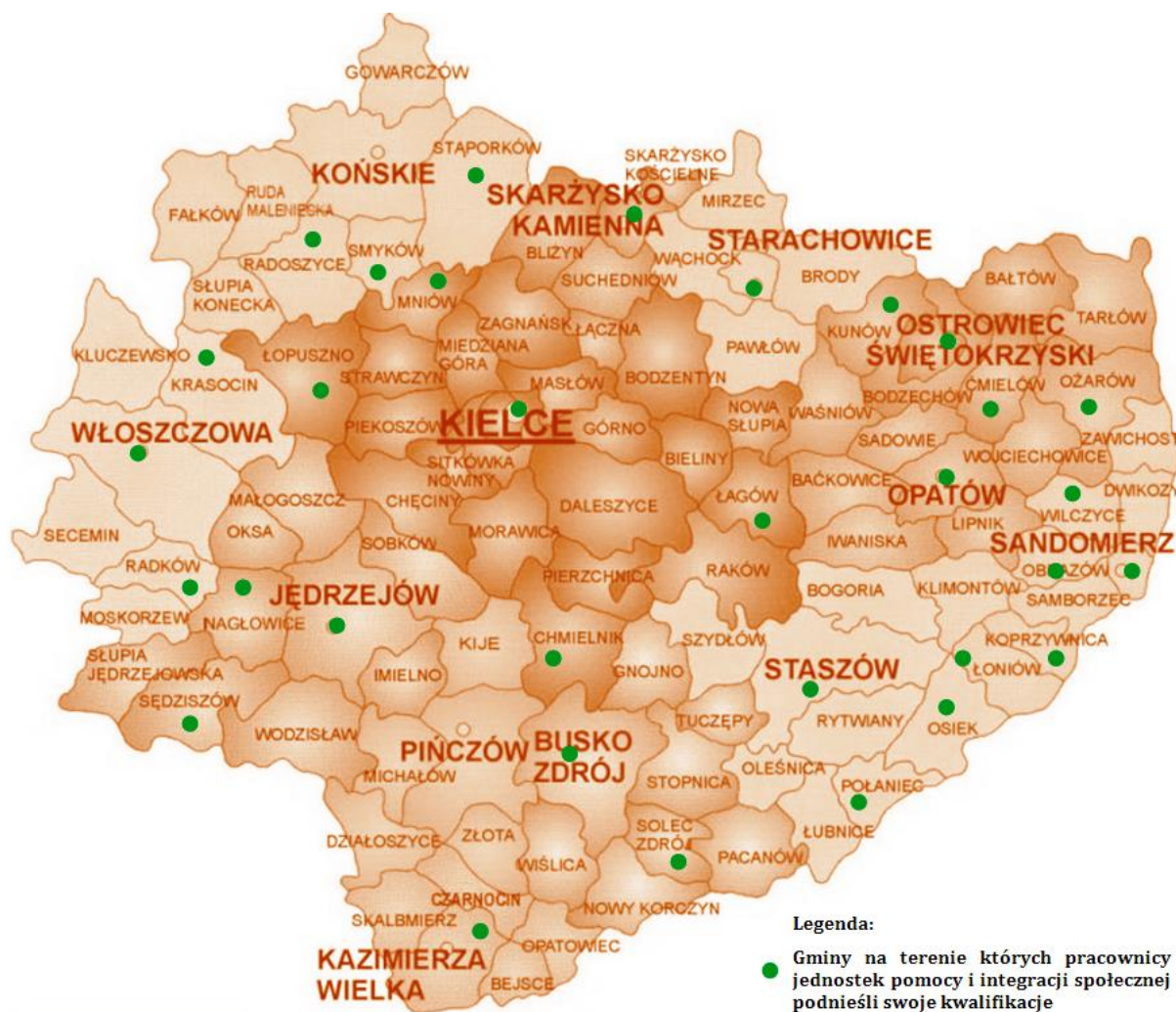
Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Największą liczbę pracowników objętych szkoleniami w tym zakresie tematycznym wykazały: Kielce (23), Jędrzejów (23), Ostrowiec Świętokrzyski (21), następnie Sandomierz (10), Stąporków (9), Staszów (9), Włoszczowa (9) oraz Ożarów (8) i Połaniec (8).

Według danych ankietowych 70 gmin regionu na przestrzeni lat 2012-2015 nie podejmowało działań mających na celu podnoszenie kwalifikacji pracowników w zakresie problematyki osób z zaburzeniami psychicznymi.

Mapa 7. Podniesienie kwalifikacji pracowników jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej, poprzez uczestnictwo w szkoleniach wg gmin regionu świętokrzyskiego.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Podnoszenie świadomości społecznej mieszkańców regionu na temat problematyki osób z zaburzeniami psychicznymi.

W celu budowania sieci wsparcia oraz integracji społecznej osób z zaburzeniami psychicznymi w Programie rekomendowane były działania mające na celu m.in.: podnoszenie świadomości społecznej mieszkańców regionu dotyczącej problematyki osób z zaburzeniami psychicznymi oraz uwrażliwianie społeczności lokalnej na problematykę osób z zaburzeniami psychicznymi.

Działania, których celem było uwrażliwienie społeczności lokalnych na problemy osób z zaburzeniami psychicznymi, realizowane były przez gminy w monitorowanym okresie to m.in.: pikniki integracyjne, festyny społeczno-kulturalne, konferencje, wykłady dotyczące autyzmu, informacje w mediach, prezentowanie twórczości osób z zaburzeniami

psychicznymi, dni otwarte w instytucjach wsparcia, prelekcje lekarza psychiatry, występy artystyczne, debaty na temat zdrowia psychicznego oraz dialog społeczny na temat problemów zdrowia psychicznego.

W Kielcach, Ożarowie, Ostrowcu Świętokrzyskim, Obrazowie, Sandomierzu, Skarżysko-Kamiennej oraz we Włoszczowie realizowano kampanie społeczne z zakresu problematyki osób z zaburzeniami psychicznymi. Charakterystykę działań podejmowanych kampanii przez ww. gminy prezentuje tabela 12.

Tabela 12. Charakterystyka podejmowanych działań gmin na terenie których realizowano kampanie w latach 2012-2015.

Gmina	Charakterystyka podejmowanych działań:
miasto Kielce	
Kielce	Organizacja dni otwartych, debaty na temat zdrowia psychicznego, realizacja dialogu społecznego na temat problemów zdrowia psychicznego oraz realizacja projektów z tym związanych.
powiat opatowski	
Ożarów	Realizacja programu z zakresu zdrowia psychicznego, pikniku integracyjnego z przeglądem twórczości artystycznej, kampanii informacyjno-promocyjnych aktywności artystycznej osób z zaburzeniami psychicznymi oraz warsztatów teatralnych z młodzieżą szkolną.
powiat ostrowiecki	
Ostrowiec Świętokrzyski	Organizacja „Dni ochrony zdrowia psychicznego” na terenie gminy.
powiat sandomierski	
Obrazów	Organizacja festynu społeczno-kulturalnego integrującego osoby starsze, młodzież i dzieci z terenu gminy.
Sandomierz	Organizacja konferencji pomocy edukacyjnej dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, realizacja projektu z zakresu komunikowania się i właściwego postępowania w życiu społecznym z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie, autyzmem oraz niepełnosprawnością ruchową.
powiat skarżyski	
Skarżysko-Kamienna	Organizacja konferencji, wykładów dotyczących autyzmu, promocja informacyjna w mediach, prezentowanie twórczości, dni otwartych, prelekcje lekarza psychiatry, występy artystyczne oraz wokalnoinstrumentalne uczestników z terenu gminy.
powiat włoszczowski	
Włoszczowa	Organizacja prelekcji na temat profilaktyki zdrowotnej.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

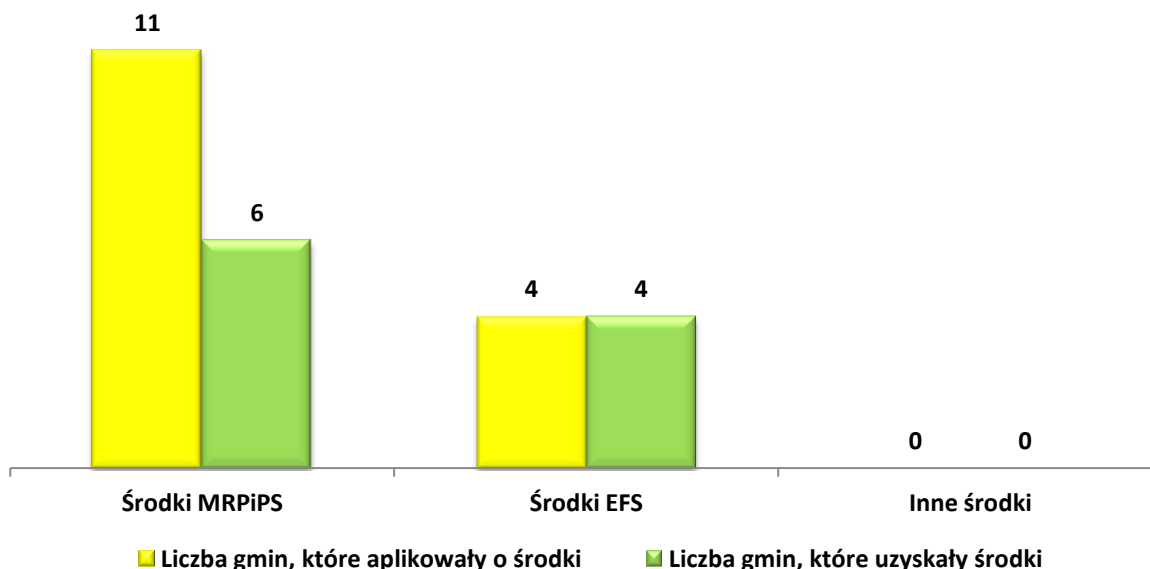
95 gmin z regionu nie podejmowało działań informacyjnych uwzględniających problemy osób z zaburzeniami psychicznymi. Gminy z terenu powiatów: buskiego, jędrzejowskiego, kazimierskiego, kieleckiego, koneckiego, pińczowskiego, starachowickiego oraz staszowskiego na swoim obszarze nie prowadziły kampanii.

Aktywność w zakresie aplikowania i realizowania projektów na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi ze środków zewnętrznych

11 gmin w latach 2012-2015 aplikowało o środki z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 6 otrzymało dofinansowanie na realizację projektów z zakresu wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi. Załedwie 4 gminy aplikowały o środki z Europejskiego Funduszu Społecznego na realizację projektów na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi (wszystkie otrzymały dofinansowanie).

W regionie nie odnotowano gmin aplikujących o środki z innych nie wymienionych wcześniej źródeł na realizację zadań mających na celu wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi (np.: swiss contribution, eea grants, etc.).

Wykres 11.   Udział gmin regionu świętokrzyskiego w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

W regionie świętokrzyskim 11 gmin aplikowało o środki w ramach otwartych konkursów ofert ogłaszanych przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na finansowe wsparcie realizacji projektów dotyczących oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi: Busko-Zdrój, Jędrzejów, Kielce, Skalbmierz, Ożarów, Sandomierz, Skarżysko-Kamienna, Starachowice, Połaniec, Staszów oraz Włoszczowa.

W ramach konkursów ogłaszanych przez MRPiPS środki na realizację projektów mających na celu wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi otrzymały gminy: Busko-Zdrój, Jędrzejów, Skalbmierz, Sandomierz, Staszów i Włoszczowa (6).

Najczęściej podejmowane działania w ramach ww. konkursów to:

- integracja ze środowiskiem lokalnym osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez budowanie lokalnych sieci oparcia społecznego (Busko-Zdrój);
- szkolenia dla przedstawicieli lokalnego systemu wsparcia (Jędrzejów);
- warsztaty z zakresu umiejętności społecznych i higienicznych z pielęgniarką (Jędrzejów);
- promocja mapy miejsc na terenie gminy, gdzie można sięgnąć po pomoc w sytuacji problemu ze zdrowiem psychicznym (Jędrzejów);
- utworzenie i prowadzenie punktu pomocy kryzysowej (Jędrzejów).
- zatrudnienie asystenta rodziny, który pracował z rodzinami problemowymi (Skalbmierz);
- wyjazdy integracyjne mające na celu wyrównanie szans, pogłębienie wiedzy, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (Sandomierz).
- Promocja działań propagujących postawy prozdrowotne oraz wzrost integracji społecznej poprzez organizacje: festynów integracyjnych, plenerów malarskich, warsztatów teatralnych, zajęć na basenie, pokazów przeciwpożarowych i instruktażu udzielania pierwszej pomocy (Włoszczowa);

W regionie jedynie 4 ośrodki pomocy społecznej aplikowały o środki z Europejskiego Funduszu Społecznego na realizację projektów mających na celu wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi z gmin: Busko-Zdrój, Kielce, Skarżysko-Kamienna oraz Połaniec.

W ramach realizowanych projektów tworzone grupy samopomocowe, zorganizowano zajęcia ze specjalistami, rozwijano formy wsparcia indywidualnego i środowiskowego zapewniającego dostęp do zatrudnienia i uczestniczenia w życiu społecznym osobom z zaburzeniami psychicznymi. Przeprowadzono również warsztaty w ramach wdrażanego Programu Aktywności Lokalnej.

Podnoszenie kompetencji osób z zaburzeniami psychicznymi.

W regionie na terenie 20 gmin realizowane były działania mające na celu podnoszenie kompetencji osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie ich społecznego funkcjonowania (aktywizacja społeczna, psychiczna oraz fizyczna) poprzez kursy, treningi, warsztaty, itp. (tabela 13).

Tabela 13. Świętokrzyskie gminy na terenie, których realizowane były działania mające na celu podnoszenie kompetencji osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie ich społecznego funkcjonowania w latach 2012-2015.

Lp.	Gmina	Charakterystyka podejmowanych działań:
powiat buski		
1	Busko Zdrój	Treningi umiejętności społecznych tj.: trening kulturalny, budżetowy oraz zajęcia z przeprowadzenia rozmowy.
2	Solec Zdrój	Terapia zajęciowa.
powiat jędrzejowski		
3	Jędrzejów	Warsztaty dla osób z zaburzeniami psychicznymi.
4	Sędziszów	Warsztaty i wyjazdy studyjne.
powiat kazimierski		
5	Kazimierza Wielka	Kursy, warsztaty, turnusy i wyjazdy integracyjne.
miasto Kielce		
6	Kielce	Kursy zawodowe, spotkania integracyjne, wycieczki krajoznawcze, udział w imprezach kulturalno-sportowych, zajęcia z kultury fizycznej.
powiat kielecki		
7	Bieliny	Na podstawie porozumienia z sąsiednią gminą osoby z terenu gminy przebywają w środowiskowym domu samopomocy w Woli Jachowej oraz są uczestnikami warsztatów terapii zajęciowych w Sędku.
8	Łopuszno	Warsztaty w środowiskowym domu samopomocy w Józefinie.
9	Raków	Zapewnienie dowozu przez gminę osób z zaburzeniami psychicznymi na zajęcia aktywizacyjne organizowane w Ośrodku Twórczości Ludowej w Sędku.
powiat konecki		
	Brak działań gmin	-
powiat opatowski		
10	Opatów	Treningi: higieniczne, praktyczne, kulinarne, urzędowe i budżetowe, wyjazdy integracyjne oraz udział w spartakiadach sportowych.
11	Ożarów	Warsztaty i kursy.
12	Tarłów	Kursy pierwszej pomocy.
powiat ostrowiecki		
13	Ostrowiec Świętokrzyski	Specjalistyczne usługi opiekuńcze.
powiat pińczowski		
	Brak działań gmin	-
sandomierski		
14	Obrazów	Warsztaty dla rodziców i opiekunów, spotkania z psychologiem, zajęcia na basenie oraz uczestnictwo w imprezach stopowych.
15	Sandomierz	Przeprowadzono badanie pn."Prowadzenie w ramach WTZ programów integrujących osób z niepełnosprawnościami ze społeczeństwem".
powiat skarżyski		
16	Skarżysko-Kamienna	Zajęcia z zakresu reintegracji społecznej grupowej oraz poradnictwa (wsparcie indywidualne psychologa, doradcy zawodowego, terapeuty od uzależnień, pracownika socjalnego), zajęcia informatyczne, z zakresu przedsiębiorczości i spółdzielczości socjalnej i inne.

powiat starachowicki		
17	Starachowice	Aktywizacja społeczna i zawodowa, w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych świadczonych przez logopedów, pedagogów, fizjoterapeutów, pielęgniarzy, opiekunki środowiskowe oraz asystenta osoby niepełnosprawnej.
powiat staszowski		
18	Połaniec	Poradnictwo psychologiczne i psychospołeczne, warsztaty, treningi interpersonalne i rozwiązywania problemów życiowych, praktyki zawodowe oraz staże.
19	Staszów	Treningi funkcjonowania w codziennym życiu, umiejętności interpersonalnych i rozwiązywania problemów, warsztaty psychologiczne, działania integracyjne poprzez warsztaty muzyczne z młodzieżą, kursy: gospodarcze, kulinarne, stolarskie i zwiększenia umiejętności społecznych.
powiat włoszczowski		
20	Włoszczowa	Kurs samoobrony, tańca, zajęcia na basenie, warsztaty psychologiczne, nordic walking oraz instruktaż udzielania pierwszej pomocy.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

W okresie realizacji Programu gminy powiatów: koneckiego i pińczowskiego nie realizowały na swoim terenie działań mających na celu podnoszenie kompetencji osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie ich społecznego funkcjonowania.

21 gmin organizowało przedsięwzięcia prezentujące twórczość osób z zaburzeniami psychicznymi. Charakterystyka tych przedsięwzięć zawarta jest w tabeli 14.

Tabela 14. Świątokrzyskie gminy na terenie, których realizowane były przedsięwzięcia prezentujące twórczość osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015.

Lp.	Gmina	Charakterystyka podejmowanych działań:
powiat buski		
1	Solec Zdrój	Wystawy wykonanych prac przez uczestników środowiskowego domu samopomocy w ramach terapii zajęciowej.
powiat jędrzejowski		
2	Jędrzejów	Spotkanie integracyjne, w którym wzięły udział placówki pomocowe dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz osoby z problemami zdrowia psychicznego oraz zaproszeni goście.
powiat kazimierski		
3	Kazimierza Wielka	Kiermasze i festyny podczas których prezentowano prace wykonane przez osoby chore psychicznie uczestniczące w zajęciach warsztatów terapii zajęciowej i środowiskowego domu samopomocy.
miasto Kielce		
4	Kielce	Aukcje prezentujące twórczość plastyczną, techniczną, rękodzieła oraz przeglądy twórczości teatralno – muzycznej.
powiat kielecki		
5	Łopuszno	Występy śpiewacze, taneczne, prezentacje i sprzedaż rękodzieła wykonanego przez podopiecznych.
6	Sitkówka-Nowiny	Kiermasze, prezentowane prac osób z zaburzeniami psychicznymi.

	powiat konecki	
7	Końskie	Przegląd twórczości osób z zaburzeniami psychicznymi.
8	Stąporków	Wystawa prac uczestników powiatowego środowiskowego domu samopomocy w Stąporkowie.
	powiat opatowski	
9	Opatów	Wystawa prac rękodzielniczych na jarmarkach, piknikach integracyjnych, prezentowanie dorobku artystycznego.
10	Ożarów	Piknik integracyjny.
11	Tarłów	Wystawy prac podopiecznych środowiskowego domu samopomocy w Tarłowie.
	powiat ostrowiecki	
12	Kunów	Wystawy plastyczne.
13	Ostrowiec Świętokrzyski	Obchody „Dni Zdrowia Psychicznego” podczas których prezentowana była twórczość artystyczna uczestników środowiskowego domu samopomocy, udział w kiermaszach.
	powiat pińczowski	
	Brak działań gmin	-
	powiat sandomierski	
14	Obrazów	Prezentacja twórczości osób z zaburzeniami psychicznymi.
15	Sandomierz	Konkursy rękodzieła, tańca oraz wieczorów poetycki.
	powiat skarżyski	
16	Skarżysko-Kamienna	Wystawy prac uczestników środowiskowego domu samopomocy.
	powiat starachowicki	
17	Starachowice	Brak danych
	powiat staszowski	
18	Połaniec	Galeria stała, licytacja prac uczestników warsztatów terapii zajęciowej, giełdy świąteczne, wystawy w Centrum Kultury i Sztuki, udział w wojewódzkim przeglądzie artystycznym.
19	Staszów	Występy artystyczne, stoiska wystawiennicze, wystawa prac plastycznych, warsztaty z muzykoterapii i festiwale.
	powiat włoszczowski	
20	Radków	Wystawy twórczości uczestników warsztatów terapii zajęciowej na piknikach.
21	Włoszczowa	Prezentacja musicalu.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Wsparcie rodzin osób z zaburzeniami psychicznymi

Jedynie 15 gmin w regionie realizowało działania mające na celu wsparcie rodzin osób z zaburzeniami psychicznymi. Do najczęściej realizowanych działań wspierających rodziny należą m.in.: spotkania terapeutyczne, kursy, szkolenia, grupy wsparcia oraz grupy samopomocowe.

Tabela 15. Gminy wykazujące działania wspierające rodziny osób z zaburzeniami psychicznymi.

Lp.	Gmina	Charakterystyka podejmowanych działań:
	powiat buski	
1	Busko-Zdrój	Działania na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną, powstała grupa wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi i po kryzysach psychicznych. Korzystano z porad specjalistów, działania nastawione były na integrację i uspołecznienie. Program był ukierunkowany na działania o charakterze społecznym, integracyjno-relaksacyjnym i zdrowotnym.

2	Pacanów	Usługi psychiatryczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi, organizowano uczestnictwo w zajęciach w środowiskowych domach samopomocy.
powiat jędrzejowski		
3	Jędrzejów	Prowadzono projekt z zakresu wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi.
powiat kazimierski		
	Brak działań gmin	-
miasto Kielce		
4	Kielce	Prowadzono grupy wsparcia przy środowiskowym domu samopomocy, warsztaty z zakresu umiejętności interpersonalnych.
powiat kielecki		
	Brak działań gmin	-
powiat konecki		
5	Końskie	Realizowano zadania zlecone dla osób z zaburzeniami psychicznymi.
6	Radoszyce	Utworzono punkt konsultacyjny, gdzie realizowano w nim pomoc psychologiczną, terapeutyczną, prawną dla osób uzależnionych oraz współuzależnionych. Prowadzono punkt konsultacyjny oferujący również pomoc osobom z zaburzeniami psychicznymi.
powiat opatowski		
7	Tarłów	Współpracowano z rodzinami podopiecznych środowiskowego domu samopomocy w Tarłowie, organizowano spotkania terapeutyczne i okolicznościowe oraz wyjazdy integracyjne.
powiat ostrowiecki		
8	Ostrowiec Świętokrzyski	Realizowano współpracę z członkami rodzin poprzez organizację spotkań dla członków rodzin, połączone z psychoedukacją. Rodzinom udzielane było indywidualne wsparcie psychologiczne i pomoc w rozwiązywaniu problemów wynikających z choroby bliskich. Prowadzono również spotkania indywidualne połączone z psychoedukacją dla członków rodzin.
powiat pińczowski		
	Brak działań gmin	-
powiat sandomierski		
9	Sandomierz	Zlecono realizację zadania z zakresu rehabilitacji psychospołecznej osób dotkniętych chorobą psychiczną i ich rodzin, w tym realizowano: comiesięczne spotkania grupy wsparcia, warsztaty z psychologiem, psychiatrą, dyżury edukacyjne z asystentem.
powiat skarżyski		
10	Skarżysko-Kamienna	Współpraca z rodzinami uczestników zajęć ośrodka i klubu samopomocy, udzielanie wsparcia i pomocy w rozwiązywaniu problemów rodzinom uczestników (pielęgniarka, pracownik socjalny, terapeuci, psycholog).
powiat starachowicki		
11	Starachowice	Wsparcie specjalistów w zakresie pomocy prawnej, psychologicznej. Uświadamianie członkom rodzin, sąsiadom uwarunkowań dotyczących funkcjonowania człowieka z niepełnosprawnością psychiczną.

powiat staszowski		
12	Osiek	-
13	Połaniec	Grupy wsparcia, warsztaty terapii zajęciowej.
14	Staszów	Grupa wsparcia i indywidualne konsultacje, poradnictwo psychologiczne dla członków rodzin z zaburzeniami psychicznymi i uczestników środowiskowego domu samopomocy.
powiat włoszczowski		
15	Włoszczowa	Organizowano spotkania integracyjno - terapeutyczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Infrastruktura wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi

W 5 gminach regionu funkcjonują mieszkania chronione dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Z badania ankietowego wynika, iż na terenie województwa funkcjonuje 12 mieszkań, zapewniających 39 miejsc dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Liczba osób ogółem umieszczonych w mieszkaniach wynosi 98 osób (tabela 16).

Tabela 16. Mieszkania chronione dla osób z zaburzeniami psychicznymi na terenie gmin wg powiatów - ogółem.

Powiat	Gmina	Liczba mieszkań	Liczba miejsc
buski	Solec Zdrój	7	22
jędrzejowski	Jędrzejów	1	3
kazimierski	-	-	-
kielecki	-	-	-
konecki	-	-	-
opatowski	-	-	-
ostrowiecki	-	-	-
pińczowski	-	-	-
sandomierski	Sandomierz	1	2
skarżyski	-	-	-
starachowicki	-	-	-
staszowski	Staszów	1	3
włoszczowski	-	-	-
miasto Kielce	Kielce	2	9
Razem	5	12	39

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Największą liczbę mieszkań chronionych (w tym aktywizujących, treningowych, wspomaganych) wykazała gmina Solec Zdrój posiadająca 7 mieszkań zapewniających 22 miejsca. Miasto Kielce w swojej infrastrukturze posiada 2 mieszkania zapewniające 9 miejsc. W Jędrzejowie, Sandomierzu i Staszowie odnotowano po 1 mieszkaniu przeznaczonym dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które zapewniają od 2 do 3 miejsc.

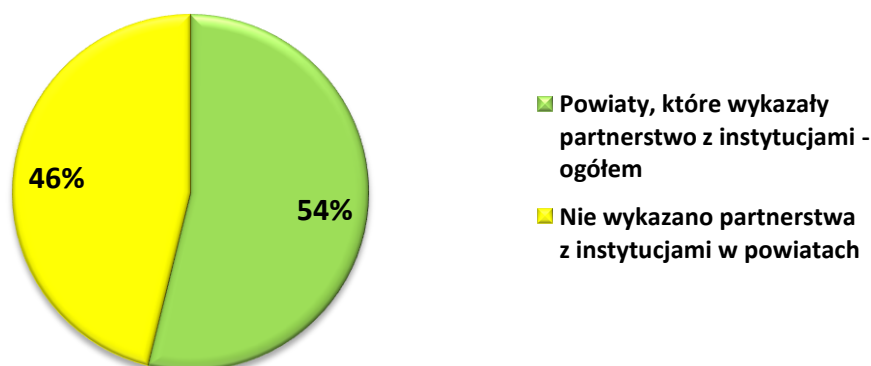
V. DZIAŁANIA PODEJMOWANE PRZEZ ŚWIĘTOKRZYSKIE SAMORZĄDY POWIATOWE

Ustawa o pomocy społecznej stworzyła podstawy do powstania nowych form pomocy takich, jak: środowiskowe domy samopomocy, zapewniające opiekę dzienną oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze, a także formy oparcia i pomocy społecznej dla osób z zaburzeniami psychicznymi i wywołanymi przez niepełnosprawność. Formy pomocy winny tworzyć sieć wsparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Działalność środowiskowych domów samopomocy powinna być zintegrowana z procesami leczniczymi prowadzonymi w placówkach psychiatrycznego leczenia szpitalnego i środowiskowego.

W oparciu o otrzymane kwestionariusze ankiet z 13 powiatowych centów pomocy rodzinie regionu dokonana została analiza działań podjętych w ramach Programu w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej samopomocy środowiskowej i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

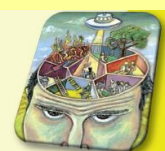
Partnerstwo samorządów powiatowych

7 świętokrzyskich samorządów powiatowych regionu wykazało co najmniej jedno partnerstwo z instytucjami ochrony zdrowia, oświaty oraz instytucjami rynku pracy: jędrzejowskim, opatowskim i skarżyskim. Powiat kazimierski realizował działania w partnerstwie z instytucjami oświaty i rynku pracy, natomiast powiat konecki z instytucjami ochrony zdrowia, oświaty i organizacjami pozarządowymi. Partnerstwo na rzecz osób psychicznie chorych z organizacjami pozarządowymi i instytucjami ochrony zdrowia zawieszono w powiecie ostrowieckim, natomiast powiat pińczowski tworzył działania partnerskie z instytucjami trzeciego sektora i oświaty.

Wykres 12. Samorządy powiatowe realizujących działania w partnerstwie z instytucjami w latach 2012-2015 – ogółem.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

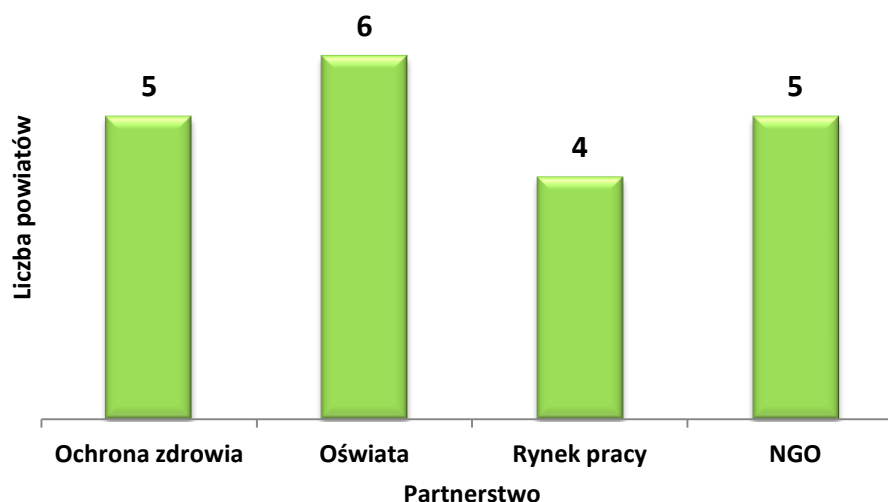

Partnerstw z instytucjami ochrony zdrowia, oświaty, rynku pracy i organizacjami pozarządowymi nie zawiązało 6 samorządów powiatowych regionu tj.: buski, kielecki, sandomierski, starachowicki, staszowski i włoszczowski.

Tabela 17. Wykaz samorządów powiatowych na terenie których podejmowano partnerskie działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi.

Lp.	Powiat	Partnerstwo z instytucjami/organizacjami:			
		OCHRONA ZDROWIA	OŚWIATA	RYNEK PRACY	NGO
1	buski	nie	nie	nie	brak danych
2	jędrzejowski	tak	tak	tak	brak danych
3	kazimierski	nie	tak	tak	brak danych
4	kielecki	nie	nie	nie	nie
5	konecki	tak	tak	nie	tak
6	opatowski	tak	tak	tak	tak
7	ostrowiecki	tak	nie	nie	tak
8	pińczowski	nie	tak	nie	tak
9	sandomierski	nie	nie	nie	nie
10	skarżyski	tak	tak	tak	tak
11	starachowicki	nie	nie	nie	nie
12	staszowski	nie	nie	nie	nie
13	włoszczowski	nie	nie	nie	nie
	Razem	5	6	4	5

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Wykres 13. Partnerstwo powiatów z instytucjami ochrony zdrowia, oświaty, rynku pracy i organizacjami pozarządowymi w latach 2012-2015.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Najczęściej jednostki samorządu powiatowego realizowały działania w partnerstwie z instytucjami oświaty (6), następnie z instytucjami ochrony zdrowia (5) i organizacjami

pozarządowymi (5). Na ostatnim miejscu znajduje się partnerstwo samorządów powiatowych z instytucjami rynku pracy (4).

Instytucje ochrony zdrowia

W regionie 39% samorządów powiatowych (5) wykazało, iż podejmowały działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami ochrony zdrowia. Charakterystyka działań w ramach partnerstwa powiatu z instytucjami ochrony zdrowia przedstawia tabela 18.

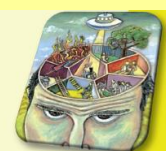
Tabela 18. Charakterystyka podejmowanych działań w ramach partnerstwa powiatu z instytucjami ochrony zdrowia.

powiat jędrzejowski
Współpraca samorządu powiatowego z Powiatową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną w ramach realizacji programów edukacyjnych z zakresu uzależnień dedykowana dla uczniów i nauczycieli na różnym poziomie edukacyjnym.
powiat konecki
Współpraca z poradnią zdrowia psychicznego na terenie powiatu w zakresie informacji o prowadzonych działaniach na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez dystrybucję folderów informacyjnych. Wyznaczanie terminów wizyt u lekarzy specjalistów, sprawowanie opieki na prośbę uczestnika, rodzica podczas wizyt lekarskich i badań, realizacja zaleceń w zakresie przyjmowania leków i rehabilitacji ruchowej.
powiat opatowski
Współpraca z poradniami zdrowia na terenie powiatu poprzez doradztwo dla osób które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej oraz podejmowanie kontaktu bezpośredniego z osobami potrzebującymi pomocy.
powiat ostrowiecki
Współpraca z poradniami zdrowia psychicznego, organizacja pikników zdrowotnych w ramach „Światowego Dnia Zdrowia Psychicznego”, organizacja konsultacji lekarzy psychiatrów i psychologów w zakresie schorzeń psychiatrycznych. Realizacja przez Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych bieżącej opieki psychologicznej w formie indywidualnych zajęć terapeutycznych z psychologiem w warsztatach terapii zajęciowej oraz realizacja działań prowadzonych w ramach profilaktyki.
powiat skarżyski
Realizacja świadczeń zdrowotnych przez poradnie zdrowia psychicznego oraz porady psychiatryczne i psychologiczne. Zespół terapeutyczny placówek czynnie współpracuje z placówkami: pomocy społecznej, środowiskowymi domami samopomocy, domami pomocy społecznej.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Instytucje oświaty

W regionie 47% samorządów powiatowych (6) współpracowało z instytucjami oświaty i realizowało działania mające na celu wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi. Zbiór informacji o podejmowanych działaniach przez jednostkę powiatową z instytucjami oświaty zawarty jest w tabeli 19.

Tabela 19. Charakterystyka podejmowanych działań w ramach partnerstwa powiatu z instytucjami oświaty.

powiat jędrzejowski
Współpraca samorządu powiatu z placówkami oświaty, specjalnym ośrodkiem szkolno-wychowawczym oraz poradnią psychologiczno-pedagogiczną w zakresie realizacji programów terapeutyczno-edukacyjnych dla dzieci, młodzieży, rodziców i nauczycieli w zakresie upowszechniania wiedzy na temat kształtowania zachowań i stylów życia korzystnych dla zdrowia psychicznego.
powiat kazimierski
Udział samorządu powiatu w programach artystycznych uczestników środowiskowych domów samopomocy z uczniami szkół podstawowych oraz uczniami liceum ogólnokształcącego.
powiat konecki
Współpraca samorządu ze specjalnym ośrodkiem szkolno-wychowawczym w zakresie integracji uczestników.
powiat opatowski
Kierowanie na diagnostykę do poradni pedagogiczno-psychologicznej osób z podejrzeniem występowania problemów psychicznych oraz współpraca ze szkołami w zakresie indywidualnego kształcenia dzieci i młodzieży z ośrodków szkolno-wychowawczych.
powiat ostrowiecki
Organizacja samorządu powiatowego imprez kulturalno-oświatowych we współpracy z lokalnymi szkołami.
powiat skarżyski
Realizowanie programów profilaktycznych i edukacyjnych, przeciwdziałających przemocy, alkoholizmowi, narkomani w szkołach ponadgimnazjalnych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczną działającą w strukturach Powiatowego Centrum Rozwoju Edukacji.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Rynek pracy

Najrzadziej występującą w regionie formą partnerstwa samorządu powiatowego jest partnerstwo z instytucjami rynku pracy. Zaledwie 31% powiatów (4) regionu świętokrzyskiego wykazuje taką współpracę.

Tabela 20. Charakterystyka podejmowanych działań w ramach partnerstwa powiatu z instytucjami rynku pracy.

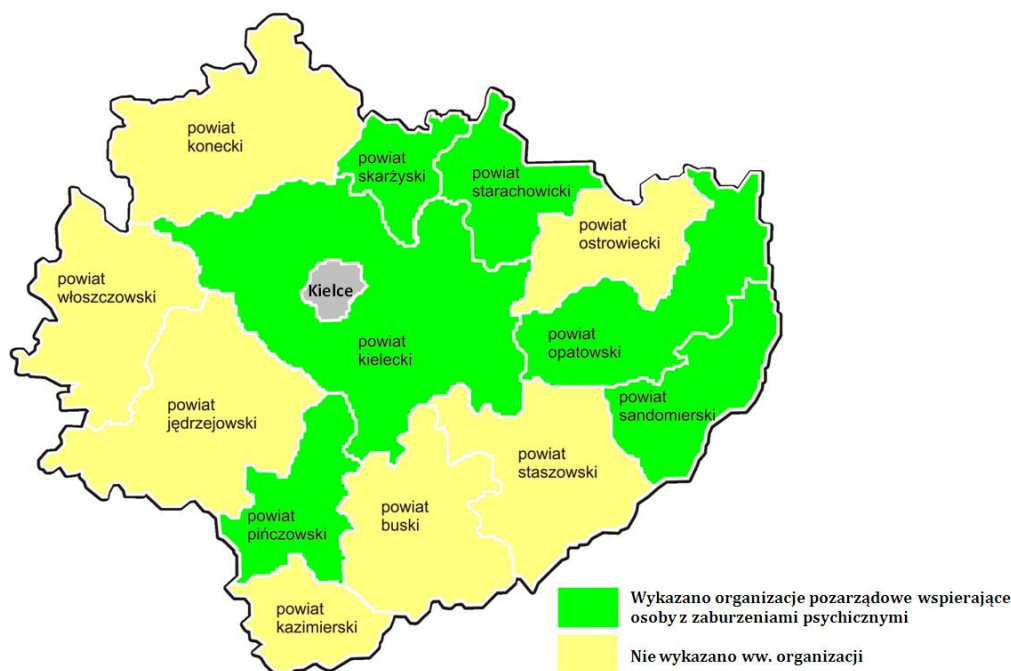
powiat jędrzejowski
Współpraca samorządu powiatu z Powiatowym Urzędem Pracy w Jędrzejowie w zakresie zwiększania dostępności zawodowej poprzez tworzenie zróżnicowanych form wspierania zatrudnienia i przedsiębiorczości dostosowanych dla osób z zaburzeniami psychicznymi.
powiat kazimierski
Kierowanie przez samorząd powiatowy na staże osób z zaburzeniami psychicznymi u pracodawców.
powiat opatowski
Brak danych
powiat konecki
Realizowanie działań samorządu powiatowego wspólnie z Powiatowym Urzędem Pracy w Skarżysku Kamiennej, polegające m.in. na kierowaniu do pracy osób z zaburzeniami psychicznymi w ramach zatrudnienia subsydiowanego lub udzielenie dotacji na podjęcie działalności gospodarczej, poradnictwo zawodowe, przygotowanie zawodowe w miejscu pracy, promowanie zatrudnienia wśród pracodawców.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Partnerstwo z organizacjami pozarządowymi

W regionie 6 samorządów powiatowych wykazało na swoim terenie funkcjonujące organizacje pozarządowe działające na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi. Partnerstwo z trzecim sektorem ww. zakresie odnotowano w powiatach: kieleckim, opatowskim, pińczowskim, sandomierskim, skarżyskim i starachowickim.

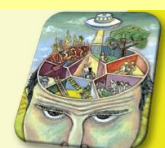
Mapa 8. Samorządy powiatowe, które wykazały na swoim terenie organizacje pozarządowe zajmujące się wsparciem osób z zaburzeniami psychicznymi.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Funkcjonujące na terenie powiatu instytucje pomocy i integracji społecznej w 5 samorządach powiatowych podejmowały działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z organizacjami pozarządowymi:

- **powiat konecki** – współpraca z organizacjami pozarządowymi poprzez udział uczestników w przedstawieniach organizowanych przez Zrzeszenie Sportu i Rekreacji "START" w Kielcach poprzez rajdy, wycieczki piesze i turnieje, nawiązano również partnerstwo z Fundacją „La Zebra” poprzez udział w konkursie filmoterapii;
- **powiat opatowski** – promocja działań terapeutycznych grup wsparcia przez DPS w Zochcinku wraz ze Stowarzyszeniem „Na Rzecz osób przewlekle psychicznie chorych”;
- **powiat ostrowiecki** – współpraca ze Stowarzyszeniem „Barka” poprzez organizację imprezy kulturalno-oświatowej dla osób z niepełnosprawnościami;

- **powiat pińczowski** – partnerstwo w organizacji integracyjnych zawodów sportowych mających na celu aktywizację osób z niepełnosprawnościami, psychicznie chorych poprzez sportową rywalizację oraz integrację ze środowiskiem lokalnym;
- **powiat skarżyski** – organizowano akcję pod hasłem "Blue Day - na niebiesko dla autyzmu", upowszechniającą wiedzę na temat zdrowia psychicznego organizowaną przez specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy oraz Stowarzyszenie "Praxis". Powiat skarżyski współpracował m.in. z Polskim Komitetem Pomocy Społecznej, Stowarzyszeniem "Na rzecz Warsztatów Terapii Zajęciowej - Tęcza", Stowarzyszeniem „Aktywizacji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych - Chcieć to móc". W ramach działań zrealizowano programy, projekty, zawody sportowe dla osób niepełnosprawnych, wyjazdy dla dzieci i młodzieży z zespołu placówek edukacyjno-wychowawczych.

Środowiskowe Centrum Zdrowia Psychicznego

Na terenie powiatów regionu nie odnotowano funkcjonującego Środowiskowego Centrum Zdrowia Psychicznego, którego celem winna być organizacja i koordynacja medycznej oraz społecznej sieci oparcia dla osób w trakcie i po przebytych kryzysach psychicznych w taki sposób, aby zapewnić wsparcie łącznie z leczeniem szpitalnym wszystkim osobom z terenu powiatu.

Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej

62% samorządów powiatowych wykazało, iż pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej uczestniczyli w szkoleniach podnoszących kwalifikacje w zakresie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi.

Z zebranych informacji z kwestionariuszy ankiet wynika, iż 123 pracowników jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej podniosło swoje kwalifikacje w zakresie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi z powiatów: jędrzejowskiego, kazimierskiego, kieleckiego, koneckiego, opatowskiego, ostrowieckiego, pińczowskiego i staszowskiego.

Najwięcej pracowników, którzy zwiększyli swoją wiedzę i kwalifikacje odnotowujemy w powiatach: opatowskim (53), ostrowieckim (29), pińczowskim (15) oraz koneckim (11). Najmniejszą liczbę pracowników podnoszących swe kompetencje wskazały powiaty: kielecki (1), jędrzejowski (2), staszowski (5) oraz kazimierski (7).

Tabela 21. Podnoszenie kwalifikacji przez pracowników jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w jednostkach powiatowych w latach 2012-2015.

Lp.	Powiat	Liczba pracowników objętych szkoleniami
1	jędrzejowski	2
2	kazimierski	7
3	kielecki	1
4	konecki	11
5	opatowski	53
6	ostrowiecki	29
7	pińczowski	15
8	staszowski	5
	Razem:	123

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Pracownicy 5 powiatów nie uczestniczyli w szkoleniach podnoszących kwalifikacje w zakresie swojej pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi (powiat: buski, sandomierski, skarżyski, starachowicki oraz włoszczowski).

Zintegrowane oddziaływania prewencyjno-edukacyjne

Zaledwie w 3 powiatach regionu prowadzone były zintegrowane oddziaływania prewencyjno-edukacyjne przygotowujące pracowników administracji publicznej z terenu powiatu mających bezpośredni kontakt z klientem, do pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi.

Tabela 22. Zintegrowane oddziaływania prewencyjno-edukacyjne przygotowujące pracowników administracji publicznej z terenu powiatu.

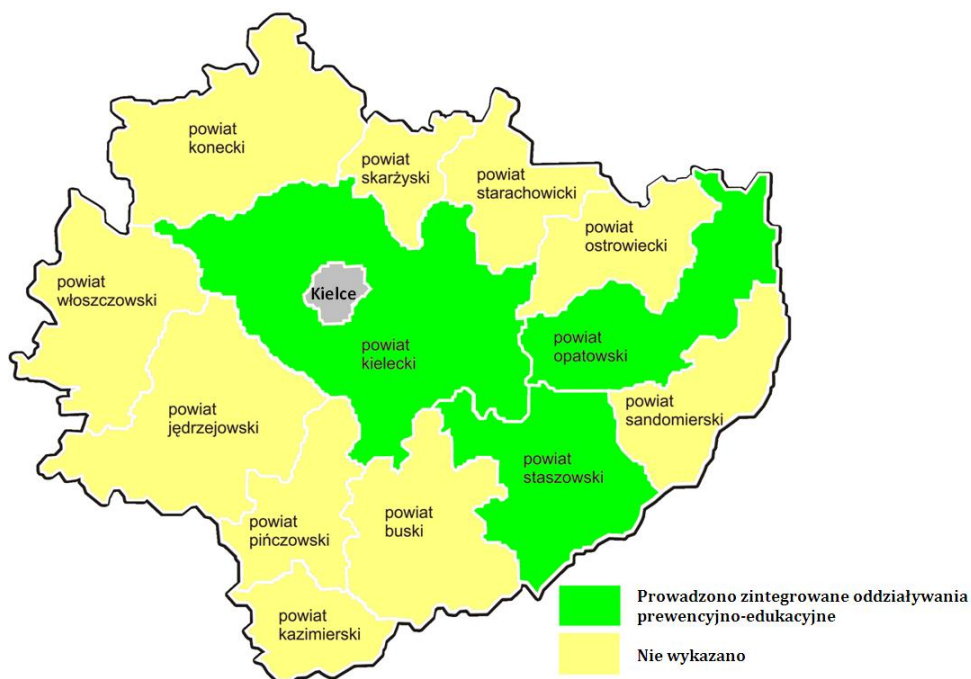
Lp.	Powiat	Liczba pracowników objętych wsparciem
1	kielecki	92
2	opatowski	30
3	staszowski	6
	Razem:	128

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Największą liczbę pracowników administracji publicznej objętych wsparciem prowadzonym przez powiat przygotowującym pracowników mających bezpośredni kontakt z klientem, do pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi wykazał powiat kielecki (92).

Mapa 9. Zintegrowane oddziaływania prewencyjno-edukacyjne prowadzone przez samorządy powiatowe regionu świętokrzyskiego.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Kampanie uwrażliwiające mieszkańców lokalnej społeczności na problemy osób z zaburzeniami psychicznymi

Niespełna 47% samorządów powiatowych regionu **(6)** na swoim terenie podejmowało się realizacji kampanii mających na celu uwrażliwienie lokalnej społeczności na problematykę osób z zaburzeniami psychicznymi.

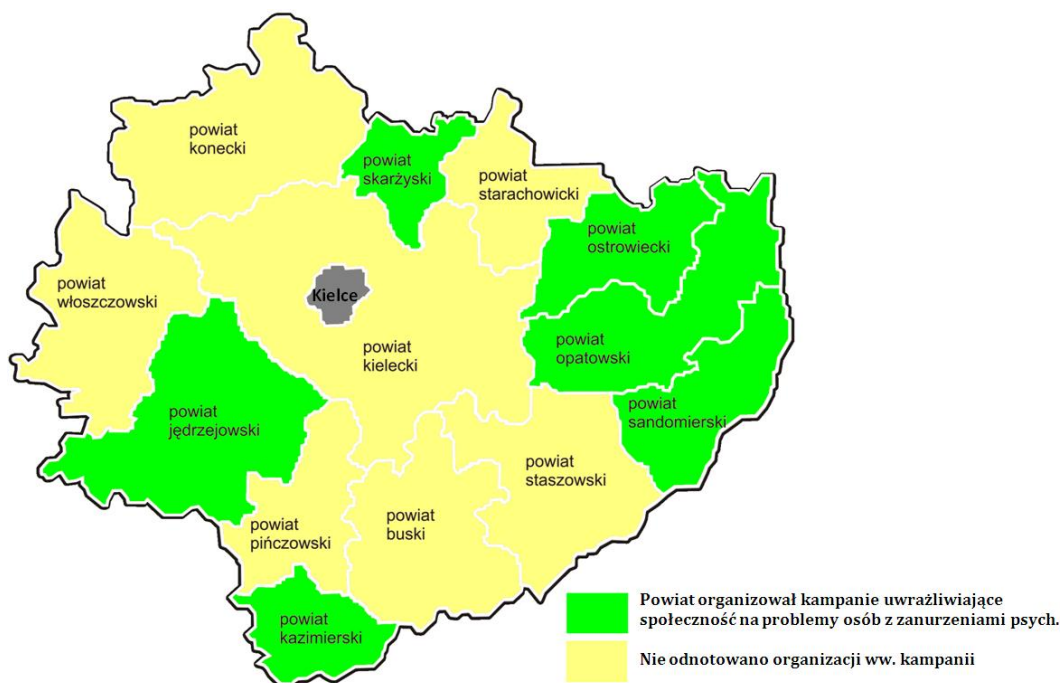
Tabela 23. Charakterystyka podejmowanych działań kampanii prowadzonych na terenie powiatów.

Lp.	Powiat	Podejmowane działania:
1	jędrzejowski	Prowadzenie kampanii szkoleniowo-informacyjnej adresowanej do pracodawców, promującej zatrudnienie osób z zaburzeniami psychicznymi, wydanie informatora zawierającego zadania na rzecz osób z niepełnosprawnościami, w tym osób z zaburzeniami psychicznymi.
2	kazimierski	Organizowanie przez PŚDS w Kazimierzy Wielkiej "Dni Otwartych" oraz obchodów "Dnia Chorego".
3	opatowski	Organizacja występów kulturowych, w których prezentowano osoby z warsztatów terapii zajęciowych i domów pomocy społecznej z zaburzeniami psychicznymi.
4	ostrowiecki	Organizacja pikniku z okazji „Światowych Dni Zdrowia Psychicznego”. Kształtowanie pozytywnych zachowań dla zdrowia psychicznego mieszkańców, zwrócenie uwagi na problemy osób cierpiących na zaburzenia psychiczne, w szczególności zwiększenie integracji społecznej tych osób.

5	sandomierski	Promocja i edukacja społeczeństwa dot. wspierania osób z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnością intelektualną. Wsparcie finansowe samopomocowych projektów służących rozwojowi form oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Organizacja konferencji naukowej i poradnictwa indywidualnego dot. modelu wsparcia życia osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi, chorujących psychicznie oraz z zaburzeniami psychicznymi w otwartym środowisku.
6	skarżyski	Realizacja akcji "Blue Day - na niebiesko dla autyzmu" skierowanych do uczniów i nauczycieli obejmujących szkoły podstawowe i gimnazjalne oraz ponadgimnazjalne oraz akcji profilaktycznych: mechanizm uzależnień, profilaktyka zachowań agresywnych, konsekwencje agresji i przemocy, depresja wśród młodzieży, poradzenie sobie z negatywnymi emocjami.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Mapa 10. Kampanie uwrażliwiające mieszkańców lokalnej społeczności na problemy osób z zaburzeniami psychicznymi.

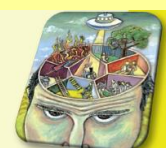

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

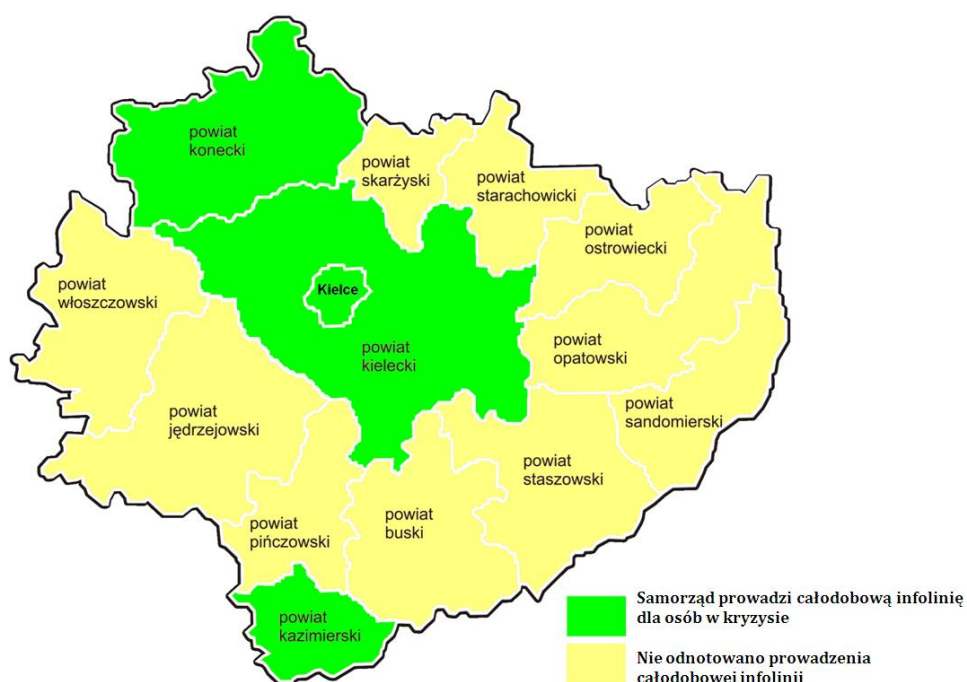
7 świętokrzyskich powiatów na swoim terenie nie przeprowadziło kampanii mających na celu uwrażliwienie lokalnej społeczności na problematykę osób z zaburzeniami psychicznymi. Zaliczają się do nich powiat: buski, kielecki, konecki, pińczowski, starachowicki, staszowski i włoszczowski.

Infolinia dla osób w kryzysie

10 świętokrzyskich samorządów powiatowych na swoim terenie nie wykazało prowadzenia całodobowej infolinii dla osób w kryzysie. Przestrzenne rozmieszczenie powiatów w tym zakresie obrazuje mapa 11.

Mapa 11. Przestrzenne rozmieszczenie funkcjonującej całodobowej infolinii dla osób w kryzysie.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

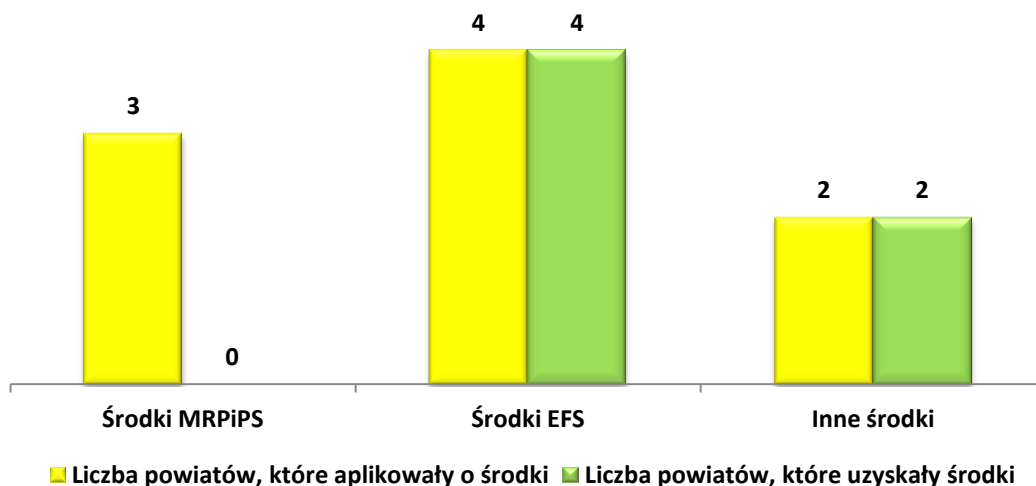
Całodobowa infolinia dla osób kryzysie funkcjonuje na terenie miasta Kielce oraz w 3 powiatach: kazimierskim, kieleckim i koneckim.

Mobilny zespół pracy

Jedynie powiat opatowski powołał mobilny zespół do pracy w pierwszym oraz dalszych etapach leczenia, interwencji terapeutycznej w miejscu zamieszkania lub pobytu pacjenta z zaburzeniami psychicznymi.

Udział samorządów powiatowych w otwartych konkursach

W analizowanym okresie 3 samorządy powiatowe aplikowały o środki z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, jednak żaden z nich nie otrzymał dofinansowania na realizację projektów z zakresu wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi. Ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego 4 powiatowe jednostki wnioskowały o środki finansowe i wszystkie otrzymały dofinansowanie na realizację projektów mających na celu wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi, 2 powiaty z regionu świętokrzyskiego również z sukcesem aplikowały o inne środki otrzymując dofinansowanie (np.: swiss contribution, eea grants, etc.).

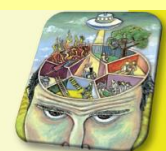
Wykres 14. Udział powiatów w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Jednostki z powiatów: kazimierskiego, opatowskiego i ostrowieckiego aplikowały o środki z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na finansowe wsparcie realizacji projektów dotyczących oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi, jednakże ich projekty nie otrzymały dofinansowania.

Jednostki z powiatów: jędrzejowskiego, kieleckiego, opatowskiego oraz staszowskiego aplikowały o środki na realizację działań z zakresu wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi ze środków z Europejskiego Funduszu Społecznego. Jednostki, które złożyły aplikacje otrzymały dofinansowanie na realizację projektów. Pozyskane środki zostały przeznaczone na realizację projektów w ramach których pomocą zostały objęte osoby z niepełnosprawnością intelektualną uczestnicy warsztatów terapii zajęciowych. Samorządy powiatowe realizowały działania mające na celu wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez organizację turnusów aktywizująco-rehabilitacyjnych, wyjazdów, spotkań z psychoterapeutami. Realizowane były również działania o charakterze społecznym, rehabilitacyjnym oraz edukacyjno-zawodowym.

Zaledwie 2 powiaty: opatowski i pińczowski pozyskały środki z innych niż wymienione wcześniej źródeł na realizację zadań mających na celu wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi. Powiat pińczowski w ramach pozyskanego dofinansowania realizował na swoim terenie turnusy rehabilitacyjne, warsztaty, treningi, wyjazdy, szkolenia, kursy i spotkania integracyjne. Realizacja projektu przez powiat opatowski przyczyniła się do opracowania koncepcji mającej na celu wzrost jakości usług poprzez wprowadzenie nowych

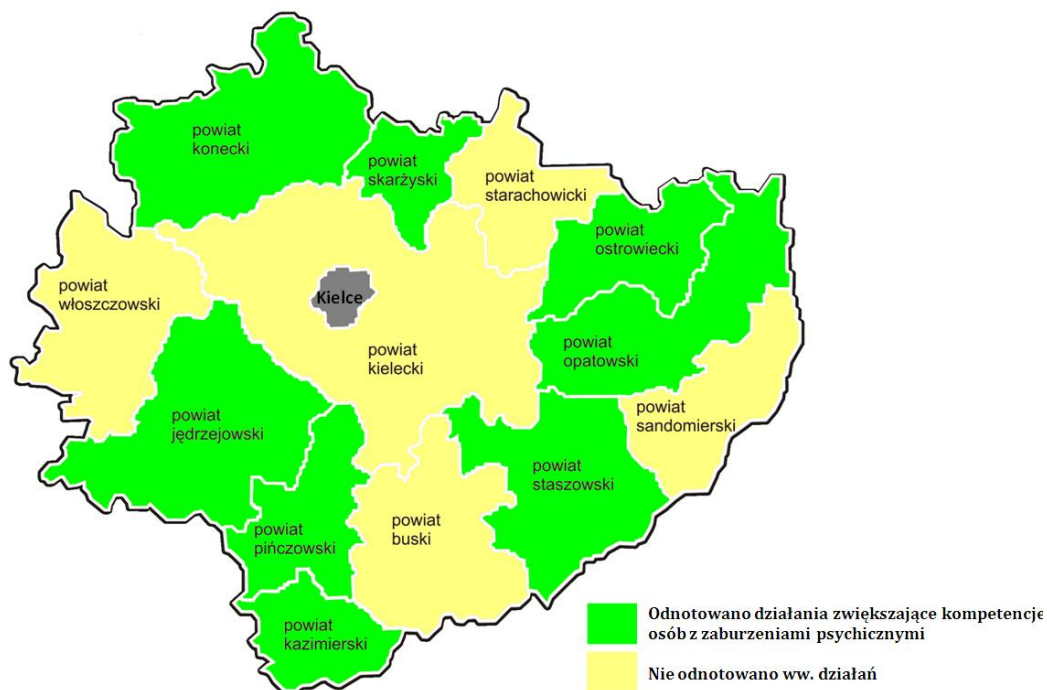
form terapii skierowanych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W ramach realizacji projektów zakupiono sprzęt rehabilitacyjny oraz podniesiono kwalifikacje kadry.

Podnoszenie kompetencji osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie ich społecznego funkcjonowania

8 świętokrzyskich powiatów: jędrzejowski, kazimierski, konecki, opatowski, ostrowiecki, pińczowski, skarżyski oraz staszowski realizowało działania mające na celu podnoszenie kompetencji osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie ich społecznego funkcjonowania z zakresu aktywizacji społecznej, psychicznej oraz fizycznej.

Działania obejmowały w szczególności: turnusy rehabilitacyjne, kursy zawodowe w zakresie podnoszenia kompetencji i umiejętności zawodowych, warsztaty psychologiczne, zajęcia z zakresu rehabilitacji społecznej, wyjazdy, pikniki oraz grupy wsparcia.

Mapa 12. Samorządy powiatowe, które realizowały działania zwiększające kompetencje osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie ich społecznego funkcjonowania.

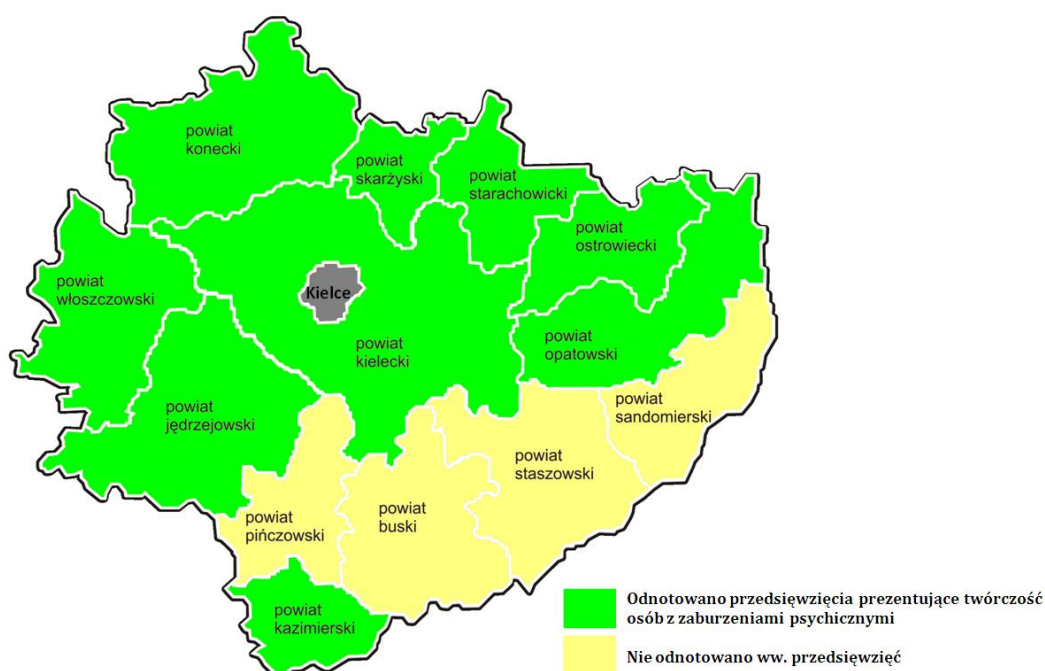

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Przedsięwzięcia prezentujące twórczość osób z zaburzeniami psychicznymi

W regionie 9 powiatów wykazało organizację przedsięwzięć prezentujących twórczość osób z zaburzeniami psychicznymi, w formie: wystaw prac plastycznych, występów wokalnno-artystycznych, prezentacji rękodzieła, udziału w olimpiadach sportowych i plastycznych, festynów rodzinnych oraz pikników integracyjnych. Ww. działania realizowały powiaty: jędrzejowski, kazimierski, kielecki, konecki, opatowski, ostrowiecki, skarżyski, starachowicki oraz włoszczowski.

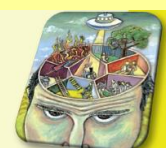
Mapa 13. Samorządy powiatowe, na terenie których organizowane były przedsięwzięcia prezentujące twórczość osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015.

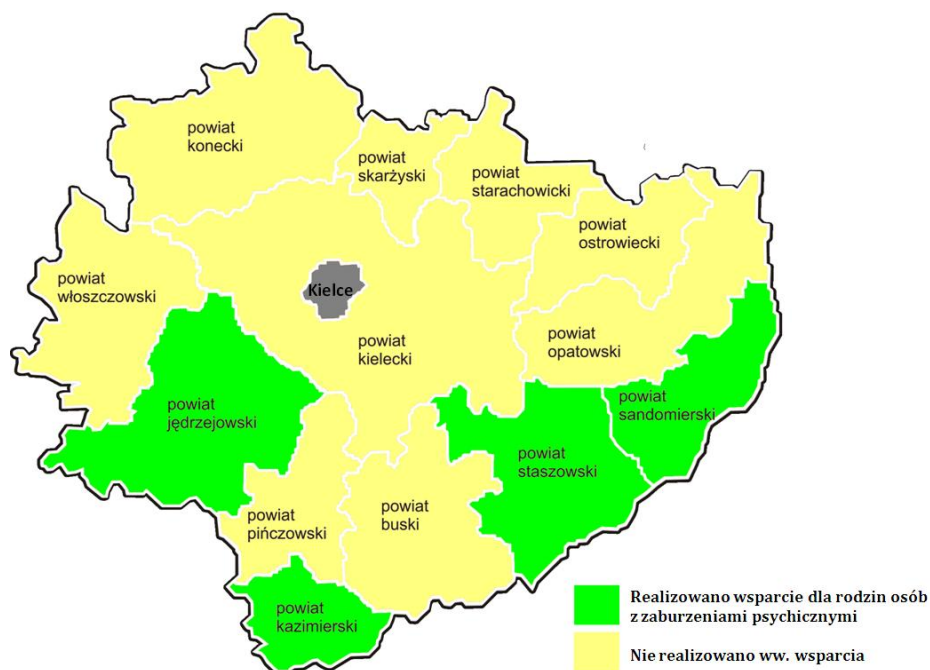
Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Wsparcie rodzin osób z zaburzeniami psychicznymi

W regionie zaledwie 4 samorządy powiatowe: jędrzejowski, kazimierski, skarżyski i staszowski realizowały działania mające na celu wsparcie rodzin osób z zaburzeniami psychicznymi, głównie w postaci: zajęć edukacyjno-informacyjnych i warsztatów dla rodziców z zakresu promocji zdrowia psychicznego, integracyjnych spotkań, organizacji poradnictwa i pomocy w stanach kryzysu psychicznego, usług z zakresu pomocy psychologicznej, warsztatów z psychologiem, grup wsparcia dla kobiet doświadczających przemocy w rodzinie oraz grup dla nieletnich.

Mapa 14. Samorządy powiatowe, realizujące działania mające na celu wsparcie rodzin osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015.

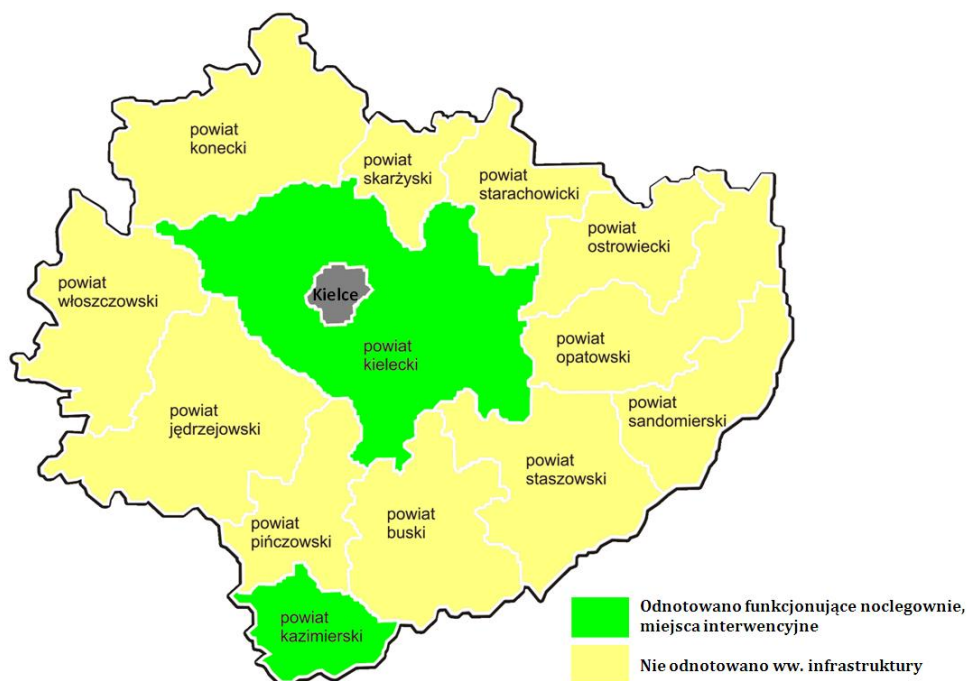

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Infrastruktura wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi

W regionie tylko w 2 powiatach utworzono noclegowe miejsca interwencyjne do których może trafić osoba, która samodzielnie w warunkach domowych nie jest w stanie przetrwać kryzysu, ale jeszcze nie musi być hospitalizowana. Tego typu obiekt odnotowano na terenie powiatu kazimierskiego, który zapewnia 20 miejsc oraz w powiecie kieleckim, który dysponuje 30 miejscami noclegowymi dla osób z zaburzeniami psychicznymi (mapa 15).

Mapa 15. Samorządy powiatowe na terenie których zostały utworzone noclegowe, miejsca interwencyjne.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

VII. DZIAŁANIA REALIZOWANE PRZEZ ŚRODOWISKOWE DOMY SAMOPOMOCY FUNKCJONUJĄCE W REGIONIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

„Wojewódzki Program poszerzania, zróżnicowania i unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej na lata 2012-2015” przypisał kluczową rolę w zakresie opieki środowiskowej adresowanej dla osób z zaburzeniami psychicznymi środowiskowym domom samopomocy (ŚDS), tj. placówkom przeznaczonym dla osób z zaburzeniami psychicznymi (chorujących psychicznie i z niepełnosprawnością intelektualną) potrzebujących opieki, jeżeli: przebywają one w zakładzie psychiatrycznej opieki szpitalnej, mimo, iż nie wymaga tego ich stan zdrowia, przebywają w warunkach środowiskowych, niekorzystnych dla ich zdrowia psychicznego, nie znajdują w miejscu zamieszkania stosownych form wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Działalność środowiskowych domów samopomocy powinna być zintegrowana z procesem leczniczym prowadzonym w placówkach psychiatrycznego leczenia szpitalnego i środowiskowego.

W regionie świętokrzyskim w okresie obowiązywania Programu utworzonych zostało 5 nowych ŚDS. Na podstawie ankiet skierowanych do ŚDS funkcjonujących w regionie dokonana została analiza działań podjętych w ramach fakultatywnego Programu (tabela 24).

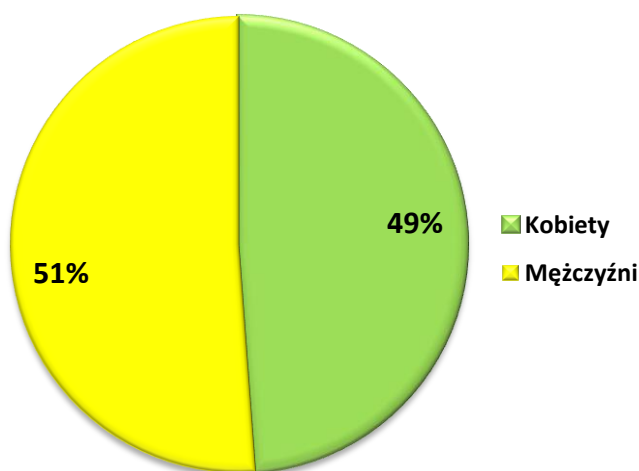
Tabela 24. Liczba uczestników ŚDS według stopnia niepełnosprawności oraz płci stan na 31.12.2015 r.

Lp.	Środowiskowe domy samopomocy w powiatach	Liczba uczestników ogółem	Liczba placówek ŚDS
1	buski	45	2
2	jędrzejowski	44	2
3	kazimierski	32	1
4	kielecki	130	6
5	konecki	40	1
6	opatowski	39	3
7	ostrowiecki	82	3
8	pińczowski	23	1
9	sandomierski	84	4
10	skarżyski	66	2
11	starachowicki	36	1
12	staszowski	17	1
13	włoszczowski	26	1
14	Miasto Kielce	190	7
	Razem	854	35

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

W środowiskowych domach samopomocy regionu wg stanu na koniec 2015 roku łączna liczba uczestników w placówkach wynosiła 854. Największą liczbę osób korzystających z placówek odnotowano w mieście Kielce (190 uczestników w 7 placówkach) oraz w powiecie kieleckim (130 uczestników w 5 placówkach).

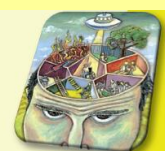
Najmniejsza liczba osób korzystających z usług środowiskowych domów samopomocy odnotowana została w powiatach: staszowskim (17), pińczowskim (23), włoszczowskim (26), kazimierskim (32), starachowickim (36) oraz koneckim (40). Na terenie wymienionych powiatów jest słabo rozwinięta infrastruktura, każdy z wymienionych wyżej powiatów dysponuje 1 środowiskowym domem samopomocy.

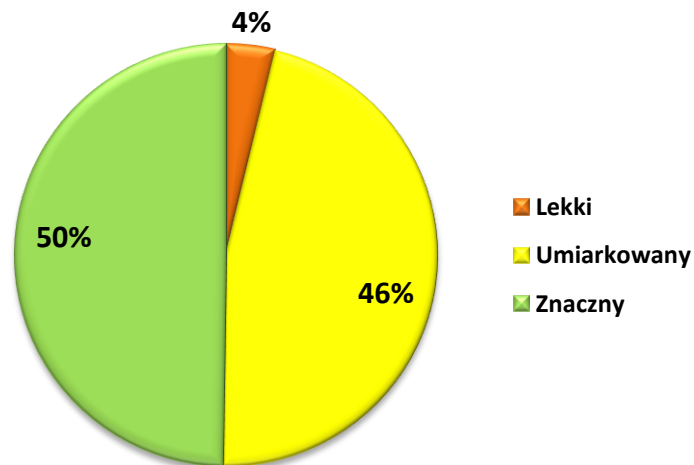

Wykres 15. Odsetek uczestników ŚDS według płci stan na 31.12.2015 r.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

W regionie uczestnikami środowiskowych domów samopomocy w przeważającej części są mężczyźni stanowią 51% uczestników (437 osób), natomiast liczba kobiet uczestniczących w placówkach stanowi 49% (417 osób).

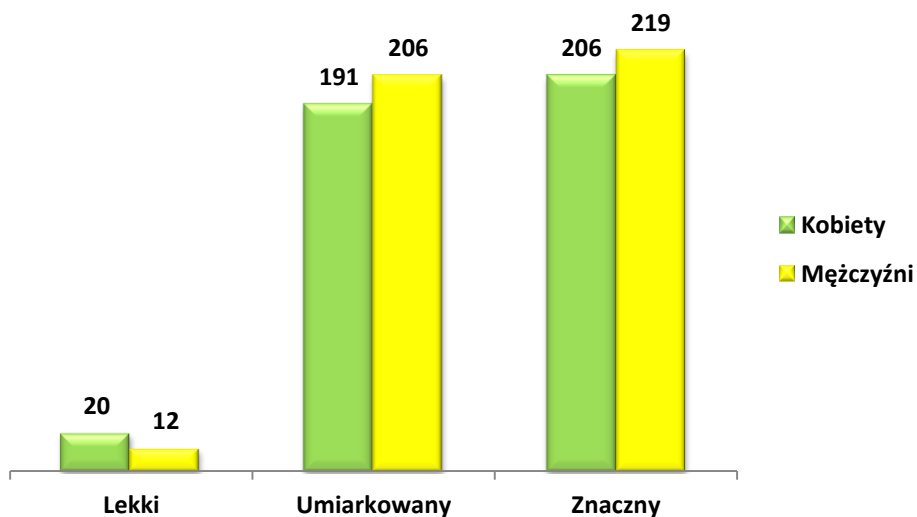

Wykres 16. Odsetek uczestników ŚDS według stopnia niepełnosprawności stan na 31.12.2015 r.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Uczestnicy środowiskowych domów samopomocy w regionie to w połowie osoby dotknięte znacznym stopniem niepełnosprawności (425 osób), 46% to osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (397 osób). Najmniejszą grupę stanowią osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności 4% (32 osoby).

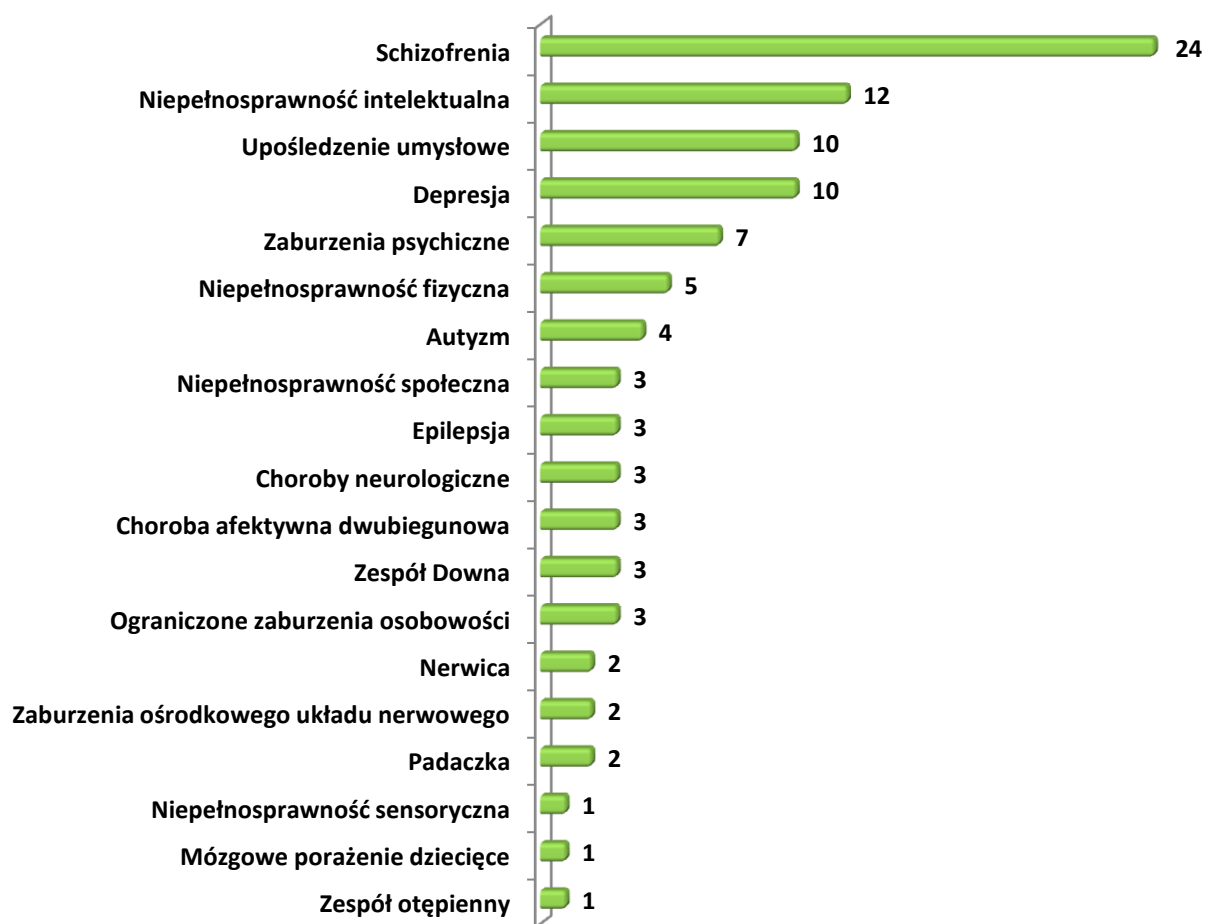
Wykres 17. Liczba uczestników ŚDS według stopnia niepełnosprawności oraz płci.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Wśród osób z lekkim stopniem niepełnosprawności 63% stanowią kobiety. Uczestnicy środowiskowych domów samopomocy według stopnia niepełnosprawności umiarkowanego i znacznego w 52% to mężczyźni (wykres 17).

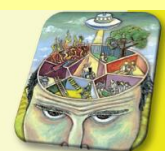
Najczęstsze występujące choroby psychiczne zdiagnozowane u uczestników ŚDS

Według respondentów (ŚDS) podopieczni najczęściej zmagają się ze: schizofrenią, niepełnosprawnością intelektualną, upośledzeniem umysłowym, depresją, zaburzeniami psychicznymi oraz niepełnosprawnością fizyczną, autyzmem, niepełnosprawnością społeczną, epilepsją, chorobami neurologicznymi, chorobami afektywnymi dwubiegunowa, zespołem Downa oraz ograniczonymi zaburzeniami osobowości, nerwicą, zaburzeniami ośrodkowego układu nerwowego, padaczką, niepełnosprawności sensorycznej, mózgowe porażenie dziecięce oraz osoby z zespołem otępiennym (wykres 18).

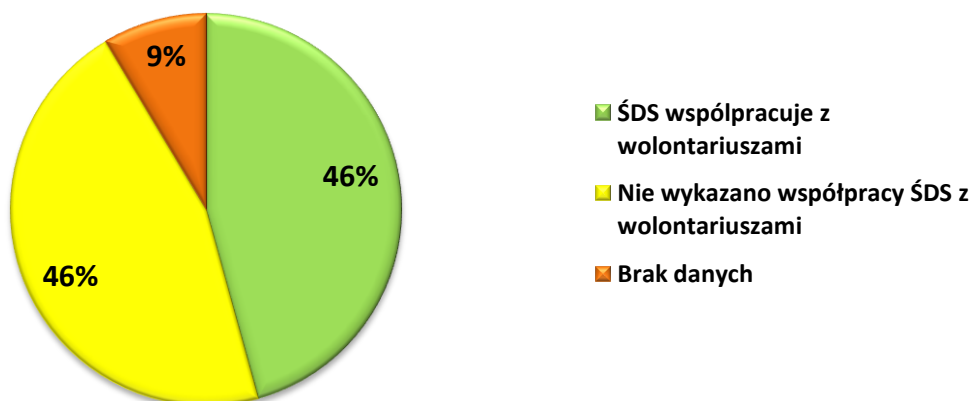
Wykres 18. Główne niepełnosprawności i choroby psychiczne doświadczające przez osoby uczestniczące w ŚDS.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Współpraca ŚDS z wolontariuszami

Według Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wolontariuszem jest ten, kto dobrowolnie i świadomie oraz bez wynagrodzenia angażuje się w pracę na rzecz osób, organizacji pozarządowych, a także rozmaitych instytucji działających w różnych obszarach społecznych. Instytucje te nie mogą korzystać z pracy wolontariuszy przy prowadzonej działalności gospodarczej, czego wprost zakazuje ustawa.

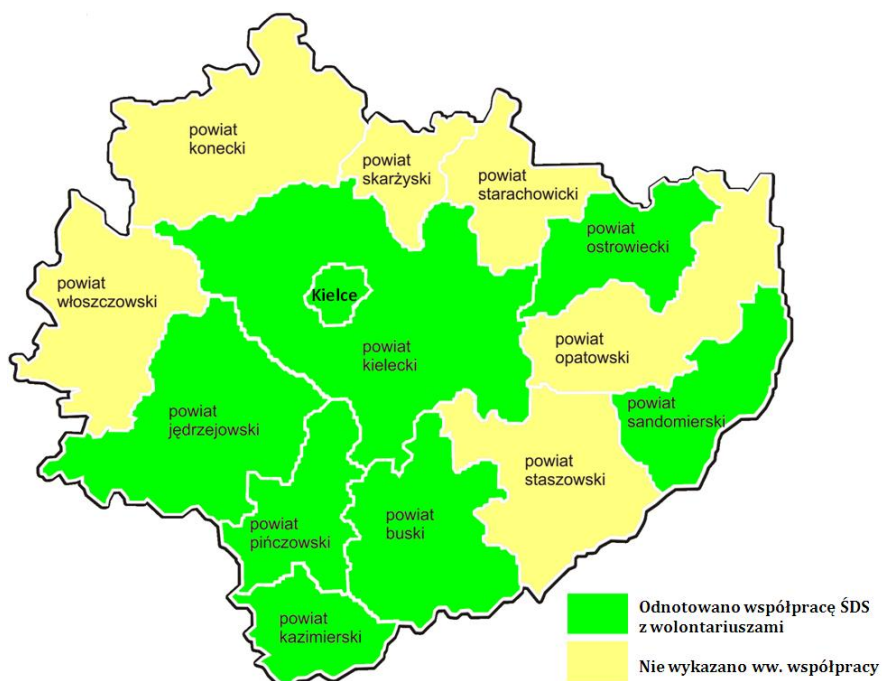

Wykres 19. Współpraca ŚDS z wolontariuszami – ogółem

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Współpracę z wolontariuszami w zakresie ochrony zdrowia psychicznego wykazało 16 środowiskowych domów samopomocy co stanowi 46% placówek. 54% środowiskowych domów samopomocy wykazało brak współpracy z wolontariuszami (16 placówek) lub brak danych w tym zakresie (3 placówki).

Mapa 16. Współpraca ŚDS z wolontariuszami w powiatach regionu świętokrzyskiego.

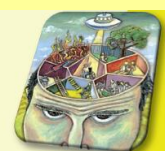
Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Środowiskowe domy samopomocy, korzystające ze wsparcia wolontariuszy w zakresie ochrony zdrowia psychicznego funkcjonują w: Solcu-Zdroju, Sędziszowie, Kazimierzy Wielkiej, Chmielniku, Górnio Łopusznie, Ostrowcu Świętokrzyskim, Pińczowie, Koprzywnicy, Obrazowie, Sandomierzy, Zawichoście (12 placówek) oraz 4 placówki w Kielcach.

Brak współpracy środowiskowych domów samopomocy z wolontariuszami odnotowano z terenu 6 powiatów: koneckiego, skarżyskiego, starachowickiego, staszowskiego, opatowskiego i włoszczowskiego.

Zajęcia dedykowane dla uczestników ŚDS

Środowiskowe domy samopomocy wspierają swoich podopiecznych poprzez szeroki wachlarz terapii, treningów oraz zajęć. Najczęściej wymienianą formą terapii przez placówki jest terapia ruchowa składająca się z ćwiczeń fizycznych i rehabilitacji, trening umiejętności społecznych i interpersonalnych, arteterapia, muzykoterapia, trening kulinarny, ergoterapia, biblioterapia, trening budżetowy, trening spędzania czasu wolnego, terapia zajęciowa oraz trening higieniczny (tabela 25).

Tabela 25. Rodzaje zajęć, terapii, treningów skierowanych do uczestników środowiskowych domów samopomocy.

Rodzaj terapii prowadzonej przez ŚDS	Odsetek ŚDS stosujących terapię
terapia ruchowa	73%
trening umiejętności społecznych i interpersonalnych	67%
arteterapia	58%
muzykoterapia	52%
trening kulinarny	42%
ergoterapia	39%
biblioterapia, trening budżetowy	36%
trening spędzania czasu wolnego	33%
terapia zajęciowa, trening higieniczny	30%
socjoterapia, zajęcia komputerowe	24%
choreoterapia, psychoedukacja, psychoterapia, poradnictwo psychologiczne	21%
filmoterapia	18%
terapia grupowa, terapia relaksacyjna, konkursy i zajęcia sportowe	15%
ludoterapia, teatroterapia, terapia indywidualna, zajęcia muzyczne, zajęcia rewalidacyjne	9%
plastyko terapia, trening lekowy	6%
aromaterapia, bajko terapia, dramatoterapia, esteroterapia, hipoterapia, hydroterapia, kinezyterapia, terapia logopedyczna, zabawoterapia	3%

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

69% (tj. 24 placówki) środowiskowych domów samopomocy regionu świętokrzyskiego na przestrzeni lat 2012-2015 wprowadziło nowe formy terapii dla uczestników w swoich placówkach, tj.:

- zajęcia relaksacyjne, ruchowe m.in. nordic walking;
- biblioterapia z elementami kulturoznawstwa;
- choreoterapia - inaczej terapia tańcem lub terapia tańcem i ruchem wykorzystująca taniec i ruch w procesie terapeutycznym;
- dramatoterapia - wykorzystująca elementy teatru, polegająca na przygotowywaniu przez członków grupy terapeutycznej przedstawień teatralnych i udziale w nich;
- ergoterapia - terapia przez pracę, forma terapii wykorzystująca różne rodzaje zajęć i rekreacji jako środki terapeutyczne;
- arteterapia - terapia przez sztukę;
- muzykoterapia - posługująca się muzyką lub jej elementami w celu przywracania zdrowia lub poprawy funkcjonowania osób z różnorodnymi problemami natury emocjonalnej, fizycznej lub umysłowej;
- kinezyterapia - leczenie ruchem, gimnastyka lecznicza. Podstawą tej dziedziny fizjoterapii są ćwiczenia ruchowe;

- esteterapia - terapia wykorzystująca kontakt z pięknym otoczeniem i kontakt z przyrodą, bądź wyjście do galerii, muzeum - które stanowi element arteterapii;
- filmoterapia - projekcja filmów i dyskusja po niej, nagrywanie filmów oraz udział w konkursie filmowym;
- zajęcia relaksacyjne w małej grupie (profilaktyka i terapia stresu);
- edukacja w profilaktyce i leczeniu cukrzycy;
- psychoedukacja indywidualna oraz dla członków rodzin uczestników;
- zajęcia dla osób z podwójną diagnozą (osób uzależnionych i nadużywających substancji psychoaktywnych);
- stymulacja polisensoryczna - czyli metoda stymulacji wielozmysłowej obejmującej swym zasięgiem dotyk, wzrok, słuch, węch, smak;
- hortiterapia (ogrodolecznictwo) - leczenie za pomocą ogrodów, polega na urządzaniu ogrodów przystosowanych dla osób niepełnosprawnych psychicznie, które uczestniczą w uprawie i pielęgnowaniu roślin;
- chromoterapia (koloroterapia) - leczenie kolorami, jedna z niekonwencjonalnych metod leczniczych polegająca na ekspozowaniu zmysłu wzroku danej osoby na odpowiednie barwy;
- zajęcia komputerowe, karaoke.

Najczęstsze powody opuszczania ŚDS przez uczestników

64% świętokrzyskich środowiskowych domów samopomocy w regionie wskazało, iż najczęściej występującą przyczyną opuszczenia placówki przez uczestników jest pogorszenie stanu zdrowia wymagające długotrwałej hospitalizacji. Częstym powodem, który stanowi 37% wskazań opuszczenia placówki jest usamodzielnienie i podjęcie zatrudnienia przez uczestników środowiskowego domu samopomocy. Natomiast 34% odpowiedzi wskazuje, iż jest to przeniesienie do innej placówki.

Inne przyczyny opuszczania placówek przez uczestników to: śmierć podopiecznego, zmiana miejsca zamieszkania, uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej, poprawa stanu zdrowia oraz zmiana sytuacji rodzinnej.

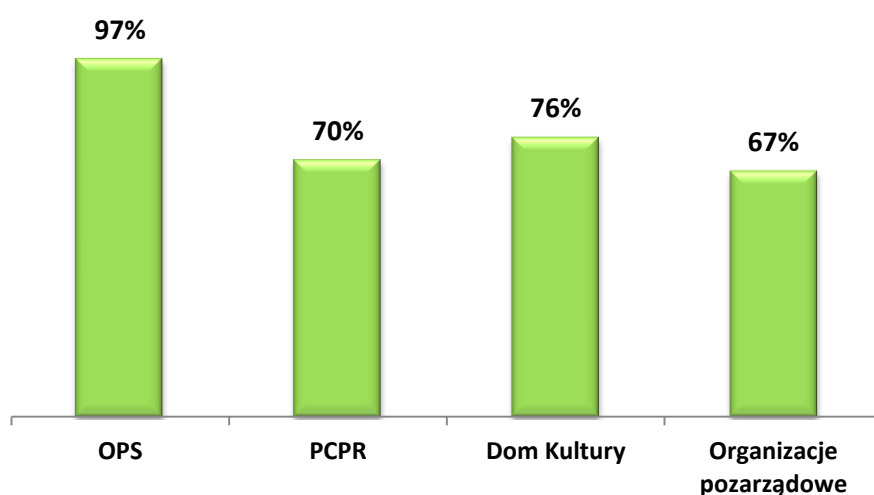
Tabela 26. Najczęstsze powody opuszczania ŚDS przez uczestników.

Powód opuszczenia placówki	Liczba odpowiedzi
pogorszenie stanu zdrowia wymagające długotrwałej hospitalizacji	21
usamodzielnienie i podjęcie zatrudnienia	12
przeniesienie do innej placówki	11
śmierć podopiecznego	7
zmiana miejsca zamieszkania	5
uczestnictwo w WTZ	3
poprawa stanu zdrowia	3
zmiana sytuacji rodzinnej.	2
wiek	1
źle dobrane leki	1
złamanie regulaminu	1
sprawy osobiste lub urzędowe	1
brak wznowienia decyzji po jej wygaśnięciu	1
brak możliwości dojazdu na zajęcia po zmianie siedziby ŚDS	1

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Współpraca ŚDS z innymi podmiotami.

Poszerzanie i unowocześnianie form pomocy i oparcia społecznego przez środowiskowe domy samopomocy realizowane jest m.in. poprzez tworzenie współpracy z innymi podmiotami na rzecz inicjowania działań w obszarze oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Wykres 20. Współpraca środowiskowych domów samopomocy z podmiotami.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Środowiskowe domy samopomocy najczęściej współpracują z ośrodkami pomocy społecznej, (32 placówki na 35). 25 placówek współpracuje z podmiotami kultury, a 23 z powiatowymi centrami pomocy rodzinie. Z organizacjami pozarządowymi współpracę w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi nawiązały 22 placówki.

Tabela 27. Współpraca środowiskowych domów samopomocy z innymi podmiotami.

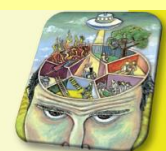
Podmioty	Liczba odpowiedzi
Placówki oświatowe	11
Organizacje kościelne	10
Służby zdrowia	9
Inne środowiskowe domy samopomocy	6
Podmioty reintegracyjne (WTZ, CIS, KIS)	5
Domy pomocy społecznej	5
Urzędy	4
Instytucje rynku pracy	3
Biblioteki	3
Teatry, kina, filharmonia, muzea.	2
Policja	2
Kluby seniora i świetlice	2
PFRON	1
Uniwersytet Trzeciego Wieku.	1
Kurator sądowy	1
Świętokrzyski Zespół Regionalny Koalicji na Rzecz Zdrowia Psychicznego	1
Ochotnicze Hufce Pracy	1
Nadleśnictwo	1
Firmy prywatne	1
Gospodarstwa Agroturystyczne	1
Jednostka wojskowa	1

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Środowiskowe domy samopomocy nawiązują również współpracę z innymi podmiotami w zakresie realizacji działań ukierunkowanych na wsparcie swoich podopiecznych. Najczęściej z placówkami oświatowymi, organizacjami kościelnymi, podmiotami ochrony zdrowia, innymi placówkami, podmiotami reintegracyjnymi oraz domami pomocy społecznej.

Wydarzenia integracyjne dla podopiecznych placówek

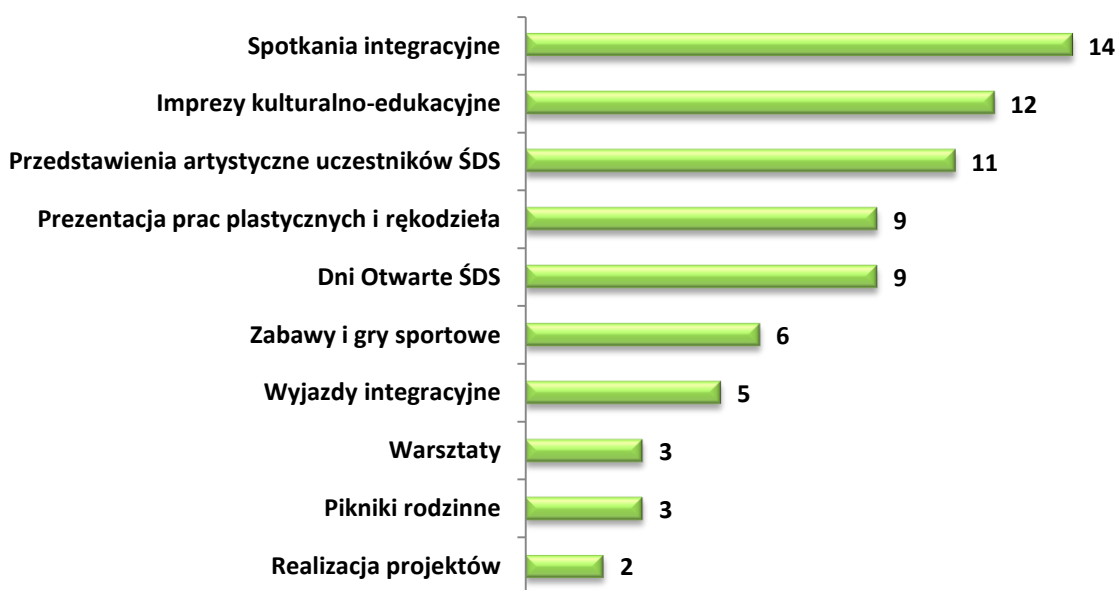
Ważnym celem Programu jest podnoszenie świadomości społecznej mieszkańców regionu dotyczącej problematyki osób z zaburzeniami psychicznymi. Jednym z elementów działań jest uwrażliwianie społeczności lokalnych na problem marginalizacji osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez organizowanie konferencji, seminariów. Realizacja

powyższego celu realizowana jest również poprzez przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniu społecznemu osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez kampanie społeczne.

78% (27) środowiskowych domów samopomocy regionu świętokrzyskiego w okresie realizacji Programu organizowało wydarzenia, których celem była integracja osób z zaburzeniami psychicznymi ze środowiskiem lokalnym (wykres 21).

W latach 2012-2015 wydarzeń integrujących osoby chore psychicznie z mieszkańcami nie realizowało 8 środowiskowych domów samopomocy z: Kielc (2), powiatu kieleckiego (3) oraz po 1 placówce z 3 powiatów: opatowskiego, ostrowieckiego i pińczowskiego.

Wykres 21. Zestawienie wydarzeń najczęściej organizowanych przez placówki ŚDS.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

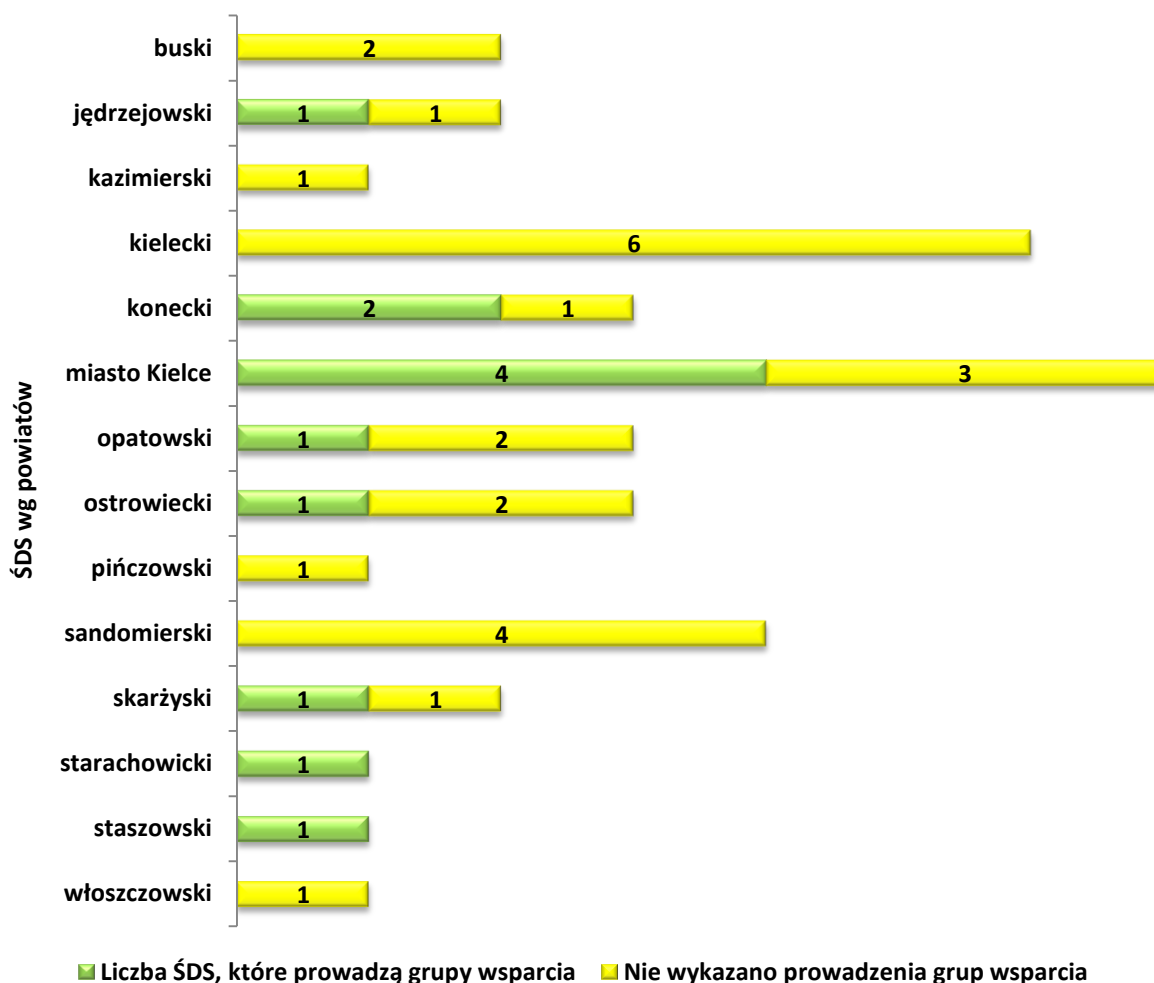
Środowiskowe domy samopomocy regionu najczęściej organizują spotkania integracyjne i imprezy kulturalno-edukacyjne. Placówki umożliwiają swoim uczestnikom udział w przedstawieniach artystycznych (tanecznych, wokalnych, artystycznych) oraz prezentację prac plastycznych i rękodzieła. Środowiskowe domy samopomocy organizują dni otwarte w swoich placówkach, zabawy i gry sportowe, wyjazdy integracyjne, warsztaty oraz pikniki rodzinne.

Grupy wsparcia prowadzone przez ŚDS-y

Psychiatrzy i psychologowie podkreślają, że sukces w leczeniu coraz częściej występujących zaburzeń psychicznych zależy nie tylko od terapeutów i podawanych leków, ale przede wszystkim od warunków jakie choremu stwarza jego środowisko, a więc w pierwszej kolejności rodzina. To od jej reakcji i nastawienia zależy, czy chory będzie

w ogóle miał możliwość wyleczenia. Choroba psychiczna jest trudnym przeżyciem dla jego rodziny, ale tylko jej akceptacja i poszukiwanie wsparcia na zewnątrz pozwoli wrócić mu i całej rodzinie do zdrowia. Jednym z kluczowych celów Programu była kwestia wsparcia rodzin osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi.

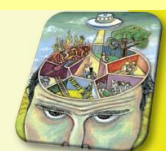
12 środowiskowych domów samopomocy prowadzi grupę wsparcia dla rodzin oraz opiekunów osób cierpiących na zaburzenia psychiczne (wykres 22).

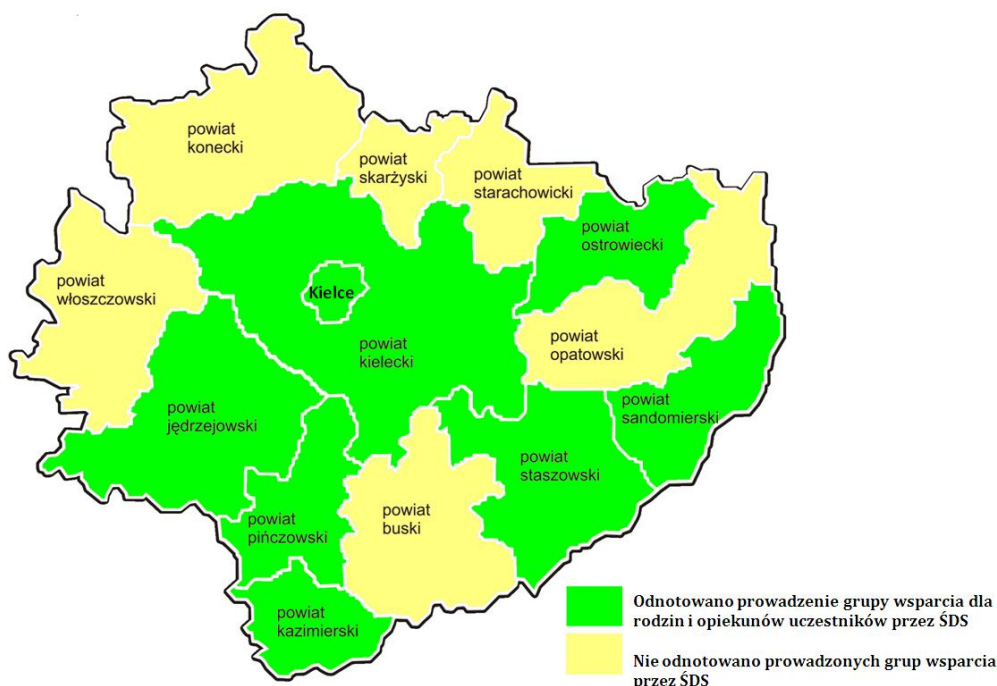
Wykres 22. Środowiskowe domy samopomocy prowadzące grupy wsparcia wg powiatów.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

W Kielcach 4 środowiskowe domy samopomocy prowadzą grupy wsparcia dedykowane rodzinom oraz opiekunom osób cierpiących na zaburzenia psychiczne. W powiecie sandomierskim 2 placówki prowadzą ww. grupy, natomiast w 6 powiatach: jędrzejowskim, kazimierskim, kieleckim, ostrowieckim, pińczowskim oraz staszowskim po 1 placówce funkcjonującej na terenie danego powiatu prowadzono grupę wsparcia.

Mapa 17. Grupy wsparcia prowadzone przez ŚDS.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Środowiskowe domy samopomocy z 6 powiatów: buskiego, koneckiego, skarżyskiego, starachowickiego, opatowskiego oraz włoszczowskiego nie prowadzą grupy wsparcia dla rodzin oraz opiekunów osób z zaburzeniami psychicznymi.

Indywidualne poradnictwo prowadzone przez ŚDS

W regionie 35 środowiskowych domów samopomocy świadczy indywidualne poradnictwo dla rodzin oraz opiekunów osób cierpiących na zaburzenia psychiczne w postaci:

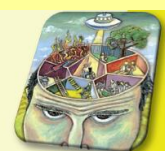
- wsparcia indywidualnego dla członków rodzin cierpiących na zaburzenia psychiczne,
- pomocy pracownika socjalnego, porady prawne, konsultacje psychologiczne,
- spotkań z rodzinami połączonych ze szkoleniem, spotkań indywidualnych w placówce bądź domu,
- poradnictwa psychologicznego dotyczącego radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych,
- konsultacji lekarskich (indywidualny dobór leków),
- udzielania informacji nt. pozyskiwania funduszy na rehabilitację, pomocy w dostępie do świadczeń zdrowotnych,
- udzielania informacji, wskazówek i pomocy w zakresie rozwiązywania spraw życiowych, urzędowych i socjalno – bytowych,
- pomocy w zakresie pracy socjalnej dla rodzin uczestników,

- rozmów wspierających oraz pomoc w zakresie sprawowanej opieki,
- prowadzenia terapeutycznej grupy wsparcia dla rodzin i opiekunów osób z zaburzeniami psychicznymi będących uczestnikami placówki,
- organizacji spotkań okolicznościowych z rodzinami,
- nauki radzenia sobie z emocjami uczestników i jego rodziny,
- ustalania kontraktów pomiędzy uczestnikami, a jego rodziną w celu poprawy funkcjonowania podopiecznego w rodzinie,
- prowadzenia poradnictwa i terapii przez psychologa i pielęgniarkę w ośrodku jak również w miejscu zamieszkania bądź telefonicznie,
- współpracy z rodzinami podopiecznych, spotkania informacyjno-edukacyjne,
- poradnictwa specjalistycznego, pomoc socjalna w wypełnianiu wniosków, informowanie o możliwościach dofinansowania ze środków PFRON,
- pomocy w odbudowaniu wzajemnych relacji podopiecznych z rodziną,
- kształtowaniu potrzeby współpracy i współdziałania rodzin ze środowiskiem lokalnym.

Bariery spotykające osoby z zaburzeniami psychicznymi

Osoby z zaburzeniami psychicznymi często napotykają w swoim życiu na trudności i problemy związane ze swoją chorobą najczęściej na:

- brak zrozumienia istoty choroby ze strony społeczeństwa,
- nieśmiałość podczas załatwiania spraw urzędowych,
- lęk przed chorobą psychiczną,
- odmowa lekarza medycyny pracy na wydanie zgody na podjęcie pracy czy stażu przez osoby z zaburzeniami psychicznymi,
- bariery społeczne, architektoniczne i finansowe,
- stygmatyzacja społeczna i zawodowa,
- niezrozumienie ze strony bliskich,
- trudności w kształtowaniu swoich relacji ze środowiskiem,
- problem komunikacji z ludźmi,
- niechęć i niezrozumienie przez otoczenie, brak akceptacji w środowisku lokalnym,
- trudność w dostępie do specjalistycznych świadczeń zdrowotnych,
- uprzedzenia, stereotypy, negatywne postawy wobec chorych psychicznie,
- przejawy braku tolerancji,
- niski poziom wiedzy na temat możliwości korzystania z instytucjonalnego wsparcia,

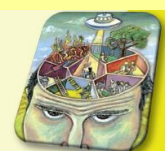

- trudności komunikacyjne w transporcie zbiorowym,
- izolacja społeczna,
- niska świadomość pracowników instytucji utrudniających korzystanie z dostępnych ofert placówek, kulturalno-oświatowych, sportowych, wyjazdów rekreacyjnych, turnusów rehabilitacyjnych,
- wykluczenie ze środowiska społecznego,
- brak akceptacji dla specyficzności zachowań osób z zaburzeniami psychicznymi,
- problemy ze zrozumieniem ich zachowań przez środowisko lokalne,
- stereotypy na temat chorób i zaburzeń psychicznych,
- długi okres oczekiwania na wizytę lekarską,
- szablonowe traktowanie pacjenta,
- sfalszowany przekaz medialny dotyczący osoby chorej psychicznie,
- lęki, obawy przed podejmowaniem nowych zadań życiowych,
- niezaradność w codziennym funkcjonowaniu.

Rozwiązania, które według ŚDS mogą poprawić funkcjonowanie osób z zaburzeniami psychicznymi, to:

- dostępność do różnych form oparcia społecznego,
- wspieranie rodzin osób z chorobami psychicznymi,
- organizacja imprez i uroczystości mających na celu integrację osób z zaburzeniami psychicznymi ze środowiskiem,
- zwiększenie świadomości społeczeństwa dotyczącej osób chorych psychicznie,
- stwarzanie jak największej liczby ośrodków wsparcia,
- zachęcanie osób z zaburzeniami psychicznymi do udziału w zajęciach terapeutycznych,
- korzystanie z porad specjalistów,
- działania skierowane na "wyjście z domu" tych osób,
- projekty skierowane do osób z całościowymi zaburzeniami rozwoju na samodzielne lub na wdrożenie osób z autyzmem do środowiska lokalnego,
- rozbudowa placówek dla osób z autyzmem o miejsca całodobowe oraz mieszkania treningowe,
- tworzenie nowych klubów, środowiskowych domów samopomocy, grup wsparcia,
- ułatwienie dostępu do informacji,
- staże zawodowe, kursy i szkolenia zawodowe,

- psychoedukacja rodzin – szkolenia i warsztaty dla rodziców i opiekunów,
- utworzenie nowych formy pracy dla osób niepełnosprawnych,
- zwiększenie ilości funkcjonujących zakładów aktywności zawodowej,
- zwiększenie dostępności asystentów,
- utworzenie placu zabaw dostosowanego dla dorosłych osób z zaburzeniami psychicznymi,
- wyjścia integracyjne, kulturalne, wspólne wycieczki z dziećmi ze szkół,
- zapewnienie częstego korzystania z dóbr kultury (sztuki, zabytków, kina, teatru), wycieczki, muzea, zabawy integracyjne,
- organizowanie pogawędek informacyjnych w gimnazjach uświadamiających młodzież o właściwych zachowaniach się wobec osób z zaburzeniami psychicznymi,
- ułatwienie dostępu do placówek służby zdrowia i specjalistów,
- kontrola warunków życia i standardów domowych przez ośrodki pomocy społecznej,
- wspomaganie szeroko pojętej integracji, akcje informacyjne o charakterze integracyjnym, akcje edukacyjne mające na celu naświetlenie potrzeb osób z zaburzeniami psychicznymi,
- edukacja osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin,
- praktyki zawodowe przyuczające do wykonywania zawodu w instytucjach zewnętrznych,
- zmiany ustawowe dotyczące obowiązkowego uczestnictwa w różnego rodzaju form wsparcia,
- aktywizacja zawodowa poprzez tworzenie miejsc pracy dla osób z zaburzeniami psychicznymi - zakłady pracy chronionej, nabywanie nowych umiejętności poprzez kursy i szkolenia,
- zwiększenie kadry placówek,
- edukacja w mediach, organizowanie kampanii informacyjnych ogólnopolskich, wojewódzkich z udziałem mediów, dotyczących funkcjonowania osób chorujących psychicznie, ukazywanie przez środki masowego przekazu rzetelnego obrazu osoby chorej,
- emitowanie programów telewizyjnych, które skupiają się na rzeczywistej problematyce osób z zaburzeniami psychicznymi, co wpłynie na zwiększenie akceptacji i pozytywny stosunek do osób chorych,
- kształcenie pracowników różnych instytucji samorządów, urzędów itp.,
- zwiększenie dostępności do mieszkań chronionych i treningowych.
- edukacja społeczna uwrażliwiająca w celu ochrony osób niepełnosprawnych intelektualnie przed zawieraniem umów, z których nie mogą się wywiązać.

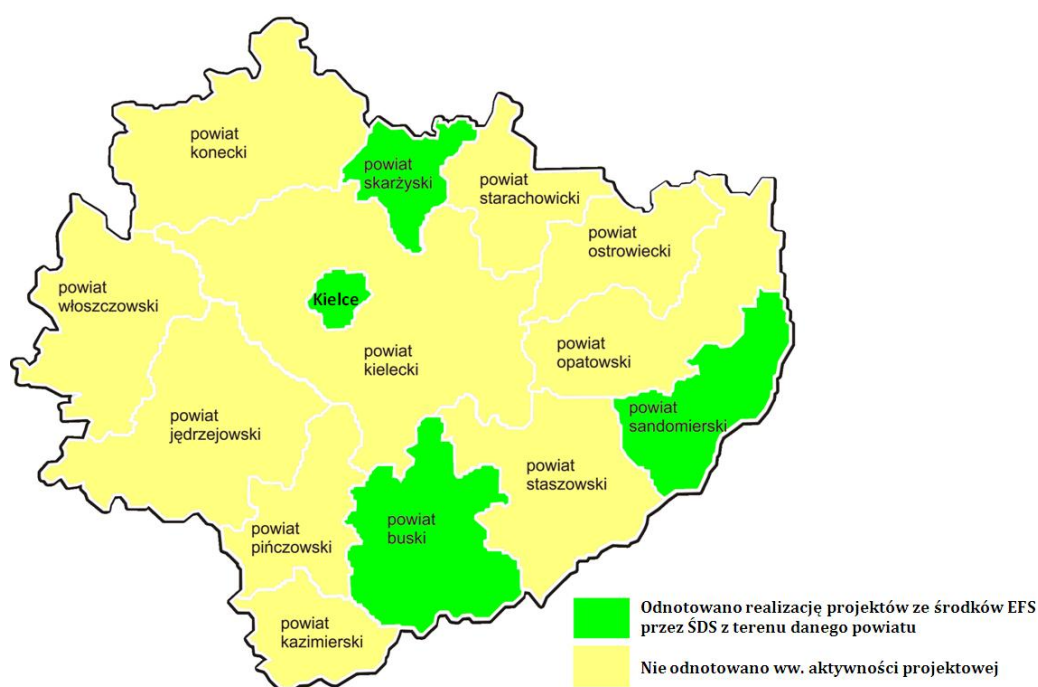

- ułatwianie dostępu do świadczeń zdrowotnych,
- tworzenie oddziałów dziennego pobytu przy szpitalach,
- wczesne diagnozowanie i edukacja osób z zaburzeniami psychicznymi i ich otoczenia.

Aktywność konkursowo projektowa placówek

W latach 2012-2015 w regionie 5 placówek realizowało projekty finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Środowiskowe domy samopomocy realizowały wsparcie dla swoich uczestników ze środków unijnych z terenu 4 powiatów: buskiego (1), sandomierskiego (1) i miasta Kielce (2).

Mapa 18. Placówki ŚDS realizujące projekty finansowane ze środków EFS.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

Charakterystyka podejmowanych działań przez środowiskowe domy samopomocy w ramach realizacji projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego to:

- wyjścia na basen, wycieczki, gimnastyka ruchowa, taniec towarzyski, zabawy taneczne, festyny miejskie, turnieje sportowe;
- udział w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe uczestników;
- udział w warsztatach umiejętności społeczno -zawodowych; objęcie usługami wspierającymi przez trenera pracy;
- wsparcie poprzez indywidualne konsultacje z doradcą zawodowym;
- odbycie staży zawodowych;
- udział w imprezach integracyjnych, edukacyjnych i kulturalnych;

- organizacja regionalnych imprez kulturalnych, sportowych, turystycznych i rekreacyjnych dla osób z niepełnosprawnościami;
- organizacja wyjazdów turystyczno-edukacyjnych, pikników, spotkań;
- aktywizacja uczestników poprzez zajęcia w placówce w sferze życia społecznego, zdrowotnego, edukacyjnego, zawodowego oraz integrację ze społecznością lokalną.

VIII. DZIAŁANIA PODEJMOWANE PRZEZ SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Samorząd Województwa Świętokrzyskiego w ramach realizacji „Wojewódzkiego Programu poszerzania, zróżnicowania oraz unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej na lata 2012-2015” stanowiącego integralną część Wojewódzkiego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego, realizował szereg działań mających na celu wspieranie osób z zaburzeniami psychicznymi.

Samorząd województwa w latach 2012-2015 dofinansowywał koszty działalności zakładów aktywności zawodowej. Kwoty dofinansowania przedstawia tabela 28.

Tabela 28. Dofinansowanie działalności zakładów aktywności zawodowej z budżetu Samorządu Województwa Świętokrzyskiego w latach 2012-2015.

Rok	Kwota dofinansowania (zł)
2012	260 669,42
2013	339 497,13
2014	300 777,58
2015	509 463,11
Razem	1 410 407,24

Źródło: Dane własne ROPS.

W zakładach aktywności zawodowej zatrudnione były m.in. osoby z zaburzeniami psychicznymi. Stan zatrudnienia przedstawia tabela 29.

Tabela 29. Stan zatrudnienia w zakładach aktywności zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi spośród wszystkich zatrudnionych osób niepełnosprawnych w latach 2012-2015.

Rok	Liczba osób zatrudnionych
2012	6
2013	34
2014	49
2015	59
Łącznie	148

Źródło: Dane własne ROPS.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13.05.2003 r. określa algorytm przekazywania środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych samorządom województw i powiatowym na realizację zadań określonych ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. *o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, a także zasady ustalania maksymalnych wysokości kwot zobowiązań przypadających do wypłaty na dany rok.

Tabela 30. Dofinansowanie kosztów tworzenia i działania WTZ ze środków PFRON na podstawie algorytmu w województwie świętokrzyskim w latach 2012-2015.

Rok	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
Kwota wydatkowana (zł)	15 960 425	15 960 443	16 581 970	17 366 806
Liczba uczestników WTZ	bd.	1 026	932	1 120

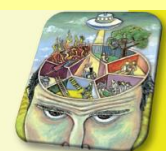
Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie ankiet.

W latach 2012-2015 systematycznie rośnie kwota środków wydatkowana ze środków PFRON na dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej. W 2015 roku odnotowujemy największą liczbę uczestników warsztatów terapii zajęciowej, jak również wzrost przyznawanych na region środków PFRON wg algorytmu o 8% w odniesieniu do 2012 roku.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego w okresie od 01.01.2012 r. do 31.12.2014 r. w ramach realizowanego projektu systemowego pn. „Edukacja receptą na lepsze jutro” (Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki - Priorytet VII Promocja integracji społecznej, Działanie 7.1 *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji*, Poddziałanie 7.1.3 *Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej*) przeprowadził szkolenia dla pracowników kadr realizujących zadania z zakresu pomocy społecznej dla osób z zaburzeniami psychicznymi w regionie. Celem szkoleń było zwiększanie skuteczności oraz efektywności pracy świętokrzyskich kadr pomocy i integracji społecznej oraz służb społecznych.

W ramach projektu systemowego przeprowadzono m.in. szkolenia o tematyce:

- 1) „Praca z trudnym klientem: Metody pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnością intelektualną” dla 127 osób,
- 2) „Zaburzenia psychiczne osób starszych” dla 125 osób.

Projekt systemowy w swym zakresie obejmował także działania w kierunku rozwoju współpracy i budowania partnerstw na rzecz rozwiązywania problemów społecznych.

W ramach działań Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej promowano także dobre praktyki poprzez:

- zamieszczenie w biuletynie podsumowującym projekt systemowy ROPS informacji dotyczących działań – MOPR Kielce – tj. zawiązanie partnerstwa ze Świętokrzyskim Zespołem Regionalnym Koalicji na rzecz Zdrowia Psychicznego, Polskim Stowarzyszeniem Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Kielcach; promowanie organizacji staży zawodowych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną;
- wyróżnienie w Plebiscycie „Świętokrzyski Anioł Dobroci” Miejsko - Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Opatowie, prowadzącego ośrodek wsparcia dziennego, Środowiskowy Dom Samopomocy w Opatowie dla osób z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnymi intelektualnie. Ośrodek uczestniczył w realizacji rządowego programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce.

Podnoszono świadomość społeczną mieszkańców regionu poprzez włączenie się Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego w realizację "Kampanii społecznej przeciwdziałającej dyskryminacji i stygmatyzacji osób cierpiących na zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania - Co czwarty z nas". Z Ministerstwa Zdrowia Samorząd Województwa Świętokrzyskiego otrzymał 800 plakatów i 3 000 ulotek informujących o przekazie kampanii, które zostały rozdystrybuowane w starostwach powiatowych i gminach regionu.

Na stronie www.sejmik.kielce.pl informowano o konkursach w zakresie wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, dotyczących m.in. deinstytucjonalizacji usług świadczonych na rzecz osób z zaburzeniami i chorobami psychicznymi w roku 2015 oraz środowiskowego systemu wsparcia osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną (Działanie 4.1 Innowacje społeczne).

Od 2013 roku corocznie Samorząd Województwa udziela pomocy finansowej dla m. Kielce na wsparcie specjalistyczne, w postaci poradnictwa realizowanego w ramach „Telefonu zaufania dla osób w kryzysie” m.in. dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Urząd Marszałkowski promuje na stronach internetowych numer Telefonu Zaufania do którego dostęp mają mieszkańcy całego regionu. Informacje o Telefonie Zaufania publikowane były w Biuletynie ROPS, a także przekazywane zostały uczestnikom szkoleń i konferencji.

W latach 2014-2015 Samorząd Województwa zlecał realizację zadań organizacjom pozarządowym m.in. w obszarze rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Zlecenie realizacji zadań odbywa się w drodze ogłaszanych konkursów ofert. Na realizację zadań rocznego Programu przeznaczane są środki z budżetu Samorządu Województwa.

W oparciu o zapisy ustawy o *rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych* Samorząd Województwa udzielał dofinansowania organizacjom pozarządowym w latach 2012 - 2015, ROPS w obszarze działania udzielił wsparcia organizacjom pozarządowym gdzie grupę odbiorców wsparcia stanowiły osoby z zaburzeniami psychicznymi. Kwoty dofinansowania oraz liczbę beneficjentów uczestniczących w projektach objętych wsparciem przedstawia tabela 30.

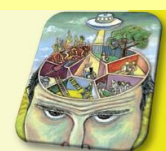
Tabela 31. Dotacje finansowe z budżetu Samorządu Województwa dla organizacji pozarządowych w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015.

Rok	Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi objętych projektem	Kwota udzielonego wsparcia finansowego przez Samorząd Województwa
2012	0	0
2013	0	0
2014	45	32 280,00 zł
2015	205	22 310,00 zł
Razem:	250	54 590,00 zł

Źródło: Dane własne ROPS.

W latach 2014-2015 w sumie liczba osób z zaburzeniami psychicznymi objętych projektem wyniosła: 250 osób, a łączna kwota w dwuletnim okresie wsparcia projektów dla trzeciego sektora z budżetu Samorządu Województwa wyniosła 54 590,00 zł. Zestawienie tabelaryczne wskazuje na rozwój aktywności organizacji pozarządowych we wsparciu kierowanym do osób z zaburzeniami psychicznymi w regionie.

W 2015 roku odnotowano największą liczbę osób z zaburzeniami psychicznymi objętych projektami (205) na wsparcie tych osób wydatkowana została kwota z budżetu województwa w wysokości 22 310,00 zł. Natomiast w 2014 roku liczba osób objętych wsparciem wyniosła 45 osoby i była 5 razy mniejsza niż w 2015 roku. Środki przeznaczone na wsparcie z budżetu samorządu województwa w 2014 roku wynosiły 32 280,00 zł.

IX. DZIAŁANIA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO CENTRUM PSYCHIATRII W MORAWICY

W 2012 roku w Świętokrzyskim Centrum Psychiatrii (SCP) w Morawicy w ramach rozwoju psychiatrii środowiskowej utworzony został Zespół Opieki Środowiskowej znajdujący się w strukturze Poradni Zdrowia Psychicznego. W ramach działalności Zespołu Opieki Środowiskowej świadczeń udzielają: lekarz, terapeuta środowiskowy, pielęgniarz, psycholog, psychoterapeuci oraz terapeuta zajęciowy. Dotychczas zespół objął wsparciem około 130 pacjentów z zaburzeniami psychicznymi, których stan zdrowia pozwala na funkcjonowanie w środowisku jednakże wymagają wsparcia w formie środowiskowej co najmniej raz w tygodniu. Pacjenci objęci wsparciem otrzymują:

- opiekę lekarską (diagnostyka, leczenie, wizyty kontrolne, orzekanie o stanie zdrowia) w większości wsparcie świadczone jest w miejscu zamieszkania pacjenta lub w siedzibie Zespołu (ul. Kusocińskiego 59, Kielce);
- pomoc psychologiczną, psychoedukację - zarówno dla pacjentów, jak i ich rodzin;
- opiekę pielęgniarzką, w ramach której w miejscu zamieszkania pacjenta pobierany jest materiał laboratoryjny do badań, wykonywane są iniekcje, mierzone są podstawowe parametry życiowe oraz inne czynności pielęgniarzkie;
- wsparcie terapeuty środowiskowego, który rozpoznaje potrzeby chorych z uwzględnieniem ich możliwości i ograniczeń, wspiera w rozwiązywaniu problemów, pomaga w kontaktach pacjenta z zakładem pracy lub szkołą, rozpoznaje sieć środowiskową (znajomi, rodzina), rozpoznaje zaplecze instytucjonalne pacjenta działające w danym środowisku oraz pomaga w uzyskaniu pomocy finansowej.

Pacjenci chorzy na schizofrenię, chorobę afektywną dwubiegunową oraz depresję nawracającą poza leczeniem farmakologicznym, leczeni są również poprzez psychoterapię w szczególności długoterminową psychoterapię psychodynamiczną zarówno w domu chorego jak i w siedzibie Zespołu.

W zakresie funkcjonowania Zespołu raz w tygodniu odbywają się zebrania wszystkich pracowników na których omawiane są bieżące problemy, opracowywane są strategie działania, przekazywane są informacje dotyczące osób objętych wsparciem.

W ramach rozwoju psychiatrii środowiskowej planowany jest dalszy rozwój jednostki poprzez zwiększenie liczby zatrudnionych pracowników: terapeutów, lekarzy, psychologów, inwestowanie w kształcenie kadr poprzez uczestnictwo w licznych kursach oraz szkoleniach

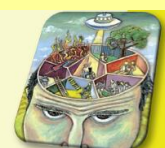
m.in.: z zakresu psychoterapii dynamicznej organizowanej przez Oddział Leczenia Nerwicy i Zaburzeń Osobowości Katedry Psychiatrii Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zespół Opieki Środowiskowej utrzymuje stałą współpracę z innymi jednostkami Świętokrzyskiego Centrum Psychiatrii. Dzięki zintegrowanej opiece środowiskowej wielokrotnie udaje się ograniczyć lub wyeliminować hospitalizację. W ramach rozwoju psychiatrii środowiskowej w regionie podjęto współpracę z Regionalną Sekcją Psychiatrii Środowiskowej i rehabilitacji Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego w ramach której realizowana jest wymiana doświadczeń ze specjalistami z innych ośrodków. W planach rozwojowych Zespołu Opieki Środowiskowej jest utworzenie grupy wsparcia dla osób objętych opieką w ramach, której organizowane będą np.: wspólne spacery, wyjścia do kina itp.

W latach 2012-2015 Świętokrzyskie Centrum Psychiatrii współpracowało z wieloma instytucjami w tym ze wszystkimi ośrodkami pomocy społecznej z regionu świętokrzyskiego, domami pomocy społecznej oraz schroniskami dla osób bezdomnych.

Na terenie regionu Centrum Psychiatrii w okresie trzech lat podejmowało działania mające na celu promocję zdrowia psychicznego poprzez realizowanie wybranych zagadnień z Narodowego Programu Zdrowia Psychicznego w szczególności w zakresie:

- upowszechniania wiedzy wśród pacjentów przebywających w ŚCP oraz ich rodzin na temat zdrowia psychicznego,
- kształtowanie korzystnych zachowań i stylów życia dla zdrowia psychicznego;
- kształtowanie właściwych postaw wobec ludzi z zaburzeniami psychicznymi.

X. PODSUMOWANIE

Coraz większa liczba mieszkańców naszego regionu ma problemy ze zdrowiem psychicznym. Główne powody to tempo życia i związany z nim stres, czego efektem są: depresje, zaburzenia lękowe, uzależnienia i coraz częstsze próby samobójcze. Potwierdzają to statystyki.

Dane monitoringu *„Wojewódzkiego Programu poszerzania, zróżnicowania i unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej na lata 2012-2015”* potwierdzają, iż zapotrzebowanie na pomoc i wsparcie udzielane osobom z zaburzeniami psychicznymi w regionie jest duże. Rolą fakultatywnego Programu było inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie pomocy i wsparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Analiza danych ankietowych na potrzeby monitoringu Programu fakultatywnego nie napawa optymizmem. Na poziomie samorządów gminnych nie zafunkcjonowały partnerstwa na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi, które w fakultatywnym Programie były rekomendowane. Brak działań w partnerstwie wskazuje, iż pobudzanie współpracy okazało się mało skuteczne. 95 gmin z regionu świętokrzyskiego w latach 2012-2015 nie podejmowało działań informacyjnych uwzględniających problemy osób z zaburzeniami psychicznymi. Zaledwie w 13 gminach funkcjonowały organizacje pozarządowe działające w obszarze wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi. W okresie obowiązywania Programu zauważalna była znikoma aktywność projektowo - konkursowa samorządów lokalnych w kontekście pozyskiwania środków zewnętrznych na realizację projektów dedykowanych osobom z zaburzeniami psychicznymi.

Jednakże należy również dostrzec pewne pozytywne zmiany w tym obszarze, jak choćby rozwój infrastruktury, rozwój psychiatrii środowiskowej w formie działań podejmowanych przez Świętokrzyskie Centrum Psychiatrii, liczne szkolenia dla kadr pomocy i integracji społecznej dotyczące zagadnień związanych z pracą z osobami z zaburzeniami psychicznymi organizowane przez ROPS, rozszerzenie skali specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Analiza wdrożenia zapisów Programu wskazuje na konieczność systematycznego rozwoju usług adresowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi, przygotowanie odpowiednich służb do realizacji profesjonalnych działań z zakresu niesienia pomocy i udzielania wsparcia zarówno tym osobom, jak też ich rodzinom.

Analiza działań programowych zakładała uzyskanie odpowiedzi na trzy pytania tj.:

- Czy w regionie udało się w okresie realizacji Programu stworzyć sieć powiązań pomiędzy ochroną zdrowia, a pomocą społeczną oraz innymi podmiotami?
- Czy zapewniono pomoc bytową oraz mieszkaniową dla osób z zaburzeniami psychicznymi?
- Czy wypracowano zintegrowany model wsparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi?

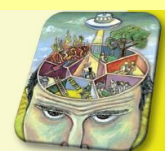
Niestety dokonana analiza wskazuje na brak dostatecznie skutecznej pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w regionie. Na przestrzeni lat 2012-2015 na poziomie samorządów gminnych oraz powiatowych regionu nie wytworzone zostały mechanizmy, które stworzyłyby sieć powiązań pomiędzy podmiotami ochrony zdrowia a pomocą społeczną oraz innymi podmiotami. Jedynym pozytywnym przykładem w tym zakresie mogą być działania realizowane przez Świętokrzyskie Centrum Psychiatrii w Morawicy.

W zakresie rozwoju pomocy bytowej oraz mieszkaniowej adresowanej do osób z zaburzeniami psychicznymi odnotowano pozytywne trendy w rozwoju infrastruktury tj. zwiększyła się liczba mieszkań chronionych (aktywizujących, treningowych, wspomaganych itp.).

Analiza obszaru wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi wskazuje, iż w okresie realizacji fakultatywnego Programu nie wypracowano zintegrowanego modelu wsparcia w regionie.

Dokonana analiza działań wskazuje na brak dostatecznie skutecznej pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi, co pozwala na sformułowanie wniosków i rekomendacji.

- Samorządy wszystkich szczebli w regionie świętokrzyskim nie w pełni wykorzystują możliwości prawne do tworzenia skutecznego systemu pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi.
- Odnotowujemy brak dostatecznej liczby specjalistycznych placówek pomocowych, specjalistycznej kadry co bezpośrednio wpływa na ograniczenie możliwości podejmowania wczesnej interwencji, wczesnego wspomagania rozwoju dzieci, organizowania edukacji szkolnej.
- System oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami winien być komplementarny.

- Ważną rolę w budowaniu samodzielności na rynku pracy mogą pełnić spółdzielnie socjalne, które po spełnieniu określonych warunków prawnych i finansowych na zasadach dobrowolności mogą być tworzone przez osoby z zaburzeniami psychicznymi.
- Bardzo istotne jest wspieranie i realizacja programów informacyjnych/kampanii adresowanych do ogółu mieszkańców regionu świętokrzyskiego na temat zaburzeń psychicznych, kładących główny akcent na rolę i możliwości społeczności lokalnych w niesieniu pomocy osobom dotkniętym chorobą psychiczną, a także programów profilaktycznych i pomocowych w początkowym etapie oraz działań korekcyjno kompensacyjnych.
- Ważną kwestią jest również edukacja społeczeństwa, mająca na celu zmianę świadomości z negatywnych i szkodliwych stereotypów na temat przyczyn i skutków zaburzeń psychicznych na pozytywną integrację w środowiskach. Wciąż istniejące bariery, negatywne stereotypy wyznaczają nieustającą potrzebę działania służb społecznych, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych, ruchów samopomocowych i placówek edukacyjnych.
- Istotny jest też stały rozwój profilaktyki – propagowanie postaw aktywnie uczestniczących w procesie przygotowywania i wdrażania osób z zaburzeniami psychicznymi do życia rodzinnego i szeroko rozumianego życia społecznego. Kluczowym obszarem wymagającym wzmocnienia jest rozwój współpracy międzyinstytucjonalnej, który ma decydujący wpływ na skuteczność działań na rzecz oparcia społecznego osób z zaburzeniami psychicznymi w regionie.
- Propagowanie tworzenia partnerstw lokalnych na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi, w tym chorych psychicznie.
- Wypracowanie i skoordynowanie systemu informacyjnego tworzonego przez różne podmioty działające w obszarze pomocy społecznej i zdrowia/upowszechnienie wiedzy o miejscach i instytucjach oferujących fachową pomoc dla osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin oraz najbliższego środowiska.

Objęcie wsparciem wszystkich potrzebujących na poziomie lokalnym nie jest łatwe. Aktualnie wyznaczony przez Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego model środowiskowy wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi określa działania placówek koordynujących leczenie – Centrum Zdrowia Psychicznego (CZP). Ośrodki tego typu w modelu środowiskowej opieki psychiatrycznej przejmują rolę szpitali psychiatrycznych.

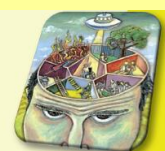
Nadal nie został rozwiązany problem osób z ciężkimi zaburzeniami psychicznymi. Pojawiają się pytania: Jak skutecznie pomagać osobom chorym z ciężkimi zaburzeniami psychicznymi w ich własnym środowisku? Jak wspierać pracowników socjalnych w pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi? Odejście od modelu azyłowego, szpitalnego na rzecz modelu środowiskowego ma tyle samo zwolenników co przeciwników. Problemem pozostaje brak zaplecza finansowego dla modelu środowiskowego.

Fakultatywny „*Wojewódzki Program poszerzania, zróżnicowania i unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy bytowej, mieszkaniowej, samopomocy środowiskowej na lata 2012-2015*” stanowił krok w rozwój zdecentralizowanej psychiatrii środowiskowej osadzonej w środowisku lokalnym.

Barbara Jakacka – Green

Dyrektor

Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej

XI. SPIS TABEL, MAP I WYKRESÓW

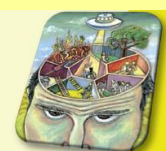
Spis map:

Mapa 1.	Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi, objętych specjalistycznymi usługami w 2015 roku wg powiatów regionu świętokrzyskiego	10
Mapa 2.	Gminy regionu świętokrzyskiego realizujące specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi w 2015 r.	11
Mapa 3.	Zasoby instytucjonalne pomocy społecznej (DPS, ŚDS, mieszkania chronione) dla osób psychicznie chorych w regionie świętokrzyskim stan na 2015 rok.....	17
Mapa 4.	Zasoby instytucjonalne - podmioty reintegracyjne (CIS, KIS, ZAZ, WTZ) w regionie świętokrzyskim stan na 2015 rok.	18
Mapa 5.	Partnerstwo gmin z instytucjami i organizacjami pozarządowymi w latach 2012-2015.....	36
Mapa 6.	Gminy regionu świętokrzyskiego na terenie których działają organizacje pozarządowe zajmujące się wsparciem osób z zaburzeniami psychicznymi	37
Mapa 7.	Podniesienie kwalifikacji pracowników jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej, poprzez uczestnictwo w szkoleniach wg gmin regionu świętokrzyskiego	40
Mapa 8.	Samorządy powiatowe, które wykazały na swoim terenie organizacje pozarządowe zajmujące się wsparciem osób z zaburzeniami psychicznymi	53
Mapa 9.	Zintegrowane oddziaływania prewencyjno-edukacyjne prowadzone przez samorządy powiatowe regionu świętokrzyskiego	56
Mapa 10.	Kampanie uwrażliwiające mieszkańców lokalnej społeczności na problemy osób z zaburzeniami psychicznymi	57
Mapa 11.	Przestrzenne rozmieszczenie funkcjonującej całodobowej infolinii dla osób w kryzysie	58
Mapa 12.	Samorządy powiatowe, które realizowały działania zwiększające kompetencje osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie ich społecznego funkcjonowania	60
Mapa 13.	Samorządy powiatowe, na terenie których organizowane były przedsięwzięcia prezentujące twórczość osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015	61
Mapa 14.	Samorządy powiatowe, realizujące działania mające na celu wsparcie rodzin osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015	62
Mapa 15.	Samorządy powiatowe, na terenie których zostały utworzone noclegowe, miejsca interwencyjne	63

Mapa 16.	Współpraca ŚDS z wolontariuszami w powiatach regionu świętokrzyskiego	69
Mapa 17.	Grupy wsparcia prowadzone przez ŚDS	76
Mapa 18.	Placówki ŚDS realizujące projekty finansowane ze środków EFS	80

Spis tabel:

Tabela 1.	Liczba osób korzystających z usług specjalistycznych skierowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi w gminach regionu świętokrzyskiego na przestrzeni lat 2012-2015	12
Tabela 2.	Liczba wydanych orzeczeń Sądu dotyczących umieszczenia osób z zaburzeniami psychicznymi z terenu województwa świętokrzyskiego w szpitalach psychiatrycznych	14
Tabela 3.	Liczba dokonanych ocen zasadności zastosowania przymusu bezpośredniego w DPS w województwie świętokrzyskim w latach 2012-2015	16
Tabela 4.	Domy pomocy społecznej w regionie świętokrzyskim stan na koniec 2015 r.	19
Tabela 5.	Środowiskowe domy samopomocy w regionie świętokrzyskim w 2015 r.	21
Tabela 6.	Warsztaty terapii zajęciowej w regionie świętokrzyskim stan na 2015 r.	24
Tabela 7.	Zakłady aktywności zawodowej w regionie świętokrzyskim stan na 2015 r.	26
Tabela 8.	Centra integracji społecznej w regionie świętokrzyskim stan na 2015 r.	26
Tabela 9.	Kluby integracji społecznej w regionie świętokrzyskim stan na 2015 r.	27
Tabela 10.	Wykaz gmin na terenie których podejmowano działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami i organizacjami pozarządowymi	30
Tabela 11.	Podniesienie kwalifikacji pracowników w zakresie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi na terenie gmin regionu świętokrzyskiego	38
Tabela 12.	Charakterystyka podejmowanych działań gmin na terenie których realizowano kampanie w latach 2012-2015	41
Tabela 13.	Gminy na terenie, których realizowane były działania mające na celu podnoszenie kompetencji osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie ich społecznego funkcjonowania w latach 2012-2015	44
Tabela 14.	Gminy na terenie, których realizowane były przedsięwzięcia prezentujące twórczość osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015	45
Tabela 15.	Gminy wykazujące działania wspierające rodziny osób z zaburzeniami psychicznymi	46

Tabela 16.	Mieszkania chronione dla osób z zaburzeniami psychicznymi na terenie gmin wg powiatów – ogółem	48
Tabela 17.	Wykaz samorządów powiatowych na terenie których podejmowano partnerskie działania na rzecz wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi	50
Tabela 18.	Charakterystyka podejmowanych działań w ramach partnerstwa powiatu z instytucjami ochrony zdrowia	51
Tabela 19.	Charakterystyka podejmowanych działań w ramach partnerstwa powiatu z instytucjami oświaty	52
Tabela 20.	Charakterystyka podejmowanych działań w ramach partnerstwa powiatu z instytucjami rynku pracy	52
Tabela 21.	Podnoszenie kwalifikacji przez pracowników jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w jednostkach powiatowych w latach 2012-2015	55
Tabela 22.	Zintegrowane oddziaływania prewencyjno-edukacyjne przygotowujące pracowników administracji publicznej z terenu powiatu	55
Tabela 23.	Charakterystyka podejmowanych działań kampanii prowadzonych na terenie powiatów	56
Tabela 24.	Liczba uczestników ŚDS według stopnia niepełnosprawności oraz płci stan na 31.12.2015 r.	64
Tabela 25.	Rodzaje zajęć, terapii, treningów skierowanych do uczestników środowiskowych domów samopomocy	70
Tabela 26.	Najczęstsze powody opuszczania ŚDS przez uczestników	72
Tabela 27.	Współpraca środowiskowych domów samopomocy z innymi podmiotami	73
Tabela 28.	Dofinansowanie działalności zakładów aktywności zawodowej z budżetu Samorządu Województwa Świętokrzyskiego w latach 2011-2015	82
Tabela 29.	Stan zatrudnienia w zakładach aktywności zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi spośród wszystkich zatrudnionych osób niepełnosprawnych w latach 2012-2015	82
Tabela 30.	Dofinansowanie kosztów tworzenia i działania WTZ ze środków PFRON na podstawie algorytmu w latach 2012-2015	83
Tabela 31.	Dotacje finansowe z budżetu Samorządu Województwa dla organizacji pozarządowych w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015	85

Spis wykresów:

Wykres 1.	Cel główny i cele szczegółowe Programu	5
Wykres 2.	Liczba osób, liczba świadczeń, kwota świadczeń specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi na przestrzeni lat 2013-2015	9
Wykres 3.	Liczba gmin realizujących specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015	14
Wykres 4.	Stosunek procentowy wykonywanych orzeczeń Sądu dotyczących umieszczenia osób z zaburzeniami psychicznymi z terenu województwa świętokrzyskiego w szpitalach	15
Wykres 5.	Samorządy gmin realizujące działania na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi w partnerstwie z instytucjami ogółem w latach 2012-2015	30
Wykres 6.	Partnerstwo gmin z instytucjami ochrony zdrowia w latach 2012-2015	32
Wykres 7.	Partnerstwo gmin z instytucjami oświaty w latach 2012-2015	33
Wykres 8.	Partnerstwo gmin z instytucjami runku pracy	34
Wykres 9.	Partnerstwo gmin z organizacjami pozarządowymi	35
Wykres 10.	Podnoszenia kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej w pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi na poziomie samorządów gminy	38
Wykres 11.	Udział gmin regionu świętokrzyskiego w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015	42
Wykres 12.	Odsetek samorządów powiatowych realizujących działania w partnerstwie z instytucjami w latach 2012-2015 – ogółem	49
Wykres 13.	Partnerstwo powiatów z instytucjami ochrony zdrowia, oświaty, rynku pracy i organizacjami pozarządowymi w latach 2012-2015	50
Wykres 14.	Udział powiatów w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2012-2015	59
Wykres 15.	Odsetek uczestników ŚDS według płci stan na 31.12.2015 r.	65
Wykres 16.	Odsetek uczestników ŚDS według stopnia niepełnosprawności stan na 31.12.2015 r.	66
Wykres 17.	Liczba uczestników ŚDS według stopnia niepełnosprawności oraz płci	66
Wykres 18.	Główne niepełnosprawności i choroby psychiczne doświadczające przez osoby uczestniczące w ŚDS	67
Wykres 19.	Współpraca ŚDS z wolontariuszami – ogółem	68
Wykres 20.	Współpraca środowiskowych domów samopomocy z podmiotami	72

Wykres 21. Zestawienie wydarzeń najczęściej organizowanych przez placówki ŚDS	74
Wykres 22. Środowiskowe domy samopomocy prowadzące grupy wsparcia wg powiatów	75